

Tjen Folket!

En analyse av Instituttet for sosiologi 1963-1971.

Anders Nielsen

Hovedfagsoppgave i historie ved IAKH

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2006

Forord

Arbeidet med denne hovedoppgaven har vært en langvarig og omfattende prosess. Til tider har den virket evigvarende, og jeg har mer enn en gang fundert over hvordan jeg har klart å vikle meg inn i et så tett forhold til et universitetsinstituts utvikling på 1960-tallet. Når disse funderingene har tatt fullstendig overhånd, har det vært godt å vite at jeg ikke har vært helt alene. Jeg har fått uvurderlig hjelp og støtte i mitt arbeid med å fullføre denne oppgaven, og jeg ønsker å benytte dette forordet til å takke de som har hjulpet meg. Først og fremst vil jeg takke min eminente veileder Fredrik Thue, som med sine enorme kunnskaper, gode råd og smittende humør alltid har gjort meg full av pågangsmot og arbeidslyst etter endt veiledning. Tusen takk!

Jeg vil takke mamma og pappa for råd og hjelp i arbeidet med oppgaven, men også fordi de har støttet meg gjennom skolegang og utdanning på en måte som jeg er dem evig takknemlig. Storebroren min Henrik har gitt meg nyttige råd i perioder da motivasjonen for videre arbeid med hovedoppgaven har vært minimal. Mats Rønning har kommet med konstruktive innspill, og våre politiske diskusjoner har vært inspirerende i arbeidet med denne oppgaven. Min arbeidsgiver, Institutt for samfunnsforskning, skal ha takk for stor sjenerøsitet og forståelse i arbeidets siste fase. Men aller mest ønsker jeg å takke min elskede samboer og beste venn Maia, som på en fantastisk måte har støttet meg gjennom hele dette arbeidet. Hennes oppmuntrende ord og beundringsverdige tålmodighet med en nervebunt av en hovedfagstudent har gjort denne oppgaven mulig.

Oslo, 17. april 2006.

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Problemstilling	1
Kilder og litteratur.....	4
Oppbygning.....	5
Kapittel 1: Studentenes betydning for Instituttet for sosiologi	7
Årsaker til ISOs popularitet.....	8
Studentenes betydning for ISOs utvikling	9
Et ”68-er” fag?	10
Sosiologiens rolle i samfunnet	12
Fagkritikk	14
Studentseminarer	17
Pensum	20
Oppsummering	23
Kapittel 2: Instituttordningen ved ISO	25
Innledning.....	25
1960-tallet: Et veiskille for universitetet.....	25
ISO går egne veier.....	31
Hovedtrekk ved den gamle instituttordningen	34
Innføringen av instituttordningen: Pådrivere og skeptikere	36
Lysgaard: Fortsatt sterk skepsis	46
Forholdet til Universitetet	48
Årsaker til instituttordningens radikale karakter	51

Kapittel 3: Sosiologisk praksis	53
Aksjonsforskning: Første skritt	55
Yngvar Løchen: Aksjonsforskning som sosialpolitisk verktøy	59
Aubert og Løchen: En sammenligning	62
ISO: Aksjonsforskningen kommer	63
65-innstillingen: Sosiologisk praksis introduseres	65
69-innstillingen: Mot politisk praksis	68
Aksjonsforskning fase 2: Mot overskridende politisk aksjon	70
Konklusjon	77
Studentene som ledende normsettere	77
ISO: Epistemisk drift innenfra	78
Litteratur og kilder	83
Litteratur	83
Kilder	89
Intervjuer	90

Innledning

”Et universitet er en av de mest kompliserte institusjoner som eksisterer.”¹

Universitetet er, ved siden av den katolske kirke, den eneste institusjonen som kan trekke en ubrutt historisk linje tilbake til middelalderen. Denne overlevelsessevnen kan tilskrives institusjonens evne til å tilpasse seg forandringer i samfunnet, samtidig som det hele tiden har beskyttet sine hevdvunne tradisjoner og opparbeidede vitenskapelige verdier og idealer. Universitetet har gjennom hele denne tiden spilt en sentral rolle i samfunnsutviklingen. Universitetet har vært en institusjon der forskning og undervisning har tilført samfunnet betydelige bidrag innenfor forskjellige felter som naturvitenskap, jus, økonomi, språk, historie osv. Listen kan gjøres meget lang. Universitetet er en forvalter og en skaper av vår felles kulturarv. Det har vært, og er, en av de sentrale institusjonene i samfunnet. Universitetsstudier har tidligere vært preget av eksklusivitet, og har historisk sett vært forbeholdt en fåtallig elite i samfunnet. Denne situasjonen forandret seg meget på 1960-tallet.

Problemstilling

Min overordnede problemstilling i denne oppgaven er hvilke følger fremveksten av masseuniversitetet på 1960-tallet, kombinert med en sterk politisk radikalisering av studentene som følge av det internasjonale studentopprøret, fikk for Instituttet for sosiologi (ISO) i perioden 1963-1971. Valget av denne problemstillingen er begrunnet med flere forhold. Universitetet har med ujevne mellomrom i løpet av sin historie opplevd perioder der det har vært under sterkt press, og har måttet gjøre forandringer for å beholde sin relativt autonome karakter. En slik periode opplevde Universitetet i Oslo på 1960-tallet. Dette tiåret var i universitetshistorisk sammenheng en dyptgripende transformasjonsperiode der

¹ Rokseth, Peter, *Universitetet på Blindern*. Oslo, 1945. s. 16.

universitetet gikk fra å være en eliteinstitusjon til å bli en masseinstitusjon.² Studenttallet ble tredoblet på ti år, fra 5800 i 1960 til 16800 i 1970.³ Samtidig bar perioden preg av en politisk radikaliserings av studentene i Norge og i store deler av den vestlige verden. Det såkalte studentopprøret slo for alvor til i Paris våren 1968, og spredte seg til universiteter i de fleste vestlige land. Til Norge kom det, noe forsinket, i 1969, og fikk også her konsekvenser. Radikaliseringen av studentene førte til et politisert klima ved Universitetet i Oslo. Disse to utviklingstendensene, masseuniversitetets fremvekst og politiseringen av studentene, vil ha hovedfokus i denne oppgaven.

Det er flere årsaker til at en konsentrert studie av ett institutt, ISO, er interessant i universitetshistorisk sammenheng. Universitetet i Oslo var på 1960-tallet inne i en forvandlingsprosess som forandret institusjonens karakter. Men forut for dette hadde det også foregått en omstrukturering av universitetet. I 1937 vedtok Det historisk-filosofiske fakultet et omfattende program for opprettelse av nye institutter ved fakultetet. Dette vedtaket, fattet på fakultetsmøte 2.juni 1937, fulgte en internasjonal trend som hadde startet i Tyskland i 1870-årene og spredt seg til både Frankrike, USA, Italia, Spania og flere andre land i Europa. I alle disse landene opprettet man nye institutter, enten innenfor de allerede eksisterende universiteter, eller gjennom opprettelsen av nye universiteter. For fakultetskomiteen ved Det historisk - filosofiske fakultet var det avgjørende argument for opprettelse av flere institutter ”dets videnskapelige og pedagogiske effektivitet”⁴ som instituttssystemet gjennom erfaringer fra andre land hadde vist. Videre var det fakultetskomiteens mening at

slike avsluttede arbeidsceller eller institutter for de forskjellige fag, utstyrt med gode særbiblioteker, med øvelsesrum og arbeidsrum for elever og lærere, danner det beste videnskapelige miljø for utveksling mellom lærere og studerende og mellom studerende innbyrdes.⁵

Denne analysen av instituttene fordeler, gjorde at Det historiske - filosofiske fakultet ønsket å opprette omkring 20 institutter ved fakultetet etter mønster av de middels store tyske universiteter som Köln, Heidelberg, Göttingen og Marburg. Denne omstruktureringen etter tyske forbilder, som i stor grad var gjennomført ved inngangen til 1960-tallet, gjorde instituttene til universitetets grunnenheter, og den arena der studenter og lærere møttes i sitt

² Helsing, Kim G, *Pedagogikkens grenser. Kampen om pedagogikkfaget ved Universitetet i Oslo 1938-1980*.

Avhandling for dr.art.-graden. Forum for universitetshistorie. Historisk institutt. Universitet i Oslo. 2002. s. 213.

³ Collet, John Peter, *Historien om Universitetet i Oslo*. Oslo, 1999. s. 199.

⁴ Program for opprettelse av nye institutter ved Det historisk - filosofiske fakultet og for oppførelse av en institutt-bygning, Fakultetskomiteens forslag av 20. mai 1937. Oslo 1937. s. 14.

⁵ Ibid. s. 15.

daglige virke, som henholdsvis studerende og ansatte. Dette gjorde at instituttene fikk en betydelig rolle ved universitetet, fordi det var her forskning og undervisning møttes. Fremveksten av masseuniversitetet forsterket dette, fordi det var på instituttene spenningene mellom ansatte og studenter kom til overflaten. Den store veksten i både antall studenter og ansatte ved instituttene ga grobunn for en slik spenning.

Instituttene blir dermed et prisme som gir mulighet for analyse av spenninger, gnisninger og konflikter mellom studenter og ansatte. Derfor har jeg i oppgaven valgt å analysere Instituttet for sosiologi i perioden 1963-1971. ISO var et nyetablert universitetsinstitutt, og sosiologien var et lite, relativt ukjent forskerfag ved inngangen til 1960-tallet. I tillegg var dets status som vitenskap ikke avklart, og hva fagets egentlige kjerne besto av var usikkert, både for ansatte og studenter ved instituttet. Denne usikkerheten ble aksentuert gjennom positivismekritikken, som jeg vil komme tilbake til, og gjennom tilstrømningen av politiserte studenter. ISO opplevde at studenttallet steg fra 32 i 1963, til 675 i 1973. Dette innebar en tjuedobling av antall studenter på ti år.⁶ Siden ISO var et institutt hvor politiseringen av studentmassen var omfattende, ble instituttet en yngleplass for studenter som ønsket en politisering av universitetet. Dette var også en internasjonal trend: de mest fremtredende studentopprørerne i andre vestlige land, som Rudi Dutschke i Vest-Tyskland og Daniel Cohn-Bendit i Frankrike, var sosiologer. Disse spesielle trekkene bidrar til å gjøre en analyse av ISO interessant. Gjennom avgrensningen har jeg ønsket å få fram dynamikken i utviklingen ved ISO, og den innflytelsen studentene etter hvert fikk som følge av at studentantallet økte utover på 1960-tallet. Men avgrensningen fyller også en annen funksjon. Den gir anledning til å vise at ISO, lenge før studentopprøret slo ned i Norge, bestod av samfunnsforskere som var en del av den politisk radikale opposisjonen her i landet. Flere av disse var også aktive i kretsen rundt den sosialistiske ukeavisen *Orientering*, som opponerte spesielt mot norsk medlemskap i Nato, og den nære utenrikspolitiske forbindelsen de mente Norge fikk til USA gjennom dette medlemskapet. Denne politisk radikale grunntendensen innenfor sosiologien fikk stor betydning for ISOs utvikling, og viser at radikaliseringsprosessen var en gradvis prosess der lærerkreftene var med. Gjennom avgrensningen har det vært mulig å få frem samspillet som foregikk mellom de radikale sosiologene og de politiserte studentene som oppsøkte instituttet i perioden. Denne vekselvirkningen mellom studenter og lærere forsterket den politiske radikaleringen på instituttet, noe som fikk store konsekvenser for instituttet.

⁶ Klemsdal, Lars, *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992* (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001, s. 41.

Oppgaven er i tid avgrenset fra 1963 til 1971. Kollegiet ved universitetet i Oslo vedtok sommeren 1963 å opprette et samfunnsvitenskapelig fakultet på Blindern. ISO ble da overført fra Det historisk-filosofiske fakultet til Det samfunnsvitenskapelige fakultet, noe som gjør at en begynnelse i 1963 faller naturlig. Jeg har valgt å avslutte oppgaven i 1971 fordi prøvetiden for administrasjonsordningen, som jeg vil komme tilbake til, gikk ut i 1971.

Oppgaven tar for seg Instituttet for sosiologi, og det kan hevdes at jeg kunne ha sammenlignet ISOs situasjon med andre institutter på universitet. Når jeg likevel har valgt denne løsningen, er dette grunnet min oppfatning av at en analyse av institutts utvikling på 1960-tallet er avhengig av et fullstendig fokus på instituttets situasjon i perioden. En utvidelse av problemstillingen til å gjelde også andre institutter i perioden ville ført til et omfang som ville sprengt rammene for en hovedfagsoppgave.

Kilder og litteratur

Mine primærkilder for denne oppgaven har jeg funnet i Institutt for sosiologi og samfunnsgeografis eget arkiv ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo. Her har jeg funnet verdifull informasjon som har gjort at jeg kunne danne meg et bilde av instituttets utvikling i den aktuelle perioden. Møtereferater, innstillinger og korrespondanse har gitt viktige bidrag til oppgaven. Studiehåndbøker fra Universitetet i Oslo i perioden har vært verdifulle for å fange utviklingen ved instituttet, og har gitt innblikk i instituttets faglige orientering. Jeg har også utført seks kvalitative intervjuer med forskjellige studenter og ansatte i perioden. Disse har gitt verdifull førstehåndsinformasjon om forholdene ved ISO i perioden. Utviklingen innenfor studentbevegelsen har også vært sentral for meg i denne oppgaven. I denne sammenheng har studentavisen *Universitas* fungert som en viktig kilde. Den har gjort det mulig å få et inntrykk av hvordan studentene oppfattet urolighetene på andre universiteter i vesten, og hvordan studentopprøret artet seg ved Universitetet i Oslo. Denne funksjonen har også Sosialistisk folkepartis studentlags, senere SUF-studs, organ *Oppbrudd* hatt. Videre har tidsskriftene *Sosiologi i dag* og *Kontrast* fungert som gode pekere på det som var de aktuelle stridspørsmål både innenfor sosiologien og innenfor den politiske venstreside. *Sosiologi i dag* kom første gang ut i 1971, og faller dermed litt utenfor min avgrensning, men har likevel gitt et nyttig innblikk i faglige diskusjoner i perioden. Tidsskriftet *Kontrast* var et tidsskrift for politikk, kultur og kritikk, og kom første gang ut i 1965. Det opererte på den politiske radikale venstresiden, men delte ikke SUF(m-l)s og senere AKP(m-l)s ideologiske

standpunkter. Tidsskriftet har fungert som verdifull kilde fordi de viser uenighetene på norsk venstreside i perioden jeg har analysert.

Hva gjelder litteratur har Fredrik Thues omfattende doktoravhandling *In Quest of a democratic Social Order* gitt meg uvurderlig hjelp i forståelsen av samfunnsforskningens utvikling, posisjon og rolle. Lars Klemsdals hovedoppgave i sosiologi fra 2001, *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UiO, 1964-1992*, har også vært meget interessant lesning. Hans analyse har åpnet opp nye perspektiver, og tilført denne hovedoppgaven uvurderlige opplysninger. Også Erik Fossåskarets hovedoppgave i sosiologi *Lærarar og studentar hand i hand. Ein studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo* fra 1974 har fungert som en svært nyttig kilde for min hovedoppgave. Hans avhandling har tilført nyttig informasjon om den spesielle instituttordningen som ble innført ved ISO i 1969, og gjort mitt arbeid med denne ordningen lettere. Videre har sosiologisk litteratur utgitt i perioden stått svært sentralt i mitt arbeid med instituttets utvikling, fordi grunnlaget for å forstå sosiologien og ISO på 1960-tallet ligger i forskningsarbeid gjort av sosiologer tilknyttet instituttet.

Oppbygning

En hovedfagsoppgave av universitetshistorisk karakter byr på metodiske utfordringer. Et universitet er en meget sammensatt institusjon som består av ulike nivåer og elementer som kompliserer en analyse. Universitetet er heller ikke en statisk institusjon. En sammenligning med en søylehall kan være nærliggende, der folk kommer og går, vandrer ut og inn med forskjellige ærender, men søylehallen står der like fullt.⁷ Det er stadig i forandring og dets aktører blir hele tiden skiftet ut, i og med at studenter avslutter sine studier og nye kommer til. Dette gjelder også de ansatte. Rekruttering tilfører nye ideer og nye perspektiver, og gjør at universitetet stadig er i bevegelse. Disse utfordringene har medført problemer i min analyse av Instituttet for sosiologi, da det å finne en helhetlig, klar utvikling innad på et institutt med så stort mangfold av meninger, holdninger og ulike ideologiske standpunkter, er komplisert.

Jeg har valgt å løse dette gjennom å velge ut tre forhold som har blitt analysert og drøftet i hvert sitt kapittel. I oppgavens kapittel en tar jeg for meg studentenes betydning for ISO. Kapitlet omhandler årsakene til at ISO ble et populært institutt i perioden, og hvordan

⁷ Langholm, Sivert, "Hvordan gripe universitetet...?" i *Universitet, samfunn og politikk. 18 innlegg om universitets- og vitenskapshistorie*, i A. F. Andresen og Guri Hjeltne (red.), Universitet i Oslo, Forum for Universitetshistorie, skriftserie 2/1997. s. 14.

man kan se på sosiologien som et typisk ”68-er” fag. Studentenes fokus på sosiologiens rolle i samfunnet og, i deres øyne, politiske betydning i samfunnet, vil også være gjenstand for diskusjon i dette kapitlet. I forlengelsen av denne diskusjonen vil også studentenes sterke kritikk av fagets grunnlag stå sentralt. Denne fagkritikken fikk stor betydning for instituttet i perioden. Den førte til et sterkt fokus på sosiologiens faglige grunnlag, og ga grobunn for alternative seminarer arrangert av studenter, og til stadige diskusjoner og forandringer i pensumlitteraturen på ISO.

I kapittel to analyseres instituttordningen som ble innført ved instituttet høsten 1969. Denne ordningen ble innført etter en lengre diskusjon om hvilket innhold en ny ordning skulle ha, og hvilke prinsipper som skulle ligge til grunn for en nyorganisering av instituttet. Denne diskusjonen blir belyst og analysert, og viser at studentenes holdninger i dette spørsmålet fikk stor betydning også for instituttets organisasjonsform. Kapitlet søker også å vise hvordan ISO gjennom innføringen av instituttordningen gikk mye lenger enn resten av universitetsfellesskapet i å gi studentene innflytelse i saker som angikk instituttet. Instituttordningen som ble innført var oppsiktsvekkende demokratisk, og var et brudd med universitetets tradisjonelle akademiske autoritetshierarki. Kapitlet drøfter årsaker til ordningens radikale karakter, og hvilken betydning dens innføring fikk for utviklingen ved instituttet.

I oppgavens tredje kapittel analyseres en forskningsmetode som vokste frem innenfor sosiologien på 1960-tallet. Aksjonsforskning, som denne forskningsmetoden ble kalt, førte innenfor sosiologien til et større fokus på den praktiske betydning av den forskning man drev innenfor sosiologien. Konsekvensen av denne utviklingen mot en sosiologisk praksis blir drøftet i sammenheng med innføringen av en egen embetseksamen i sosiologi, cand.sociol. graden. Kapitlet har til hensikt å vise at forskningsmetoden utviklet seg fra noe som konkret skulle hjelpe forskningsobjektene ut av vanskelig posisjon, til å bli en forskningsmetode med fokus på overskridende politisk handling. Denne utviklingen blir også satt i sammenheng med utviklingen innenfor ISO i perioden jeg analyserer.

Ved å stille resultatene av disse tre delundersøkelsene sammen, har jeg funnet at Instituttet for sosiologi på 1960-tallet opplevde et press mot både tradisjonell vitenskapsoppfatning og mot tradisjonelle organisasjonsformer. Resultatet av dette presset vil vises i oppgavens konklusjon.

Kapittel 1: Studentenes betydning for Instituttet for sosiologi

Universitetet i Oslo vokste kraftig i størrelse i løpet av 1960-tallet. Aldri før hadde universitetet gått igjennom en så stor forandring på så kort tid. Universitetet mer enn tredoblet antallet studenter fra 5600 i 1960 til 16800 i 1970.⁸ Dette medførte store utfordringer for institusjonen. En utfordring var selve plassproblemet, en annen var at veksten i antallet ansatte overhodet ikke harmonerte med studentveksten. ISO var, i likhet med andre institutter, rammet av disse problemene. Allikevel var instituttets situasjon helt spesiell. ISO gikk fra å være et relativt ukjent forskerfag, til å bli et av de fagene som hadde størst vekst i antall studenter på hele universitetet. Denne økningen skjedde i en periode der sosiologiens faglige grunnlag ennå ikke var etablert, og hvor det rådet en viss usikkerhet rundt hva fagets rolle egentlig var. Særtrekk ved sosiologien, kombinert med en etter hvert politisert studentmasse, gjorde at studentene ved ISO fikk en betydelig rolle i instituttets utvikling, både faglig og politisk, etter hvert som tiåret skred frem. Dette kapittelet har som funksjon å belyse og analysere studentenes betydning for Instituttet for sosiologis utvikling, men også å forklare hvilke trekk ved norsk sosiologi som gjorde det mulig for studentene å utgjøre en slik faktor i en avgjørende fase i instituttets utvikling.

For å forstå utviklingen ved Instituttet for sosiologi, ønsker jeg først å gi en kort beskrivelse av instituttets utvikling før 1963. ISO ble opprettet som eget institutt ved Det historisk - filosofiske fakultet i januar 1950, etter at Sverre Holm fikk tildelt professoratet i sosiologi i 1949. Instituttets første lokaler var på Halling skole, der det kun holdt til ett semester. Sommeren 1950 flyttet ISO til Løkkeveien 7, der det holdt til i 14 år. I 1964 skiftet ISO igjen lokaler da det for en treårsperiode flyttet til Nils Juelsgate 16, før det fra vinteren 1967/68 fikk kontorer i Det samfunnsvitenskapelige fakultet, som da var nyoppført.⁹ I denne perioden var Sverre Holm bestyrer ved instituttet. Hans prosjekt hadde siden opprettelsen av instituttet vært behandling av fagets grunnlagsproblemer.¹⁰ Hvordan gjøre sosiologien til en moden vitenskap var et sentralt spørsmål for Holm. Han så på sosialøkonomien som et forbilde når det gjaldt oppbygningen av en teoretisk velfundert samfunnsvitenskap, og ønsket å bygge opp et slikt klart teoretisk rammeverk også innenfor sosiologien. For å oppnå dette

⁸ Collett, John Peter. *Historien om Universitetet i Oslo*. Oslo 1999. s. 199.

⁹ Kalleberg, Ragnvald, "Et fag mellom tradisjon og visjon. Institutt for sosiologi 1963-1993." i *SV-fakultetet ved Universitetet i Oslo 1963-1993*, ISO rapport nr. 13-1994. s. 124.

¹⁰ Thue, Fredrik. *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Scholarship 1918-1970*. Oslo. 2005. s. 472.

valgte Holm å konsentrere forskningsinnsatsen på instituttet rundt særlig to store forskningsprosjekter. Det ene var Mo i Rana prosjektet, der Holm gjennom en omfattende studie av en norsk bygd i overgangen fra bondesamfunn til industrisamfunn ønsket å nærme seg selve sosiologiens grunnlag.¹¹ Det andre prosjektet var det Holm kalte for sosiologisk strukturoversikt over det norske samfunnet. Prosjektet hadde som mål å sikre sosiologisk relevant innsikt i norske samfunnsforhold. Samtidig anså Holm prosjektet som et langsiktig tiltak som kunne nå frem til et teoretisk begrunnet helhetsbilde av det norske samfunnet.¹² Holm ble utover på 50-tallet stående mer og mer alene i sitt arbeid med å utforme en overordnet teoretisk grammatikk for sosiologien. Hans prosjekt som skulle skaffe en sosiologisk strukturoversikt over det norske samfunnet brøt sammen, da andre sosiologer i perioden var mer orientert i studier av konkrete menneskelige interaksjonsarenaer.¹³ Holms relative mislykkethet i å utarbeide et teoretisk rammeverk gjennom sine forskningsprosjekter, gjorde hans autoritet innad i det lille sosiologiske fagmiljøet svekket. Denne mangelen på faglig autoritet innad på ISO, førte til at instituttet møtte inngangen til 1960-tallet med betydelig grad av faglig usikkerhet.

Årsaker til ISOs popularitet

Samtidig som ISO var et av de instituttene ved universitetet som hadde kortest historie ved universitetet, opplevde ISO en tilstrømning på 60-tallet som nærmest var eksplosiv. Årsakene til dette var flere. Sosiologien hadde opparbeidet et ry som det faget som var kritisk til elementer i det norske samfunnet. I følge Fredrik Engelstad skulle ”sosiologien [...] være et fokuseringspunkt for undring, for de tolerante holdninger og de utfordrende spørsmål heller enn de bastante svar.”¹⁴ 60-tallets politiske oppvåkning førte til at en slik type tankegang tiltrakk mange studenter. Samfunnsforskere tilknyttet ISO, som Vilhelm Aubert og Yngvar Løchen, var i tillegg aktive samfunnsdebattanter, og forfektet et kritisk syn på norsk samfunnsliv og var en del av en radikal, intellektuell venstreside i Norge. ”[...] det er veldig lett å se likheten mellom studentradikalerne og helt sentrale lærere som Vilhelm Aubert eller

¹¹ Ibid. s. 474.

¹² Ibid. s. 480.

¹³ Ibid. s. 480.

¹⁴ Engelstad, Fredrik. ”Norsk sosiologi siden 1969: Problemer og utfordringer.” *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Nr. 2. 1996. s 227-228.

Johan Galtung på hver sin måte. For det som preget dem var jo at de veldig tydelig ønsket at sosiologien skulle bidra til forbedring og omforming av samfunnet.”¹⁵

En annen grunn til at ISO fikk en slik voldsom tilstrømning i perioden, var det kulturelle opprøret som kom samtidig med den politiske oppvåkningen på 60-tallet. I dette kulturelle opprøret lå det et behov for å opponere mot samfunnets normer og regler. Det konvensjonelle borgerlige forbrukersamfunnet var noe mange ønsket å opponere mot. Langt hår, annerledes klær, alternative tenkemåter var viktige uttrykk som ble benyttet for å markere avstand mot foreldregenerasjonens normer og regler. Normer ble sett på som borgerlig og autoritært, og som hinder i veien for menneskenes mulighet til å oppnå frihet. Man ønsket å avsløre disse normene, slik at man kunne frigjøre seg selv og bryte med den tradisjonelle tankegangen i det borgerlige samfunn. Ønsket om å bryte med tradisjonelle verdimønstre og normer var ikke nytt. Det var en sentral del av norsk samfunnsforskning allerede i dens barndom. Den store forskjellen var at den på slutten av 60-tallet hadde fått et utpreget marxistisk innhold.

Studentenes betydning for ISOs utvikling

Man så på 1960-tallet, både i Norge og resten av den vestlige verden, en meget stor vekst i antallet unge som tok høyere utdanning. Denne økningen kom av en bevisst statlig politikk, hvor betydningen av å ha en befolkning med høy utdanning ble vektlagt langt mer enn tidligere. Utbyggingen av universitets- og forskningssektoren var et ledd i 60-tallets utdanningsrevolusjon. Høy utdanning ble av myndighetene ansett som en selvstendig faktor som bidro til økonomisk vekst, og investerte derfor aktivt i utdanningsreformer. Studenttallet økte kraftig.¹⁶ Dette førte til en helt ny situasjon for universitetet som institusjon. Dets tidligere rolle som forskningsuniversitet med et lite antall studenter, som regel rekruttert fra de øvre lag av befolkningen, ble nå forandret til en institusjon hvor studenttallet eksploderte, og hvor langt flere hadde mulighet til å oppnå høyere utdanning. 1960-tallet utgjør i et universitetshistorisk perspektiv en dyptgripende transformasjonsperiode, der institusjonen over store deler av den vestlige verden for første gang i sin lange historie gikk fra å være

¹⁵ Intervju med Ragnvald Kalleberg 13/5-04.

¹⁶ Mjøset, Lars 1994. *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo. s. 189.

forbeholdt en fåtallig elite til å bli det man kan kalle en masseinstitusjon.¹⁷ For ISO førte denne overgangen til store forandringer. Fra 1963 til 1969 økte antallet studenter fra 32 til 396.¹⁸ Instituttet hadde tradisjonelt vært et lite forskningsinstitutt som utdannet sosiologer til forskningsstillinger, med tett kontakt mellom instituttets ansatte og studenter. Sverre Holm var eneste professor i faget, og fungerte også som instituttbestyrer. I 1963 hadde instituttet også to mellomstillinger, to rekruttstillinger og en kontorassistent. At instituttet var nyetablert, og at forholdene var små, innbød til tett kontakt og samarbeid mellom lærerne og studentene. Man fikk ved ISO en tradisjon for at studenter og ansatte samarbeidet både på prosjekter og ved utarbeidelse av nye fagplaner. ”Studentene deltok i seksjonens arbeid, f. eks. i forbindelse med utarbeidelse av de nye fagplanene som kom med innføring av grunnfag i 1957.”¹⁹ Denne utviklingen fortsatte på 60-tallet da instituttet økte betraktelig i størrelse. Studenter deltok i gjennomføringen av prosjekter, og skrev hovedoppgaver på data fra forskjellige prosjekter. Denne tradisjonen med åpenhet og tett kontakt mellom studenter og lærere, ga sosiologien et særpreg som fagmiljø. Få ansatte og et lite antall studenter ga nære bånd, som gjorde miljøet tett og oversiktlig.

Denne tradisjonen, og disse båndene, la grunnlaget for en spesiell utvikling på ISO utover 60-tallet. Etter hvert som studenttallet økte, og politiseringen av studentene stadig ble sterkere, fikk studentene ved ISO økt betydning for instituttets utvikling. Dette viste seg på flere områder, og var med å forme faget i en formativ fase.

Et ”68-er” fag?

Studentopprøret på slutten av 60-tallet bar bud om en ny situasjon ved universitetene i Norge og den vestlige verden for øvrig. Særlig to faktorer er viktige for å forstå dette opprøret. Den ene er veksten i antall studieplasser. Utviklingen på universitetene fra å være en eliteinstitusjon med få studenter som skulle utdannes til å bekle stillinger i samfunnets øverste sjikt, til å være en masseinstitusjon med svært mange studenter med vidt forskjellig bakgrunn som skulle tilfredsstille samfunnets økende behov for personer med høyere utdanning, rystet

¹⁷ Helsvig, Kim G., *Pedagogikkens grenser. Kampen om pedagogikkfaget ved Universitetet i Oslo. 1938-1980*. Avhandling for dr.art.-graden. Forum for universitetshistorie. Historisk institutt. Universitetet i Oslo. 2002. s. 213.

¹⁸ Klemsdal, Lars. *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992*. (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001. s. 41.

¹⁹ Kallberg, Ragnvald 2000. ”En knippeinstitusjon mellom tradisjon og visjon. Institutt for sosiologi ved Universitetet i Oslo 1950-2000. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. nr. 4. 2000. s. 651.

institusjonens grunnvoller. Den andre er den politiske oppvåkningen som skjedde blant mange unge på andre halvdel av 60-tallet. Denne oppvåkningen må ses i sammenheng med både den utenrikspolitikk og innenrikspolitikk USA førte i perioden.²⁰ USAs krig i Vietnam vakte harme blant mange unge i den oppvoksende generasjon, samtidig som de sympatiserte med borgerrettighetsbevegelsens kamp i USA for svartes rettigheter i det amerikanske samfunnet. I Norge førte dette til demonstrasjoner mot krigen i Vietnam, og mot Norges rolle som alliert av USA gjennom medlemskapet i Nato. Universitetet opplevde dermed en kvantitativ forandring gjennom en eksplosjon av antall studenter, samtidig som de nye studentene som ble tatt opp på universitetet i stor grad var preget av den pågående politiske oppvåkningen.

Studentopprøret utviklet en altomfattende og nyradikal samfunnskritikk. Studentene var kritiske til det bestående samfunn, og ønsket å fokusere på vitenskapens frigjørende potensial. Økningen i antall studenter på sosiologi var størst i de typiske ”studentopprørsårene” helt på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet. Fra 1967 til 1971 økte antallet studenter på ISO fra 175 til 542. Til sammenligning økte antallet studenter på statsvitenskap i samme periode fra 349 til 351.²¹ Sosiologi ble et studentopprørsfag. Dette hadde flere årsaker. For det første var de ansatte ved ISO og andre sosiologer i Oslo-miljøet kjente engasjerte samfunnsdebattanter som befant seg på venstresiden i norsk politikk. De var en del av den radikale venstreopposisjonen som var kritiske til sider ved norske samfunnet, og til den linje Norge førte i utenrikspolitikken. Dette gjaldt særlig spørsmålet om Norges medlemskap i NATO, og de tette militære båndene Norge knyttet til USA gjennom dette medlemskapet. Erik Fossåskaret skrev om lærerne ved ISO i sin hovedoppgave *Lærarar og studentar hand i hand. En studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo* (1974) at ”lærarane ved ISO vart og i mindre grad enn det som var vanleg ved andre universitet og institutt, klassifiserte av studentane som fiendar. Det var ei utbreidd oppfatning blant studentane at lærarstaben ved instituttet i uvanleg grad var ’progressiv’.”²² I tillegg var også de politiske sidene ved sosiologien en viktig faktor i denne sammenheng. Det som har blitt kalt gullaldersosiologien i Norge, altså den sosiologiske forskingen som foregikk på 1950- og begynnelsen av 1960-tallet, var en type forskning som ble drevet av et samfunnsengasjement og et ønske om forbedring av samfunnet. Fokus på utsatte og svake gruppers vanskeligheter i det moderne industrisamfunn sto sentralt i denne forskningen.

²⁰ Mjøset, Lars. *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo 1991. s. 117.

²¹ Klemsdal, Lars. *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992*. (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001. s. 41.

²² Fossåskaret, Erik. *Lærarar og studentar hand i hand. Ein studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo*. Hovedfagsoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo. 1974. s. 18.

Fredrik Engelstad hevder at den sosiologiske forskning i denne perioden var kjennetegnet av ”et radikalt engasjement for fornuft og rimelighet, mot vanetenkning, militarisme og ubegrunnet sosial ulikhet.”²³ Denne typen innarbeidede forskningspraksis og engasjement førte til at sosiologien trakk til seg radikale og engasjerte studenter, og gjorde ISO til et studentopprørsinstitutt.

Sosiologiens rolle i samfunnet

En av de mest sentrale problemstillingene for de radikale studentene som var aktive på ISO, var hvilken rolle sosiologien og universitetet hadde i samfunnet. Det politiske aspektet ved vitenskapen og universitetet opptok studentene og var dominerende i opprørets tidlige fase på slutten av 60-tallet. I januar 1969 foretok studentene ved Filosofisk institutt på Universitetet i Oslo en okkupasjon av instituttet, og holdt i en uke seminarer og diskusjoner om universitetet og vitenskapens rolle i samfunnet. Denne okkupasjonen kom som en reaksjon på at studentenes krav om større medbestemmelse på instituttet hadde blitt avvist av de ansatte.²⁴ Dette var det nærmeste det norske studentopprøret kom dramatikk, og var inspirert av trenden fra andre vestlige universiteter, hvor okkupasjon av universitetsinstitutter hadde blitt en vanlig aksjonsform. Aksjonen ble ansett som vellykket fordi:

Styrken i aksjonen lå i den nære sammenheng mellom diskusjon og handling: Diskusjonen hentet sin styrke fra det konkrete arbeid for en demokratisering av det filosofiske arbeid på instituttet. Og dette arbeid ble gjort meningsfullt ved at den samfunnsmessige ramme universitet og vitenskap virker innenfor ble søkt klarlagt.²⁵

Vitenskapens politiske rolle i samfunnet var et av hovedtemaene gjennom uka. Hensikten med seminarene var å vise ”hvordan den eksisterende vitenskap faktisk tjener politiske interesser. På denne bakgrunn reises kritikk mot den type filosofi og samfunnsvitenskap som bidrar til å opprettholde troen på et skarpt skille mellom vitenskap og politikk.”²⁶ Særlig sterk var kritikken mot initiativet fra myndighetene om reorganiseringen av den høyere utdanning. Ottosenkomiteen, som hadde sitt navn etter dens formann Kristian Ottosen, hadde blitt nedsatt av Stortinget for å møte de utfordringene universitetet sto overfor med massetilstrømningen

²³ Engelstad, Fredrik. ”Norsk sosiologi siden 1969. Problemer og utfordringer.” *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Nr. 2. 1996. s. 227.

²⁴ Christiansen, Per Fredrik og Helge Vold (red). *Kampen om universitetet. Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke*. Oslo 1969. s. 7.

²⁵ Ibid. s. 7

²⁶ Ibid. s. 11.

av studenter. Forslagene til komiteen hadde et fokus på effektivisering av høyere studier. Blant forslagene var innføring av vekttallsystem, kortere studietid og fastere rammer. Dette ville føre til en raskere gjennomstrømning av studenter, og et mer effektivt universitet. Studentene mente at komiteens forslag ville føre til en undergraving av universitetet og den faglige fordypning, og medføre et universitet som nok ville tilfredsstille næringslivets effektivitetsideologi, men ikke studentenes ønske om å bruke universitetet som et middel i den politiske kampen for et bedre samfunn. Det kritiske universitet, med en klar og selvstendig rolle som samfunnsaktør ville forsvinne hvis komiteens innstillinger ble satt ut i livet, hevdet studentene. Synet ble delt av studenter og ansatte ved ISO. Selv om lærerne ved ISO var under et stort press, var flertallet ved instituttet motstandere av Ottosenkomiteen og dens forslag til effektivisering av universitetet. På instituttmøtet på ISO 15 og 17/11 1969 ble det fattet et vedtak som gikk ut mot Ottosenkomiteen og dens innstillinger. I vedtaket het det at:

Ottosen-komiteens forslag til nyorganisering og effektivisering av universitetet, må ses i sammenheng med strukturrasjonaliseringa i samfunnet for øvrig. Den type økt fleksibilitet i utdanningssystemet som O. K. foreslår, gjør at arbeidskrafta lettere kan tilpasses de stadige skiftninger i produksjonslivet. Vesentlige sider ved rasjonaliseringa på Universitetet tar for ensidig sikte på å utdanne flest mulig studenter til minst mulig kostnad, på kortest mulig tid.²⁷

Det øverste organet ved ISO hadde altså samme analyse av Ottosenkomiteen som det studentopprørerne hadde. For studentopprørerne var det sentralt å understreke at universitetet hadde en klar politisk funksjon i samfunnet, i kraft av at kunnskap gjennom utbyggingen av høyere utdanning hadde blitt en av de viktigste produktivkreftene i samfunnet. Ottosenkomiteens innstillinger representerte for studentene et forsøk fra myndighetene på å vingeclippe og å innskrenke den frihet universitetet hadde. Studentopprørerne så på komiteens innstillinger som et knefall for næringslivets interesser:

I det monopolkapitalistiske industrisamfunn er vitenskap og teknikk ved å bli en av de viktigste produktivkreftene. Derfor står universitetet i sentrum for de styrende formynderes interesse, og ekspertkomitéer nedsettes for å kontrollere utviklingen. På denne bakgrunn må motstanden mot Ottosen-komiteens ses. Mange av de forslag til effektivisering av studiene som er kommet fra komiteen, vil i sine konsekvenser føre til økt upersonlig kunnskapstilegnelse, eksamenspress, mindre tid for studentene til politisk virksomhet – altså til utdanning av ukritiske tjenere for næringslivet.²⁸

²⁷ Administrasjonsutvalget 69-74. ISOs arkiv.

²⁸ Christiansen, Per Fredrik og Helge Vold (red.). *Kampen om universitetet. Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke*. Oslo 1969. s. 13.

På ISO gjorde studentene dette til en del av den faglige dagsorden. Sosiologiens muligheter som den frigjørende vitenskap, ble helt sentralt for studentene. Inspirert av ny-marxismen og spesielt Jürgen Habermas' tanker om sosiologiens rolle både på universitetet og i samfunnet, ble instituttet det stedet der studentopprørerne i størst grad hadde mulighet til å få gehør for sine oppfatninger. Instituttet for sosiologi ble et kritisk midtpunkt i studentopprøret, der ikke bare de ansatte, men også studentene var sentrale aktører i utviklingen innenfor instituttet. Ragnvald Kalleberg hevder i et intervju fra 1988 at:

Et karakteristisk trekk ved studentopprøret var den faglige innflytelsen og delvis ledende rolle som studenter fikk for deler av fagets utvikling. Det kan ikke ha vært noen annen periode hvor studenter har hatt en så stor faglig innflytelse som i denne perioden.²⁹

Denne posisjonen viste seg ved den utbredte fagkritikk studentene bedrev i perioden.

Fagkritikk

En følge av studentopprøret var at studentenes faglige kritikk av sosiologien tiltok. Kritikken gikk i hovedsak ut på at sosiologien spilte en politisk rolle i samfunnet. Vitenskapens og universitetets politiske funksjon i samfunnet skulle være et viktig premiss for sosiologisk forskning. Kritikken dreide seg også om det vitenskapsteoretiske grunnlaget til samfunnsvitenskapen, og hvilke mål og muligheter sosiologien hadde. Debatten som fulgte ble kalt positivismestriden, og var en av de viktigste fagteoretiske debatter innenfor samfunnsvitenskapen på 60-tallet. Posivismestriden startet som et oppgjør innenfor filosofien mot den såkalte logiske positivismen. Selve kjernen i kritikken var avvisningen av at man i samfunnsforskningen skulle ha naturvitenskapen som forbilde. Tilhengerne av en positivistisk samfunnsforskning hevdet, i følge positivismekritikerne, at man som samfunnsforsker burde stå som en forutsetningsløs tilskuer til samfunnet, slik naturvitenskap sto i forhold til naturen.³⁰ Kritikerne av positivismen mente dette var umulig i og med at det ikke fantes handlinger, intensjoner og mening i naturen, noe som var avgjørende faktorer i studiet av samfunnet. Hans Skjervheim ytret tidlig kritikk av positivismen, og i sitt essay *Deltakar og tilskodar* (1957) formulerte han for første gang denne kritikken. Hans grunnleggende poeng var at man i samfunnsvitenskapen alltid var en *deltakar* i det sosiale

²⁹ Mathisen, Werner Christie og Pålshaugen, Øyvind. "Studentopprøret i norsk sosiologis historie. Et intervju med Ragnvald Kalleberg." *Sosiologi i dag*, nr. 1 1988. s. 34.

³⁰ Mjøset, Lars 1994. *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo. s. 174.

system. Man var aldri forutsetningsløs, og hvilke meninger, verdier og tanker man selv hadde var avgjørende i den forskningen man bedrev. Dette gjorde at forestillingen om den hundre prosent objektive og verdifrie samfunnsvitenskap var meningsløs. Positivismekritikerne reagerte også på at man innenfor positivismen behandlet menneskene som ting man kunne eksperimentere med, manipulere og kontrollere. Denne tilskuerholdningen var for kritikerne av positivismen uttrykk for en kontrollideologi.³¹ Skjervheim brukte i sitt essay psykologen som eksempel når han skulle illustrere dette. Skjervheim mente at psykologen behandlet pasienten som et kasus, ikke som en person man gikk i dialog med.³² På denne måten å objektivere et individ, var for Skjervheim uhørt fordi man dermed ”går [...] til åtak på den andre sin fridom. Ein gjer den andre til eit faktum, ein ting i si verd. På denne måten kan ein skaffa seg herredøme over den andre.”³³ Også i sin magisteravhandling *Objectivism and the Study of Man* (1957) argumenterte Skjervheim for at et forsøk på å skape en objektivistisk samfunnsvitenskap etter mønsteret til de moderne naturvitenskapene var dømt til å mislykkes.³⁴ Skjervheim var i avhandlingen opptatt av subjektets rolle i den samfunnsvitenskapelige teorien. Subjektets rolle innenfor samfunnsvitenskapen kunne ikke elimineres, slik det var mulig innenfor naturvitenskapen, men utgjorde et grunnleggende moment i den samfunnsvitenskapelige teoridannelsen. På dette punkt kritiserte Skjervheim positivismen, fordi han mente den la til grunn en teoretisk modell for samfunnsvitenskapen som forutsatte et skarpt skille mellom subjekt og objekt.³⁵ Innenfor samfunnsvitenskapen måtte man ta høyde for intensjonalitet som noe som utgjorde et grunnleggende trekk ved alt sosialt liv, og noe som gjorde at vitenskapen om mennesket sto overfor langt mer kompliserte grunnlagsproblemer enn vitenskapene om naturen.³⁶ I tillegg påpekte Skjervheim at man innenfor naturvitenskapen kunne redusere sin forskningsgjenstand til et objekt i sin egen verden, noe som ikke var mulig innenfor samfunnsvitenskapene fordi det fantes en gjensidig forståelse mellom forskerne og de utforskede. Positivistene overså denne problematikken, og gjorde seg dermed skyldig i en naturalistisk feilslutning.³⁷ For Skjervheim handlet dette i bunn og grunn om menneskets frihet i det moderne samfunnet. Han hevdet at hvis man ønsket

³¹ Ibid. s. 175.

³² Ibid. s. 175

³³ Skjervheim, Hans, *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo, 1996. s. 75.

³⁴ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 554.

³⁵ Slagstad, Rune, *Positivisme, dialektikk, materialisme. Den norske debatten om samfunnsvitenskapenes teori*. Oslo 1976. s. 40.

³⁶ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 554.

³⁷ Ibid. s. 554.

en samfunnsvitenskap som la til grunn en modell der forskeren objektifiserer sitt kasus, ville det føre til at samfunnet ble oppfattet som splittet i en handlende reformelite og et formbart menneskemateriale. Skjervheim mente dette ville føre til et totalitært samfunnssystem der politikken ville bli erstattet av tekniske løsninger. En subjektivism, med en grunntanke om forståelse (Verstehen) av menneskene innenfor samfunnsvitenskapene var Skjervheims løsning på det han anså som samfunnsvitenskapens vitenskapsteoretiske problem. Videre hevdet Skjervheim at innenfor samfunnsvitenskapene hadde den praktiske fornuft primat over den teoretiske fornuften. Derfor kunne man ikke skille skarpt mellom disse fagenes teoretiske grunnlagsproblemer og deres praktiske ”anvendelse” i samfunnet.³⁸

Inspirert av Skjervheim markerte studentene seg på ISO med en kritisk holdning til det de anså som positivistiske tendenser innenfor sosiologien. Ragnvald Kalleberg, som selv var magistergradsstudent på ISO på slutten av 60-tallet, hevder at kritikk av den positivistiske vitenskapsforståelse utgjorde kjernen i fagkritikken, og at diskusjonene på dette feltet var intens innen sosiologien.³⁹ Med kritikken satte studentene en alternativ dagsorden som de ansatte ved instituttet måtte forholde seg til. Det som tidligere hadde vært et lite, oversiktlig og relativt harmonisk miljø, ble på kort tid forandret til et stort institutt som ble ”hjemstøkt av en uoversiktlig masse av radikale, bedrevitende studenter.”⁴⁰ Studentenes betydning vokste som følge av denne fagkritikken. I boken *Kampen om universitetet. Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke* (1969), skrev Per Fredrik Christiansen at ”Studentene ledes av en forståelse av vitenskapens og universitetets politiske funksjon i det sen-kapitalistiske samfunn.”⁴¹ Studentene ved ISO inkorporerte likeledes positivismekritikken i et bredere angrep på universitetet og dets angivelige borgerlige samfunnsvitenskap.⁴² Skjervheims filosofiske kritikk ble av studentene brukt som et argument for en politisert sosiologi, der sosiologiens politiske rolle i et borgerlig samfunn var det sentrale. Stein Rafoss, stud.mag.art. i filosofi, uttrykte et slikt syn på vitenskapens og universitetets rolle i samfunnet under filosofistudentenes aksjonsuke da han hevdet at:

Vitenskapelig sett må den revolusjonære strategien på universitetet gå ut på å knuse den borgerlige ideologien der og gjenvinne vitenskapens frigjørende karakter. Man må forsøke å få slutt på det forholdet at den er et redskap for undertrykkelse og utbytting og gjøre den til en [sic] våpen for

³⁸ Slagstad, Rune, *Positivism, dialektikk, materialisme. Den norske debatten om samfunnsvitenskapenes teori*. Oslo 1976. s. 30.

³⁹ Kalleberg, Ragnvald. ”Studenter i det sivile samfunn: et perspektiv på norske ”Studentopprørere”.”, i Guri Hjeltnes (red), *Universitetet og studentene. Opprør og identitet*. Oslo. 1998. s. 64.

⁴⁰ Mjøset, Lars. *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo 1991. s. 189.

⁴¹ Christiansen, Per Fredrik og Helge Vold (red.). *Kampen om universitetet. Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke*. Oslo 1969. s. 7.

⁴² Mjøset, Lars. *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo 1991. s. 188.

arbeiderklassen i klassekampen. [...] Å knuse den borgerlige ideologien på universitetet er et ledd i den større samfunnsmessige kampen for å svekke systemets legitimitet, noe som alltid er en forutsetning for en revolusjon.⁴³

Dette synet delte ikke Skjervheim, som tidlig advarte mot farene ved en irrasjonell ”revolusjonsromantikk”. Denne vitenskapsteoretiske diskusjonen, og studentenes politisering av denne, var meget viktig på ISO, ikke minst fordi fundamentet til faget var såpass usikkert fra før på grunn av fagets korte historie ved universitetet.

Studentseminarer

En annen arena som gjorde at studentene ved ISO fikk betydning, var de studentledede seminarene som kom som tillegg til de ordinære seminarene som instituttet arrangerte.

Studentseminarer ble for første gang arrangert på Universitetet i Oslo våren 1968.

Initiativtakerne var studenter som hadde deltatt på et Kierkegaard-seminar som studenten John Lundstøl hadde holdt på Filosofisk institutt. Dette mente deltakerne var såpass vellykket at de lagde et opplegg for fire nye slike seminarer.⁴⁴ Disse ble holdt høstsemesteret 1968 og var meget populære. Våren 1969 hadde antallet studentseminarer på universitetet steget til tolv, og høsten 1969 foregikk det sju slike seminarer bare på sosiologi. Filosofisk institutt, Psykologisk institutt og Instituttet for sosiologi var foregangsinstitutter når det gjaldt opprettelsen av studentseminarer. Studentseminarer var ikke det samme som studentledet undervisning, der hovedfagstudenter enten var hjelpelærere eller kollokviegruppeledere, og hvor instituttet sto for gjennomføring og opplegg. Studentseminarer var helt og holdent i regi av studenter, der studentene valgte tema og sto for gjennomføringen av seminaret.

Seminarene var også åpne for andre enn studenter på det enkelte institutt, og førte dermed til tettere kontakt mellom studenter på forskjellige institutter. Temaene som ble tatt opp hadde et stort spenn, og varierte fra buddhistisk filosofi til innføring i revolusjonær tenkning.⁴⁵

Seminarene ble godt mottatt blant de ansatte både på ISO, Filosofisk institutt og Psykologisk institutt. Professor Dagfinn Føllesdal ved Filosofisk institutt mente seminarene stimulerte engasjement, og tok opp emner som ikke ble dekket av den regulære undervisningen, men at

⁴³ Christiansen, Per Fredrik og Helge Vold (red.), *Kampen om universitetet. Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke*. Oslo 1969. s. 34-35.

⁴⁴ *Universitas*, nr. 13 1969. s. 6

⁴⁵ Ibid.

kvaliteten på seminarene varierte.⁴⁶ Sverre Lysgaard på ISO uttalte at han så studentseminarene som en veldig positiv virksomhet, selv om det i visse tilfeller kunne forekomme et sprik mellom seminarenes opplegg og instituttets interesser.⁴⁷ Nettopp dette gjorde studentseminarene interessante i denne sammenheng. I og med at studentseminarene ikke var instituttinitiert, var det stor frihet i hvilke emner som kunne tas opp. Politiske stridsspørsmål, ideologispørsmål og samfunnsvitenskapens rolle i samfunnet, ble sentrale temaer. Aktuelle politiske spørsmål ble dermed gjort til en del av undervisningen i sosiologi.⁴⁸ Fagkritiske perspektiver spilte en stor rolle på studentseminarene, noe som igjen førte til at kritikken mot instituttet og dens faglige profil ble sterkere fra studentenes side.⁴⁹ Vårsemesteret 1969 ble det satt opp et studentseminar med tema: "Eksamenstradisjonen i norsk sosiologi. Pensumkritisk studentseminar." Seminaret skulle "hovedsakelig arbeide med et utvalg av de oppgaver som hittil har vært gitt til eksamen i sosiologi på de forskjellige nivåer, samt deler av "Sociological Research" (Riley), "Det norske samfunn" (Ramsøy et al.) og "Sosiologi" (Aubert)."⁵⁰ Seminaret ble ledet av student Ingar Roggen og skulle drøfte de politiske, teoretiske og metodiske synspunkter som lå i eksamensoppgavene, samt eksamen i sosiologi som sosiologisk praksis. I studiehåndboken for vårsemesteret var ikke dette seminaret tatt med, men i studiehåndboken for høstsemesteret 1969 ble seminaret satt opp som et seminar ledet av Roggen, men ikke eksplisitt som studentseminar.⁵¹ I håndboken sto det at seminaret ville fortsette, og at "hovedvekten ligger på spørsmålet om forholdet mellom sosiologisk teori og metode, og praktisk politikk."⁵² Fra vårsemesteret 1970 ble studentseminarene satt opp i studiehåndboken som en del av undervisningstilbudet ved instituttet. Dette semesteret var det i studiehåndboken satt opp seks studentseminarer. Samtidig var det satt opp sju forelesninger og kurs for grunnfagstudenter og tre forelesninger for mellomfagsstudenter, i tillegg til fem seminarer for både mellomfags- og hovedfagstudenter. En relativt stor andel av undervisningstilbudet ved ISO var dermed studentseminarer. Roggens pensumkritiske seminar fortsatte dette semesteret; i tillegg var det et eget seminar ledet av stud.mag.art. Ragnvald Kalleberg og stud.mag.art. Harald Berntsen

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Andreas Hompland om studentseminarer i intervju 22/5-04: "Sjøl organiserte jeg et seminar som tok opp sjølforvaltningssystemet i Jugoslavia... Dette var bare et påskudd for å gjøre syndikalisme til en del av sosiologipensum."

⁴⁹ Ragnvald Kalleberg om studentseminarer 13/5-04: "Det som er det generelle bildet til de jeg var med på var at seminarene var preget av såkalt fagkritikk."

⁵⁰ ISSs arkiv.

⁵¹ Studiehåndboken for høsten 1969.

⁵² Ibid.

om samfunnsvitenskap, teknologi og politikk som skulle ta for seg konkret norsk materiale (som for eksempel Finansdepartementets perspektivanalyser) og samfunnsmessige og vitenskapsteoretiske analyser (som for eksempel Habermas, Marcuse og Galbraith). Stud.mag.art. Leif Kåre Solbergs seminar viste tydelig at SUF(m-l) var representert på instituttet. Seminaret hadde tema ”Teknologiens og statsmonopolkapitalismens innvirkning på forholdet mellom arbeider og arbeidskjøper.” Seminaret skulle fokusere på kapitalkonsentrasjon, teknologisk utvikling og organisasjonsalternativer.⁵³ Spennet i temavalg var stort på seminarene. Denne tendensen fortsatte også i høstsemesteret 1970. Antallet studentseminarer hadde da økt til åtte. Roggens pensumkritiske seminar fortsatte, og Berntsen og Kalleberg hadde et seminar dette semesteret hvor temaet var kapitalismens utvikling med utgangspunkt i Marx’ *Das Kapital*. Et annet seminar hadde som tema menneske og natur og tok for seg problemene knyttet til befolkningskonsentrasjon, forurensing av vann og luft, tekniske inngrep i naturen og økt fritid. Seminaret ble ledet av forskningsstipendiat ved NAVF Sigmund Kvaløy og stud. polit. Jon Teigland. Studentseminarene fortsatte våren 1971, da det var seks seminarer oppført i studiehåndboken. Dette semesteret fortsatte Kalleberg og Berntsen sitt seminar om kapitalismens utvikling med utgangspunkt i *Das Kapital* og det samme gjorde Kvaløy og Teigland med sitt seminar om menneske og natur. I tillegg startet stud. psychol. og stud. sociol. Ottar Ormstad et seminar som behandlet temaet studentbevegelsen og arbeiderklassen. Seminaret skulle se på forholdet mellom studentbevegelsen og arbeiderklassen med vekt på studentenes klassemessige stilling. Seminaret ønsket å trekke inn historiske erfaringer for å knytte disse til de utfordringene studentene selv sto overfor.

Felles for seminarene var at de tok opp temaer som opptok studentene i perioden. De var meget politiske og fagkritiske i sin form. Dette ga studentene en egen stemme og mulighet til å påvirke ISO. Studentene satte med studentseminarene en alternativ agenda som de ansatte på instituttet måtte forholde seg til. Temaene som ble tatt opp, var nært knyttet til datidens aktuelle politiske spørsmål, uavhengig om dette hadde noe konkret med sosiologi å gjøre eller ei. Dette gjorde at autoritetsforholdet mellom student og ansatt ble endret. For i spørsmålet om amerikansk imperialisme og krigen i Vietnam hadde ikke en professor i sosiologi med spesialområde smågruppeforskning i lukkede rom i det rådende politiske klima, noen større autoritet enn en hvilken som helst grunnfagsstudent med en politisk overbevisning.

⁵³ Studiehandboken våren 1970.

At studentseminarene fikk en slik betydning på ISO hadde også sammenheng med instituttets tradisjoner og historie. Den nærheten det hadde vært tradisjon for på ISO mellom de ansatte og studentene, gjorde at det i perioden var en stor grad av velvillighet overfor studentene. Samtidig ønsket lærerne å fremstå som radikale og anti-autoritære, noe mange viste gjennom tilhørighet til kretsen rundt Orientering, og gjennom å være aktive samfunnsdebattanter. Anklagene om å representere interessene til det etablerte kapitalistiske samfunnet var derfor vanskelig for de ansatte å akseptere. I Norge var sosiologien var bygd opp rundt et samfunnsmessig engasjement, og ble sett på som noe positivt og avgjørende for sosiologiens utvikling, fremgang og vekst. Problemet med dette engasjementet i perioden var at den førte til at skillet mellom fag og politikk gikk i oppløsning. Studentseminarene ga et inntrykk av at det som var de aktuelle politiske stridsspørsmål, var det samme som sosiologien i seg selv. Dette gikk utover fagets vitenskapelighet. Faget var ikke etablert og var i støpeskjeen i Norge. Dette gjorde at den fagkritikken som ble fremført på studentseminarene, fikk stor betydning for instituttet. Fredrik Engelstad hevder at ”ikke i noen universitetsdisiplin ble det reist en mer bastant kritikk mot fagets eget grunnlag. Det ble stilt krav om en ny type politisk engasjement og en faglig nyorientering som de etablerte utøverne var fullstendig uforberedt på.”⁵⁴ Studentseminarene gjorde at studentene satte den faglige og politiske dagsorden på instituttet, en dagsorden de ansatte på instituttet måtte forholde seg til, i og med at presset både faglig og politisk fra studentene var såpass sterkt.⁵⁵

Pensum

Denne kritikken mot fagets eget grunnlag førte naturlig nok også til en sterk kritikk av pensum på ISO. Denne uenigheten om pensum var en kilde til varig diskusjon på ISO, og var symptomatisk for den usikkerheten som rådet både blant ansatte og studenter om hva som skulle være sosiologiens grunnlag. Stadige pensumrevisjoner var forvirrende for studentene, men gav dem samtidig en mulighet til å påvirke og å få inn på pensum litteratur som underbygde deres vitenskapsteoretiske og politiske synspunkter. Andreas Hompland hevder

⁵⁴ Engelstad, Fredrik. ”Norsk sosiologi siden 1969: Problemer og utfordringer.” Tidsskrift for samfunnsforskning. Nr. 2 1996. s. 227. Denne påstanden kan diskuteres. Også Pedagogisk forskningsinstitutt opplevde et meget sterkt press mot fagets eget grunnlag, fremført av studentene ved instituttet. Se Kim G. Helsvigs doktoravhandling *Pedagogikkens grenser. Kampen om pedagogikkfaget ved Universitetet i Oslo 1938-1980*. Historisk institutt. Universitetet i Oslo. 2002.

⁵⁵ Andreas Hompland sier i intervju om studentseminarer 22/05: ”Hvis Lysgaard eller noen andre hadde prøvd å sette foten ned, så hadde han blitt overkjørt.”

at: ”pensumrevisjonen var viktig, og gikk stort sett ut på å bytte ut det som ble kalt amerikansk positivisme, som var nesten alt av amerikansk-språklig sosiologi, og erstatte det med utvalgte teoretiske filosofiske tekster og marxisme, både frankfurterskolen og klassisk marxisme.”⁵⁶ Vekten på europeisk sosiologi og marxisme ble sterkere etter hvert som studenttallet økte, og politiseringen fortsatte på begynnelsen av 1970-tallet. På instituttmøtet 6. november 1972, var en revidering av grunnfagpensumet oppe til debatt.

Pensumrevisjonskomiteen som på dette møtet la fram sitt forslag til nytt grunnfagpensum, hadde blitt nedsatt etter instituttmøtet 9. oktober 1971. Denne komiteen skulle arbeide etter retningslinjer som innebar at pensum i statistiske datainnsamlingsmetoder og analysemetoder skulle reduseres, og at europeisk sosiologi, marxisme og annen historisk orientert sosiologi burde få større plass i grunnfaget.⁵⁷ Pensumkomiteen la dermed fram et forslag som under overskriften fagets klassikere hadde en klar marxistisk profil. I tillegg til Durkheim, Weber og Sundt, skulle studentene sette seg inn i tradisjonell marxistisk analyse, det kommunistiske manifest, Ernest Mandels Innledning til marxismens økonomi og et samlehefte med utdrag fra Kapitalen, Den tyske ideologi, kritikk av den politiske økonomi, økonomisk-filosofiske manuskripter og Louis Bonapartes attende Brumaire, samt bidrag av Lenin. Pensumforslaget komiteen hadde utarbeidet, ble kritisert på dette instituttmøtet. Lengst gikk Sigurd Skirbekk, som kritiserte at det ikke var annen historisk orientert sosiologi enn marxisme i pensumforslaget. Dette innebar i følge Skirbekk et ensidig fokus, som kunne skade sosiologien. Skirbekk la fram et forslag til vedtak om grunnfagpensumet på møtet. Her påpekte han at:

selv om det kan gis mange grunner for at sosiologer bør ha lest marxisme, blir likevel det marxistiske innslag i dette pensum faglig problematisk i og med at det her dreier seg om en teori som foregir å kunne oppheve alle konkurrerende teorier. Den marxistiske utlegning blir ikke korrigert med å bli satt opp mot andre helhetlige og historiske forklaringer, den blir heller ikke utsatt for systematisk kritikk av logisk eller empirisk art hverken i teoridelen eller metodedelen. Det foreslåtte pensum kan av disse grunner bidra til å gi faget en viss ideologisk profil utad, gjøre rekrutteringen politisk selektiv og på sikt påvirke utviklingen av fagets muligheter. Pensumvalget kan dessuten av flere grunner være pedagogisk betenkelig hvis en ønsker å gjøre studentene kritiske overfor egne standpunkter.⁵⁸

Denne bekymringen for et for sterkt fokus på marxismen, og faren for at dette kunne gi en viss ideologisk profil utad, ble ikke delt av mange nok ved instituttmøtet. Forslaget til vedtak ble forkastet med 43 mot 19 stemmer.

⁵⁶ Intervju med Andreas Hompland, 22/5-04.

⁵⁷ ISSs arkiv. Referat fra Institutt møte 6/11-72.

⁵⁸ Ibid.

På dette møtet la også styret frem sin beretning for 1972, der den daværende instituttbestyrer Vilhelm Aubert også la fram noen synspunkter om problemsituasjonen ved ISO. I budsjettet for 1973 lå ISO på en absolutt jumboplass når det gjaldt økonomiske overføringer fra Det samfunnsvitenskapelige fakultetet. Dette hevdet Aubert hang sammen med ytre problemer og fakultetets vurdering av ISO. Han pekte på at instituttet hadde hatt relativt få uteksaminerte kandidater, at det rådet en usikkerhet om yrkesalternativer til fremtidige sosiologer, at ISO sto relativt svakt i forhold til sosiologer utenfor instituttet, at man hadde vansker med rekrutteringen til stillinger på instituttet og at politiseringen av faget nok hadde hatt betydning for ISOs omdømme.⁵⁹ Samtidig som bestyreren la frem en slik bekymringsmelding, vedtok det samme møtet et nytt grunnfagspensum som forsterket den politiseringen Aubert i sitt innlegg advarte mot.

Studentene hadde i denne perioden betydelig innflytelse over instituttet, noe som var mulig på grunn av en stor grad av velvilje fra instituttets ansatte. I det ovennevnte pensumforslag var det også gjort forandringer i pensum som en del av de radikale studentene var misfornøyd med. I det sosiologiske grunnfagspensumet som ble vedtatt høsten 1971 gjorde Mao Tse-tung en gjesteopptreden på ISOs grunnfagspensum⁶⁰ med sin artikkel "*Om motsigelsen*".⁶¹ Denne var oppført i metode- og statistikkdelen på pensum, men ble ikke tatt med i det nye grunnfagspensumet gjeldende fra 1973. Dette var oppsiktsvekkende, og hadde ingenting med faglige kriterier å gjøre. Dessverre har det ikke vært mulig å finne kilder som kan gi svar på hvem som foreslo dette, men det er nærliggende å tro at politisk radikale studenter fra ml-miljøet fremmet forslaget. At et slikt forslag kom fra studenter med sympati for Maos tenkning var ikke spesielt overraskende. Det som gjorde innføringen spesiell, var at de ansatte på instituttet godtok at alle grunnfagsstudenter i sosiologi skulle lese Mao. De vitenskapelige kriteriene for pensumlitteratur ble da fullstendig forlatt, noe som uthulte pensum og gjorde en av ikonene til den radikale studentbevegelsen til en viktig sosiolog.

Når det gjaldt mellomfag, bestemte studentene sitt eget pensum, så lenge det ble godkjent av en faglærer. "Studieplanen for sosiologi mellomfag stiller studentene svært fritt både i valg av pensum og emne for semesteroppgave."⁶² For studentene innebar dette en frihet til selv å kunne definere hva som var sosiologi og hva som var sosiologiens rolle både på

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ ISSs arkiv.

⁶¹ Andreas Hompland sier i intervju om dette 22/-05: "Den kom inn i 1971. Da var det ikke bare på det sjølvalgte pensumet, men det var noe alle skulle lese. Og da er det jo noen som har trykka gjennom det her, for å få folk til å forstå den rette linja. Hvem er sosiologiens fedre? Jo, vi må ta med Durkheim og Weber, så er det Marx og Mao."

⁶² Sosiologi mellomfag. En orientering til nye studenter. 8/9-71. ISSs arkiv.

universitetet og i samfunnet. Dette innebar at de aktuelle politiske spørsmål ble trukket inn i sosiologien og gjort til aktuelle spørsmål innenfor norsk sosiologi.⁶³ Studentene satte dermed agendaen for hva som skulle være de viktigste spørsmålene innenfor sosiologien. Dette kunne være spørsmål som var helt på siden av den sosiologiske forskning, men som allikevel ble tatt opp fordi de vedrørte universitetets og sosiologiens politiske side. Pensumspørsmål ble derfor på ISO en sentral arena der studentene markerte seg og fikk gjennomslag for sine synspunkter.

Oppsummering

Instituttet for sosiologi gikk gjennom store forandringer fra 1963 til 1971, og gikk i denne perioden gjennom en transformasjon fra et lite, relativt ukjent forskerfag, til å bli et av de mest populære fagene på Universitetet i Oslo. I dette kapitlet har jeg vist hvordan studentene var en egen drivkraft i denne utviklingen, og fikk stor betydning for fagets utvikling i perioden. Særlig etter politiseringen som foregikk blant unge på andre halvdel av 60-tallet og som kulminerte i det såkalte studentopprøret i 1968-69, var studentenes innflytelse betydelig. Gjennom fagkritikken, som var en sentral del av det norske studentopprøret, fikk studentene innvirkning på den faglige utviklingen i perioden. Studentene fikk gjennomslag i pensumspørsmål, og gjennom studentseminarer som ble en viktig arena for å sette instituttets faglig- politiske agenda. Studentens fokus på sosiologiens politiske rolle i samfunnet ble dermed et sentralt faglig spørsmål. Sosiologiens innarbeidede praksis i Norge med et tett samarbeid mellom studenter og ansatte, førte også til at studentene fikk en slik sentral rolle i instituttets utvikling.

Også ved innføringen av ISOs instituttordning hadde studentene betydelig innflytelse. Dette vil være gjenstand for analyse i neste kapittel som omhandler innføringen av denne ordningen ved instituttet.

⁶³ Andreas Hompland sier i intervju til spørsmål om mellomfagspensum at "Vi kunne trekke inn alt det vi ville sjøl, og det som var en del av den politiske debatten, ble samtidig gjort til en del av hva som var sosiologi."

Kapittel 2: Instituttordningen ved ISO

Innledning

Instituttet for sosiologi hadde ved inngangen til 1960-tallet få ansatte, seks i tallet,⁶⁴ og hadde en ledelsesstruktur hvor man hadde en bestyrer som var utnevnt på livstid. Dette var den vanlige måten å organisere institutter på ved universitetet i denne perioden. Denne styringsformen viste seg å være lite hensiktsmessig da økningen i antallet studenter gjorde de administrative arbeidsoppgavene langt større for bestyrerne enn tidligere. For ISO førte dette til et ønske på slutten av 1960-tallet om å innføre en ny måte å organisere instituttet på. Dette ønsket kulminerte med innføringen av ny instituttordning ved ISO høsten 1969. Denne instituttordningen var oppsiktsvekkende demokratisk og ga studentene stor innflytelse på instituttet både i administrative og faglige spørsmål. Ordningen innebar at et instituttmøte var øverste organ ved instituttet, der studentene som en følge av instituttordningens reglement hadde flertall. Kapitlet vil også tegne et bildet av hvem som var pådrivere og skeptikere til innføringen av den nye instituttordningen på ISO, og hvorfor den på tross av sterk skepsis blant noen av instituttets sentrale ansatte ble innført og fungerte som ISOs administrasjonsordning frem til den nye universitetsloven ble innført i 1976. Dette kapitlet vil også ta for seg ISOs og universitetets forskjellige tilnærmingsmåter til de utfordringene de sto overfor i perioden, og vil analysere hvorfor ISO valgte en alternativ måte å løse disse utfordringene enn resten av universitetsfellesskapet. I gjennomføringen av denne sammenlignende analysen vil Brodalkomiteens fra innstilling fra 1969, som jeg vil komme tilbake til, være en sentral kilde for å vise universitetets syn på disse utfordringene.

1960-tallet: Et veiskille for universitetet

Universitetsutdanning hadde tradisjonelt vært forbeholdt en liten elite i samfunnet. Dette forandret seg på 60-tallet. Økningen av antallet studenter ved UIO var massiv i perioden, og universitetet sto overfor et press som institusjonen tidligere ikke hadde opplevd. Denne

⁶⁴ Kalleberg, Ragnvald, "Et fag mellom tradisjon og visjon. Institutt for sosiologi 1963-1993", i *SV-fakultetet ved Universitetet i Oslo 1963-1993*. ISO-rapport nr. 13-1994. s. 125.

økningen medførte en av-elitisering⁶⁵ av universitet, og en tilgjengelighet som tidligere ikke hadde kjennetegnet institusjonen. Grupper som tidligere ikke hadde hatt mulighet til å ta høyere utdanning, fikk denne muligheten på 60-tallet. Dette hadde flere årsaker. For det første var det politisk enighet innenfor det utdanningspolitiske felt at høyere utdanning skulle være tilgjengelig for en større del av landets befolkning. For det andre var det i Norge et stort behov for akademisk utdannet arbeidskraft. I tillegg ble et høyt utdanningsnivå ansett for å være en selvstendig faktor som bidro til økonomisk vekst. Disse faktorene medførte at Arbeiderpartiregjeringen i 1960-61 la fram et program for å tredoble utdanningskapasiteten og utvide universitetene sterkt. Begrunnelsen fra regjeringen var at

[...] ekspansjonsbehovet ved universiteter og høyskoler i vår tid begrenser seg ikke til det som skyldes forskningen. Vel så betydelig er de krav som stilles til en utvidelse av undervisningsvirksomheten. Den strukturendring av samfunnet som er nevnt ovenfor [i stortingsmeldingen], fører nemlig til en sterk økning av behovet for høyt utdannet, spesialisert arbeidskraft, og det vil i stor utstrekning si kandidater fra universiteter og høyskoler. Forskningens eget behov for rekrutter er ikke noen ubetydelig faktor i denne etterspørsel. Men ellers henger etterspørselen sammen med mekaniseringen og automatiseringen av næringslivet, og med den stadig stigende sosiale og kulturelle standard som produksjonsøkningen har gjort mulig.⁶⁶

Denne statlig initierte politikken om en sterk satsing på høyere utdanning førte til et press på universitetsstrukturen som gjorde at universitetet måtte tenke nytt om sin organisasjon. Universitetet sto ved et avgjørende veiskille, der dilemmaet var hvordan man skulle organisere institusjonen under de nye premissene som var lagt fra statlig hold. Økningen i antallet studenter førte naturlig nok også til en økning i antallet ansatte. Dette ble også en utfordring for universitetet, fordi det var de ansatte i mellomstillinger som økte klart mest. I 1960 var det 118 ansatte i mellomstillinger (universitetslektorer, stipendiater, amanuenser) og 228 i professor- og dosentstillinger. I 1968 hadde dette tallet økt til henholdsvis 565 og 360.⁶⁷ Dette medførte at det i løpet av 60-tallet hadde vært en stor økning i antall ansatte som ikke hadde formell innflytelse på sin egen arbeidssituasjon. Universitetet møtte disse utfordringene ved å opprette en organisasjonskomité som skulle analysere og komme med forslag til hvordan universitetet best mulig kunne løse de utfordringene det sto overfor innenfor organisasjon, ledelse og forsknings - og undervisningsspørsmål. Komiteen ble oppnevnt av det akademiske kollegium den 19. mai 1967, og fikk navnet Brodalkomiteén, etter dens formann Alf Brodal. Denne komiteen var i tillegg til å være et forsøk på å løse universitetets

⁶⁵ Ibid. s. 103.

⁶⁶ St.meld. nr. 91 (1961-62) "Om den videre utbygging av universiteter og høyskoler", s.4. I Ibid s. 104-105.

⁶⁷ Universitetet i Oslo - Organisasjon og ledelse. 1. utkast. Til innstilling fra Organisasjonskomiteen (oppnevnt av det akademiske kollegium 19. mai 1967) Oslo 1969. s. 2.

problemer knyttet til antallet ansatte og mengde studenter, også et forsøk på å løse universitetets demokratiske problem. ”Særlig i de aller siste år har de vitenskapelige tjenestemenns og studentenes økende interesse for universitetsforhold med krav om større medbestemmelsesrett i faglige spørsmål i høy grad aktualisert spørsmålet om organisasjonsmessige endringer ved universiteter og høyskoler.”⁶⁸ Universitetet sto på 1960-tallet overfor et press som både var av strukturell og ideologisk karakter. Det ideologiske presset kom fra studenter og ansatte i mellomstillinger ved universitetet.⁶⁹ Universitetets organisatoriske oppbygging hadde blitt fastlagt i Lov om Universitetet i Oslo fra 1955. I loven var det bare i liten grad blitt lagt vekt på et representasjonssystem i de besluttende organer.⁷⁰ Studenter og vitenskapelige tjenestemenn hadde en beskjeden representasjon i kollegium, fakultetsråd, fakultetsstyrer og fakultetsutvalg. På instituttnivå var det i loven ikke gitt disse grupperingene noen form for formell medbestemmelse. Instituttene var organisert slik at de hadde en bestyrer ansatt på livstid som satt med den besluttende myndighet. Dette var den klassiske ”meritokratiske” måten å organisere institutter på.⁷¹ Denne formen for organisering var tuftet på prinsippet om at de som var best egnet til det, skulle ta avgjørelser på vegne av universitetet som helhet. En slik form for elitestyre hadde vært det bærende styringsprinsipp ved universitetet. Problemet med en slik organisering var at den fordret en konsensus om at en liten kompetent elite skulle ta avgjørelser på vegne av mange. Med den betydelige økningen av vitenskapelige ansatte i mellomstillinger ble denne konsensusustankegangen utfordret. At det var få professor- og dosentstillinger, førte til at mange med professorkompetanse måtte ta til takke med mellomstillinger. Dette førte til en økt misnøye i denne gruppen. Følelsen av å være mer kompetent enn sine kolleger som satt i professorstillinger, og dermed hadde innflytelse i universitetsorganer, førte til en legitimitetskrise nedenfra. Elitestyret besto ikke lenger nødvendigvis av de mest kompetente. Grunnlaget for konsensus rundt den meritokratiske styreform var dermed ikke lenger til stede. Kritikken mot systemet var sterk innenfra, samtidig som studentene forsterket dette presset gjennom deres krav om et sterkere demokratisk fundament ved Universitetet i Oslo.

Brodalkomiteén hadde en topptung sammensetning, med et betydelig innslag av faglig og administrativ kompetanse, i tillegg til tre studentrepresentanter. Både universitets rektor Hans Vogt og universitetsdirektør Olav M. Trovik satt i komiteen, i tillegg til prorektor Alf Brodal, som hadde gitt komiteen dens navn. I komiteens første innstilling, *Universitetet i Oslo*

⁶⁸ Ibid. s. 1.

⁶⁹ Ibid. s. 41.

⁷⁰ Ibid. s. 42.

⁷¹ Ibid. s. 42.

- *Organisasjon og ledelse* (1969), redegjorde komiteen for mandat, arbeid og dets syn på en fremtidig organisering av Universitetet i Oslo. Komiteen hadde som mandat å:

Ved undersøkelser og utredninger vurdere eventuelt fremlegge forslag til revisjon av Universitets organisasjonsmessige oppbygning som - med bibehold av kollegiale styreorganer forsåvidt[sic] angår avgjørelser vedrørende forsknings- og undervisningsspørsmål - kan fremme Universitetets formål best mulig. Herunder vurderes sammensetning av funksjons- og myndighetsfordeling mellom organene, samt den faste administrasjons tilpasning til disse.⁷²

Komiteens innstilling inneholdt ikke bare en diskusjon om sammensetningen av representative organer, men også en analyse av universitetets rolle i samfunnet. Hvilke primære oppgaver Universitetet hadde, og utformingen av disse, ble også drøftet, spesielt med tanke på forskning og undervisning. Samtidig la komiteen fram forslag til administrativ organisering på alle plan innefor universitetet, både på instituttnivå, fakultetsnivå og universitetets øverste ledelse.

Brodalkomiteén ga uttrykk for en viss enighet i kritikken som hadde blitt fremsatt mot universitetet fra både studenter og ansatte, og mente at en økt demokratisering kunne bedre på det gjeldende system for organisering av universitetet.⁷³ Dette kunne motvirke et ensidig professorvelde, samtidig som saker ville kunne bli behandlet bedre hvis de ble belyst i organer hvor flere grupper var representert. I tillegg ble det argumentert for at involvering av flere grupper i beslutningsprosesser ville øke interessen for universitetssaker og bevisstheten til deltagerne om å være del av universitetets fellesskap. Komiteen foreslo således at både fast ansatt vitenskapelig personale, vitenskapelig personale i rekrutteringsstillinger, teknisk-, kontor- og administrativt personale, studenter og representanter for instanser utenfor universitetet skulle være representert i universitetets styrende organer.⁷⁴ Dette var helt nytt i universitetssammenheng, og et brudd med universitetets tradisjoner. Lov om Universitetet i Oslo fra 1955 fastslo at fakultetsrådene overveiende skulle bestå av professorer og dosenter, og at professorer skulle være bestyrere ved instituttene på livstid.⁷⁵ Bare et tiår senere ønsket universitetet selv å forandre på dette, med et ønske om å innføre et mer representativt demokrati ved universitetet. Men Brodalkomiteén viste også tydelig at universitetet ønsket å gjøre et kompromiss med tanke på hvor mye innflytelse de forskjellige grupper skulle ha i universitetets styrende organer. Allikevel var det ideologiske presset såpass sterkt at universitetets elitistiske tradisjon måtte oppgis til fordel for en mer demokratisk organisering

⁷² Ibid. s. IX

⁷³ Ibid. s. 43.

⁷⁴ Ibid. s. 47.

⁷⁵ Ibid. s. 42.

som ga flere av de som var tilknyttet universitetet, mulighet til å delta i de styrende organer. Komiteens innstilling var et kompromiss mellom meritokrati og demokrati, der både ansatte i mellomstillinger, som lektorer og stipendiater, og studenter ble anbefalt å få representasjonsrett og til en viss grad stemmerett i universitetets styrende organer. Men komiteens syn var at professorer og dosenter, altså ansatte med den høyeste vitenskapelige kompetanse, skulle være i flertall i universitetsorganene, slik at universitetet ble sikret kontinuitet og trygghet. I spørsmålet om stemmerett mente komiteen at ”som alminnelig regel bør alle medlemmer i representative organer ha alle rettigheter, herunder stemmerett.”⁷⁶

Studentene ble viet stor plass i diskusjonen om hvordan universitetet skulle styres. Komiteen drøftet studentenes rolle, og viste til samtidens diskusjoner om studentmakt og professorvelde. Innstillingen la vekt på at studentrepresentanter var en ressurs, og gikk inn for at studentene som en egen gruppe ved universitetet burde være representert i universitetets organer. ”Erfaringene har [...] vist at studentenes representanter med sin spesielle bakgrunn til vanlig har kunnet bidra med verdifulle og viktige supplerende momenter ved behandlingen av faglige og organisatoriske spørsmål i universitetets organer.”⁷⁷ Innstillingen drøftet studentenes medbestemmelsesrett på tre hovedområder av universitetets funksjoner. Disse tre punktene var studentene og forskningen, studentene og undervisningen og studentene og generelle universitetspolitiske spørsmål.

Når det gjaldt studentene og forskningen, avviste komiteen fullstendig at studentene skulle opptre som likeverdige med sine lærere ved behandling av forskningsspørsmål: ”Først og fremst er det viktig å fremheve at man aldri må bygge opp universitetsorganer hvor det er mulig å desavuere den innsikt og erfaring som den fullt kvalifiserte vitenskapsmann alene sitter inne med.”⁷⁸ Komiteen refererte til studentens egne organer for å underbygge sitt syn i dette spørsmålet. I en innstilling fra Norsk studentunions ekstraordinære landsting 9.-10 november 1968 ble det hevdet at flertallsavgjørelser der lærere og studenter har en stemme hver, ville føre til et studentmanipulert system, som ville være uheldig både for forskningen og for studentene.⁷⁹ Brodalskomitéen konkluderte derfor at universitets representative organer burde ha et flertall av representanter med fulle faglige kvalifikasjoner, hvilket i praksis vil si et flertall valgt av de fast ansatte lærerne.⁸⁰

⁷⁶ Ibid. s. 155.

⁷⁷ Ibid. S. 56

⁷⁸ Ibid. S. 58

⁷⁹ Ibid. s. 59.

⁸⁰ Ibid. s. 59.

I spørsmålet om undervisning mente Brodalkomiteén at studentene ble rammet hvis den ikke var god nok, og at de derfor burde ha en betydelig innflytelse i behandlingen av slike spørsmål. Beslutninger i undervisningsspørsmål skulle tas etter fruktbar diskusjon mellom de berørte parter, noe som ville sikre både studentenes og forskernes interesser. Samtidig understreket komiteen de begrensede muligheter studentene hadde for å uttale seg like godt som de ansatte om undervisningen. Bare studenter som hadde gjennomgått et helt studium, ville ha nok grunnlag til virkelig å kunne uttale seg om det fullstendige studieopplegg. Erfaringen til det fast ansatte vitenskapelige personale burde veie tyngst.

Når det gjaldt generelle universitetspolitiske spørsmål, var komiteen positiv til en bred studentrepresentasjon. Komiteen la vekt på at studentene tradisjonelt var mer åpne for forandringer, og at studentene skulle være med på å holde framtidens samfunnsmaskineri i gang, og at de derfor også måtte påta seg ansvar for utviklingen.⁸¹

Brodalkomiteén viste, i forhold til tidligere praksis, en stor imøtekommenhet i forhold til spørsmålet om studentenes innflytelse ved Universitetet i Oslo. Komiteen mente at studentene burde ha betydelig innflytelse både i spørsmål om undervisning og om universitetspolitiske spørsmål. Bare i spørsmålet om forskning var komiteen skeptisk til en for stor innflytelse fra studentene. Dette viser at komiteen også ønsket et mer demokratisk fundert universitet.

Brodalkomiteén utarbeidet et forslag til reglement for grunnenhetene ved Universitetet i Oslo.⁸² Instituttene skulle, i følge dette reglementet, ha et instituttråd og en bestyrer. I tillegg kunne instituttene ha et styre, faste utvalg og også en forsamling, men dette kunne hvert enkelt institutt avgjøre. Rådet skulle være det høyeste organet ved instituttet og ta seg av alle administrative funksjoner. Rådet skulle ha inntil 30 medlemmer hvorav 60 % skulle tilhøre det vitenskapelige personalet, 30 % skulle være studenter, og de resterende 10 % skulle fordeles mellom det åremålsansatte vitenskapelige personalet og det teknisk-administrative personalet. Bestyrer skulle velges i instituttrådet og tilhøre det vitenskapelige personalet, og sitte fast i instituttrådet. Bestyrer skulle sørge for den daglige drift av instituttet, og være dettes ansikt utad. Oppgavene gikk også ut på å forberede saker som skulle behandles i instituttrådet. Styret skulle bestå av fire til sju medlemmer, og bli valgt blant instituttrådets medlemmer. Et minstekrav til styret var at bestyrer og minst en student måtte sitte i rådet. Instituttene kunne også ha faste utvalg. Disse ble nedsatt av instituttrådet, og rådet hadde rimelig frie tøyler i forhold til hva slags utvalg dette kunne være. I reglementet nevnes en

⁸¹ Ibid. s. 65.

⁸² Ibid. s. 227.

rekke mulige utvalg, fra administrasjonsutvalg til instrumentutvalg. I tillegg kunne alle ved grunnenheten bli innkalt til et fellesmøte, som ble kalt forsamlingen, for å diskutere saker av stor interesse for grunnenheten.

ISO går egne veier

ISO opplevde det strukturelle presset på universitetet ved at studentmassen hadde blitt tjuedoblet i løpet av en tiårsperiode fra 1963 til 1973, uten at tallet på ansatte hadde økt i samme grad. Samtidig var det et ideologisk press fra radikale studentopprørere som ønsket en mer demokratisk studieordning på instituttet. Brodalkomiteéns innstilling var et kompromiss og en tilpasning til nye realiteter, men med en klar forankring på tradisjonens grunn. Et slikt kompromiss ble ikke valgt på ISO.

I oktober 1968 ble Brodalkomiteén utvidet med tre nye medlemmer. Disse var universitetslektor Egil Spangen, stud. real Lorentz Klüwer og stud.mag.art. Steinar Stjernø. Stjernø, som var magistergradstudent ved ISO, delte ikke komiteens syn verken på dens analyse av universitetets funksjon i samfunnet eller dens syn på sammensetningen av universitetets representative organer. Steinar Stjernø var studentopprørets stemme innad i Brodalkomiteén, noe som gjør hans syn på disse spørsmålene viktig. Innstillingen inneholdt derfor en nitten siders lang dissens hvor Stjernø redegjorde for sitt syn på disse spørsmålene. Han var av den oppfatning at universitetet hadde en politisk funksjon i samfunnet, og at det å skille vitenskap og politikk var det samme som å skille teori og praksis, noe som ville føre til falsk bevissthet. Stjernø så på universitetet som en ideologiproducent for de allerede etablerte interesser i samfunnet.⁸³ For en vitenskapsmann var det derfor avgjørende å stille spørsmål ved sin egen virksomhet. Dette ville øke bevisstheten om forholdet mellom vitenskap og politikk, og resultere i at vitenskapen ikke lenger kun fungerte som produsenter av forskningsresultater til dem som hadde ressurser til å bruke dem, nemlig kapitaleierne i det kapitalistiske samfunn. Stjernø hevdet at:

Vitenskapens funksjon bør tvertimot[sic] være frigjørende: Den bør tjene folkestyret og ikke kapitalmakten; den må bidra til å løse de problem som vanlige arbeidsfolk står overfor under kapitalismen; ta sitt utgangspunkt i arbeidernes (innbefattet funksjonærene), bøndernes og fiskernes daglige situasjon og påvise hvorledes kapitalismen driver rovdrift på både mennesker og natur. I dag eksisterer de objektive betingelsene for et samfunn uten individuell og sosial nød. Teknologien

⁸³ Ibid. s. 185.

burde nyttes til å skape et slikt samfunn. I stedet inngår universitetet i en sammenheng med imperialisme og utbytting internasjonalt og undertrykking og irrasjonalitet nasjonalt.⁸⁴

En slik selvransakelse kunne føre til at vitenskapen ville komme tilbake til sin egentlige frigjørende funksjon, og bruke sine funn som våpen i arbeiderklassens kamp for frigjøring.⁸⁵

Dissensen bar preg av et marxistisk utgangspunkt både i analysen av utviklingen av det norske samfunnet etter 1935, og i synet på universitetets politiske posisjon i samfunnet. Stjernø opponerte mot datidens tendens til å oppfatte utviklingen på universitetet som en politisering av studentene og selve institusjonen. I hans øyne var forskning og undervisning allerede politiske størrelser som makthaverne benyttet til å opprettholde sitt ideologiske hegemoni. Stjernø anså at hver bok som ble byttet ut på pensum, hvert nytt seminar og hver ny forelesningsrekke kunne være et ledd i nedbrytingen av det sosiale og ideologiske hegemoniet som storkapitalen utøvde over folket.⁸⁶

For Stjernø var også opphevelsen av det formelle akademiske autoritetshierarkiet, som universitetet ble styrt etter i perioden, helt sentralt. En demokratisering av universitetet og dens utøvende organer måtte gjennomføres for at universitetet skulle klare å være den kritiske, politiske institusjonen det burde være. Stjernø mente at termen ”faglig kvalifisert” var blitt utvannet fordi vitenskapsmenn ansatt på universitetet mer og mer måtte spesialisere seg innen et mindre område av sitt fagfelt. Han stilte spørsmål ved grunnlaget som lærerne tidligere hadde tatt avgjørelser på ved universitetet. Formelle titler var i følge Stjernø ingen garanti for faglig kompetanse. Dette gjaldt særlig innenfor samfunnsvitenskapene og åndsvitenskapene der Stjernø hevdet det var vanskelig å fastslå hva den faglige kompetansen besto i. Skillet mellom lærere og studenter var altså i ferd å viskes ut. Men det viktigste argumentet for en sterkere demokratisering på universitetet var synet på universitetet som en politisk institusjon. Diskusjonen om hvem som skulle være representert, og i hvor stor grad, i universitetets utøvende organer måtte dermed bli bevisst politisk. I denne diskusjonen om forholdet mellom vitenskap og politikk skulle alle på universitetet ha like stor rett til å delta. Stjernø hevdet at det ikke eksisterte noen grunnleggende interessekonflikter mellom lærerne og studentene ved universitetet, og at det dermed ikke lenger var noen grunn til å opprettholde det hierarkiske skillet mellom de to gruppene.⁸⁷ Videre hadde Stjernø merknader til flertallet der uenigheten innad i komiteen hadde vært størst. Merknadene gjaldt særlig organiseringen av universitetet på instituttnivå, på mellomplanet og på toppplanet. Stjernø

⁸⁴ Ibid. s. 189.

⁸⁵ Ibid. s. 188-189.

⁸⁶ Ibid. s. 191.

⁸⁷ Ibid. s. 194-195.

var av den oppfatning at man særlig innenfor samfunnsvitenskapene og filosofien burde trekke inn studenter og bruke deres ressurser og kompetanse til undervisning på områder der instituttets lærere ikke var kvalifisert. Innenfor hvilke områder lærerne ikke var kvalifisert, og hvordan det skulle avgjøres hvorvidt de aktuelle studentene som skulle ta over undervisningen, var kvalifisert, ble ikke nærmere spesifisert. Stjernø ønsket han å få brutt ned det hierarkiet han mente de fast ansatte i vitenskapelige stillinger utgjorde på universitetet, erstatte dette med en instituttforsamling som det sentrale organ ved instituttene. Denne forsamlingen burde bestå av 50 % lærere og 50 % studenter, der begge grupper hadde identiske rettigheter når det gjaldt stemmegivning.

I dissensens siste del beskrev Stjernø hvordan studenter kunne angripe den situasjonen de var i gjennom sin representasjon i komiteen. At en komité nedsatt av universitetets høyeste organ skulle bryte radikalt med de eksisterende organisasjonsstrukturer, anså Stjernø som usannsynlig. Studentene i komiteen kunne dermed velge mellom tre alternative handlingsmåter. Den ene var å være ”ansvarlige” og å delta på professorenes premisser. Den andre måten var å være såkalt ”halvradikale”, noe som innebar å dele det etablerte synet på universitetet og samfunn, men ønske en større representasjonsrett for studentene. Det tredje vei, som Stjernø selv hadde valgt, var å være såkalt ”ekstreme”, noe som innebar å stille seg kritisk til hele komiteens tenkemåte. Progressive studenter og lærere måtte knytte debatten om organisasjonsstrukturen til spørsmålet om hvilke verdier strukturen skulle tjene. Denne debatten måtte foregå på grunnplanet på hvert institutt, og ha som siktemål å klargjøre i hvilken grad fagets ideologi bidro til å holde oppe de etablerte maktgruppers ideologiske hegemoni og hvilke problemer forskningen ved instituttet løste.⁸⁸ En slik debatt foregikk på Instituttet for sosiologi. Stjernøs synspunkter illustrerer holdningene til studentene ved ISO, og hans skisserte løsninger ble, som jeg vil komme tilbake til, støttet av et flertall av instituttets studenter.

Universitetets politiske funksjon og det ideologiske aspektet ved dets virksomhet var de avgjørende faktorer i dissensen. Stjernø bar preg av å være sterkt influert av de politiske strømninger som var fremtredende i studentmiljøet i 1969. Hans marxistiske analyse av samfunnsutviklingen i Norge, var typisk for den radikale studentbevegelsen i perioden. Påvirkningen fra Marcuse, Habermas og den ny-marxistiske ideologi som fokuserte på vitenskapens rolle i samfunnet var sterk. Samtidig understreket Stjernø at både han selv og resten av studentopposisjonen sto svakt i forhold til de organer som skulle treffe vedtak om

⁸⁸ Ibid. s. 201.

organisasjonskomiteens innstilling. En større studentrepresentasjon i organer med avgjørelsesmyndighet var komiteens holdning til dette spørsmålet, men noen radikal forandring i selve grunnstrukturen, eller noe oppgjør med hvilke interesser universitetet tjente i samfunnet, var ikke spørsmål innstillingen var spesielt interessert i å diskutere. Det formelle akademiske autoritetshierarkiet sto fremdeles sterkt ved universitetet, selv om komiteen foreslo et mer representativt demokratisk system enn tidligere praktisert ved universitetet.

Dette stod i kontrast til utviklingen på Instituttet for sosiologi. Instituttet valgte å innføre en instituttordning som var den mest demokratiske man hadde sett på universitetet. Ordningen ga studentene flertall i et instituttmøtet, som ble instituttets øverste styringsorgan. Innføringen av denne instituttordningen innebar en total abdikasjon for det tradisjonelle autoritetshierarki på ISO og et brudd med den tradisjonelle måten å organisere institutter på.

Hovedtrekk ved den gamle instituttordningen

Før den nye instituttordningen ble innført høsten 1969, hadde instituttet en instituttbestyrer som ledet det daglige arbeidet. Bestyrer hadde helt siden ISOs opprettelse 1. januar 1950 vært Sverre Holm, som da var eneste professor i sosiologi i Norge. Holm var magister i filosofi fra 1933, men ble tildelt et Rockefellerstipend i 1947 for å studere sosiologi og kulturanthropologi ved Yale under professor Ralph Lipton. Hans arbeid under dette oppholdet innbrakte ham professoratet i sosiologi.⁸⁹ Holm tok seg av det administrative arbeidet ved instituttet alene helt fram til andre halvpart av 50-årene da Thordis Saxlund ble ansatt som kontorassistent. I 1956 ble Ørjar Øyen vitenskapelig assistent, og instituttet fikk to stipendiater.⁹⁰ Bestyrer ble ikke valgt, men var utnevnt av kollegiet etter forslag fra fakultetsrådet. Instituttet hadde i tillegg en sosiologiseksjon med ansvar for hvordan man skulle organisere undervisningen. Til møtene i denne seksjonen hadde alle fast ansatte i vitenskapelige stillinger og hjelpelærere ved ISO, 2-3 sosiologer ansatte i vitenskapelige stillinger utenfor ISO, og 10 studentrepresentanter (medlemmene av student - og fagutvalget) møte-, tale- og stemmerett.⁹¹ Denne organiseringen hadde fungert tilfredsstillende så lenge ISO var et lite forskningsfag med få studenter. Dette forandret seg på av 60-tallet. Den store tilstrømmingen av studenter til

⁸⁹ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 473.

⁹⁰ Kalleberg, Ragnvald 2000. "En knippeinstitusjon mellom tradisjon og visjon. Instituttet for sosiologi ved Universitetet i Oslo 1950-2000. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Nr.4. 2000. s. 641.

⁹¹ Fossåskaret, Erik. *Lærarar og studentar hand i hand. Ein studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, universitetet i Oslo*. Hovedoppgave 1974. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo. s. 15.

instituttet førte til at arbeidsoppgavene for en allerede presset administrasjon ble markant større.

Universitetet i Oslo hadde i 1960 5600 studenter. Ti år senere hadde tallet steget til 16800.⁹² ISO var ett av instituttene som hadde størst økning i tallet på studenter, noe som førte til et stort press på organisasjonsstrukturen. De ansatte måtte på grunn av de store studentkullene ta seg mer og mer av det administrative arbeidet, som bestyrer og instituttsekretær tidligere hadde besørget alene. Lærerne måtte hjelpe til med forberedelsesarbeidet med saker som skulle opp til vedtak i sosiologiseksjonen, i tillegg til sine faste plikter som lærere og forskere. I perioden var det slik at sosiologiseksjonen hadde ansvaret for utforming av studiene, mens instituttet hadde ansvaret for den forskningsmessige utvikling. De administrative byrdene, kombinert med at mange ikke hadde noen reell makt i forhold til hva som ble vedtatt i sosiologiseksjonens møter, førte til en generell misnøye med hvordan instituttet ble styrt utover 1960-tallet.

En annen årsak til innføringen av den nye instituttordningen var ønsket om en instituttordning som var mer demokratisk enn den man hadde. Det deltakerdemokratiske idealet sto sterkt innen faget. Mange av datidens mest kjente norske sosiologer hadde forsket på små, lukkede sosiale enheter som var autoritære i sin struktur. Aubert skrev om skipet som sosialt system,⁹³ Galtung skrev om fengselet og dets autoritære og nedverdiggende struktur⁹⁴, og Yngvar Løchen skrev om forholdene for pasienter på mentalsykehus.⁹⁵ Det var nærliggende for sosiologene å ha en styreform som passet deres egne idealer.

Den politiske radikaleringen av store deler av studentmassen ved Instituttet for sosiologi på slutten av 1960-tallet var også medvirkende ved innføringen av den nye instituttordningen. I et opprop fra sosiologisk fagutvalg datert 25. januar 1969, kom forfatterne inn på årsakene til ønsket om ny instituttordning: "Bakgrunnen for kravet om ny administrasjonsordning var delvis økning i studenttallet som gir for stort arbeidspress på enkeltpersoner på instituttet og delvis krav fra studentene om demokratisering."⁹⁶ Studentene ønsket innflytelse i instituttets styringsorganer for derigjennom å få gjennomslag for sine universitetspolitiske og fagpolitiske saker. Erik Fossåskaret beskriver dette slik i sin hovedoppgave fra 1974:

⁹² Collett, John Peter, *Historien om Universitetet i Oslo*. Oslo 1999. s. 199.

⁹³ Aubert, Vilhelm, *The ship as a social system*, Oslo 1962.

⁹⁴ Galtung, Johan, *Fengselssamfunnet: et forsøk på analyse*, mastergradsavhandling i sosiologi – Universitetet i Oslo, 1957.

⁹⁵ Yngvar, Løchen, *Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus: en sosiologisk fortolkning*, Oslo 1965.

⁹⁶ Administrasjonsutvalget 1969-1974. ISSs arkiv.

Studentar i andre land kjempa på barrikadene. I Frankrike var dei stormtroppene i ein oppreist som var nærare ved å velte styresmaktene enn vi har noko anna døme på frå moderne industristatar. Studentane her heime kunne ikkje berre vere tilskodarar til slike hendingar. Det minste vi kunne gjere, var å ”kjempe fram” ei ny administrasjonsordning ved vårt eige institutt.⁹⁷

Videre i sin avhandling skriver Fossåskaret at: ”Lærarane ved ISO vart og i mindre grad enn det som var vanleg ved andre universitet og institutt, klassifiserte av studentane som fiendar. Det var ein utbreidd oppfatning blant studentane at lærarstaben ved instituttet i uvanleg grad var ”progressiv”.⁹⁸ Dette sitatet indikerer at de ansatte ved ISO på mange måter delte oppfatningene til de radikale studentene.

Men var det slik? Det er mulig å lese Fossåskarets avhandling fra 1974 som et partsinnlegg for instituttordningen, og at han dermed tegnet et mer harmonisk bilde enn det som egentlig var tilfelle. I det følgende vil jeg drøfte hvem som var pådrivere, og hvem som var mer skeptiske til å innføre instituttordningen på ISO.

Innføringen av instituttordningen: Pådrivere og skeptikere

ISO var på 60-tallet inne i en periode som var avgjørende for fagets utvikling. Instituttet var en del av et samfunnsvitenskapelig nettverk, hvor ikke alle formelt var tilknyttet ISO, men var tilknyttet som forelesere, gjennom seminarer og som aktive samfunnsvitere i et relativt lite og gjennomsiktig miljø. Institutt for rettsosiologi og Institutt for samfunnsforskning var to andre sentrale institutter hvor sosiologisk forskning foregikk i perioden. Det var tett kontakt mellom disse instituttene, og man hadde en felles interesse av å utvikle sosiologien til en etablert akademisk disiplin. I denne etableringsfasen var det spesielt at ISO valgte en ordning som til de grader satte instituttet både i opposisjon til universitetsledelsen, og de ansatte i mindretall overfor studentene. I perioden før innføringen var det også diskusjon på instituttet om utformingen av den nye instituttordningen. Selv om det var stor enighet om at instituttet hadde behov for en ny organisasjonsmodell, var det ikke gitt at instituttordningen ville få den utforming den til slutt fikk.

Høsten 1968 satte sosiologiseksjonen ned et utvalg som skulle utarbeide et forslag til ny administrasjonsordning for instituttet.⁹⁹ Komiteen besto foruten formannen Odd Ramsøy av professor Sverre Lysgaard, universitetslektor Astrid Nypan, studentrepresentantene

⁹⁷ Fossåskaret, Erik, *Lærarar og studentar hand i hand. Ein studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo*. Hovedoppgave, Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo. Side 18.

⁹⁸ Ibid. Side 18.

⁹⁹ ISSs arkiv. Administrasjonsutvalget 1969-1974. 21.1.69.

Bergsvein Bønes, Ingar Roggen og Leif Kåre Solberg. I tillegg var universitetslektor Mariken Vaa komiteens sekretær. Denne komiteen møttes ti ganger for å diskutere hvordan en instituttordning burde se ut. Tidlig i denne prosessen ble det klart at det innad i komiteen var prinsipielle uenigheter om hvordan en egnet administrasjonsordning burde utformes. Disse uenighetene førte til at komiteen ikke klarte å fremlegge en enkelt innstilling for seksjonen. I stedet ble det utarbeidet fire utkast som var utarbeidet av forskjellige komitémedlemmer. Ett forslag ble utarbeidet av Mariken Vaa og Sverre Lysgaard, ett av Odd Ramsøy og to forslag ble utarbeidet av Leif Kåre Solberg. Disse fire utkastene hadde en del likheter, men også store forskjeller.

Vaas og Lysgaards utkast til reglement for ny administrasjonsordning ved ISO var det forslaget som divergerte mest fra den endelige instituttordningen. Lysgaard og Vaa ønsket i langt større grad å ivareta det akademiske autoritetshierarki ved instituttet. Det øverste organet ved instituttet skulle være et instituttråd. I dette instituttrådet skulle alle instituttets vitenskapelige embetsmenn og tjenestemenn ha stemmerett. Studentene skulle være representert i rådet, med 10 representanter med stemmerett. I tillegg skulle rådet ha 5 representanter for sosiologer ansatt i vitenskapelige stillinger ved Universitetet i Oslo utenom Instituttet for sosiologi og for hjelpelærere og forskningsstipendiater, og en representant for instituttets ikke-vitenskapelige tjenestemenn.¹⁰⁰ Dette rådet skulle behandle saker av prinsipiell art som for eksempel undervisning, pensum, eksamen og studieordninger. Rådet skulle velge formann, og det skulle også velge instituttbestyrer og tre medlemmer blant de ansatte, og tre medlemmer blant studentene til det som skulle utgjøre instituttets styre. Styret skulle iverksette rådets vedtak og organisere den daglige virksomheten ved instituttet, i tillegg til å forberede rådsmøte, avgjøre mindre saker og uttale seg på vegne av instituttet. Lysgaard og Vaa ønsket også å ha tre utvalg, ett for undervisning, ett for forskning og ett for administrasjon. Disse utvalgene skulle ha fire medlemmer hver, og bestå av to studenter og to lærere. Eneste unntaket var i utvalget for administrasjon, der den ene læreren ble byttet ut med en fullmektig eller en kontorassistent i heldagsstilling. Også Vaa og Lysgaard ønsket å ha et instituttmøte ved ISO, men i en litt annen form enn det som til slutt ble innført på instituttet. I deres forslag var instituttmøtet tenkt som et informasjons- og diskusjonsforum ved siden av de administrative organer. De ønsket ”et forum for bred meningsutveksling og kanalisering av nytenkning, både når det gjelder innholdet i faget og hvordan det er organisert ved vårt

¹⁰⁰ Ibid.

institutt.”¹⁰¹ Vaas og Lysgaards forslag til ny administrasjonsordning gikk langt i å gi studenter medbestemmelse og representasjon i instituttets administrative organer, men de holdt allikevel på det formelle akademiske autoritetshierarki universitetet tradisjonelt var tuftet på. Instituttmøtet skulle være et organ uten formell avgjørelsesmyndighet, og de vitenskapelige ansatte ville ha flertall i instituttrådet, dog med støtte fra de ansatte i vitenskapelige stillinger utenfor ISO i og med at det bare var ansatt 10 i vitenskapelige stillinger ved instituttet da forslaget ble fremmet, og forslaget ga studentene 10 representanter i dette rådet.

I Odd Ramsøys utkast til administrasjonsordning var instituttstyret det sentrale organ. Dette styret skulle velges av et instituttmøte, som i tillegg til å velge styre skulle være et diskusjons- og informasjonsforum. De som skulle ha adgangs- og stemmerett ved møtet skulle være ansatte embetsmenn i vitenskapelige stillinger og administrative tjenestemenn, sosiologer ansatt i vitenskapelige stillinger ved universitetet utenfor ISO, stipendiater med fast arbeidsplass på instituttet, hjelpelærere, registrerte hovedfagsstudenter, tre representanter fra første og tre representanter fra andre semester grunnfag og tre representanter fra studenter på mellomfag. Dette møtet skulle holdes minst en gang hvert semester. Styrets leder skulle alltid være fra det vitenskapelige personalet, og skulle bestå av tre medlemmer fra det vitenskapelige personalet og tre representanter fra studentene. Styret skulle i følge Ramsøys forslag uttale seg og handle på instituttets vegne. ”Styret er instituttets sentrale organ. Det står for utredning, avgjørelser og gjennomføring.”¹⁰² Også Ramsøys forslag innebar faste utvalg, men han delte i dette spørsmålet Lysgaards og Vaas forslag til oppdeling og sammensetning. Ramsøy ønsket derimot ikke et instituttråd ved ISO fordi han mente et slikt råd ville medføre merarbeid for en instituttledelse som på grunn av den pressede situasjonen mer enn noen gang trengte ”avlastning, spesialisering og effektivitet.”¹⁰³ Ramsøy mente også at den vitenskapelige stab ville få en for svak stilling i dette rådet, og at dette dermed ville slå negativt ut for instituttet.

Også Ramsøys forslag til administrasjonsordning bar preg av et ønske om å beholde det akademiske autoritetshierarki. Styret skulle være instituttets øverste organ og i dette styret skulle de vitenskapelige ansatte ha flertall. Samtidig mente Ramsøy at et instituttmøte med en bred representasjon av studenter, hjelpelærere og stipendiater var nødvendig for å sikre et

¹⁰¹ Ny administrasjonsordning ved Instituttet for sosiologi. Utkast til reglement – v/Mariken Vaa og Sverre Lysgaard. I Ibid.

¹⁰² Forslag til ny administrasjonsordning, Instituttet for sosiologi og sosiologiseksjonen. 20/1/69. Odd Ramsøy. I Ibid.

¹⁰³ Ibid.

forum hvor viktige spørsmål kunne diskuteres, og hvor kontakten mellom de ansatte og studentene kunne økes. Dette mente Ramsøy ville sikre en demokratisk kontroll, og gi administrasjonsordningen det demokratiske element den trengte.

Studentrepresentanten Leif Kåre Solberg la fram to utkast til ny administrasjonsordning for instituttet. Hans utkast hadde en klar ideologisk profil, og startet med en marxistisk analyse av instituttets funksjon i samfunnet. Solberg var av den oppfatning at ”utgangspunktet for enhver administrativ organisering av Instituttet for sosiologi må være en analyse av dette instituttets funksjon innenfor rammen av statens funksjon i samfunnet for øvrig.”¹⁰⁴ Hovedpoenget til Solberg i denne innledningen var at en instituttordning måtte sørge for å stå til ansvar for, og virke for instituttets behov, i motsetning til de interessene Solberg mente en kapitalistisk stat hadde på ISO. Solberg hevdet at sosiologien hadde en klar politisk funksjon i samfunnet, som klassestaten ønsket å benytte til å utdanne nye teknokrater som kunne sørge for en fortsatt stabil samfunnsutvikling der den herskende klasse kunne fortsette å bruke staten som instrument for å undertrykke det arbeidende folket. Solberg ville motarbeide statsadministrasjonens forsøk på å bruke Instituttet for sosiologi på en slik måte, og mente at et instituttmøte ville være det beste i så henseende: ”Hvis vi ønsker at instituttets organer skal stå ansvarlige overfor instituttet selv framfor statsadministrasjonen, må det ansvarlige organ være en forsamling bestående av de personer som hører til instituttet, et instituttmøte.”¹⁰⁵ Dette var en oppsiktsvekkende analyse av instituttets situasjon, og av instituttets funksjon i samfunnet for øvrig. ISOs forsøk på å løse et strukturelt problem ble satt i inn i en marxistisk analyse som overdrev hvilken rolle instituttet spilte i samfunnet, og bar preg av en viss paranoid tankegang når det gjaldt hva statsadministrasjonen ønsket å gjøre med instituttet. Denne innledningen må ses på som et forsøk på en politisering av en intern diskusjon, en politisering som egentlig ikke hadde noe med instituttets problemer eller funksjon å gjøre, og var symptomatisk for det synet en del studenter hadde på ISOs politiske funksjon i samfunnet i perioden.

Solberg la frem to alternativer til administrasjonsordning på ISO. I det første alternativet skulle ISO ha et instituttmøte, et styre med seks medlemmer og en formann, og faste utvalg. Instituttmøtet skulle være instituttets høyeste organ, og skulle trekke retningslinjer for instituttets virksomhet på det administrative, undervisningsmessige, forskningspolitiske og økonomiske området. På instituttmøtet skulle følgende ha tale-, forslags- og stemmerett: Instituttets vitenskapelige embetsmenn og tjenestemenn, instituttets

¹⁰⁴ Ny administrasjonsordning for Instituttet for sosiologi. Leif Kåre Solberg. I Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

ikke- vitenskapelige tjenestemenn, sosiologer ansatt i vitenskapelige stillinger ved Universitetet i Oslo utenom ISO, hjelpelærere i inneværende semester og studenter som tok sikte på hovedfagseksamen i sosiologi. Styret var i Solbergs alternativ 1 instituttets utøvende organ. Det skulle være ansvarlig for instituttets løpende virksomhet og sørge for gjennomføring av vedtak og retningslinjer instituttet hadde gitt.¹⁰⁶ Solbergs alternativ 1 ga ingen formelle regler for hvordan de ulike styrer, råd og utvalg skulle se ut. Det klareste trekk ved Solbergs alternativ 1 til ny administrasjonsordning var at det formelle akademiske autoritetshierarki i praksis ble forlatt. Studentrepresentant Solberg ønsket en, i universitetssammenheng, hyperdemokratisk ordning, der studentene ville komme i klart flertall på instituttets øverste organ, instituttmøtet.

Solberg la også frem et andre alternativ til administrasjonsordning på ISO. I dette alternativet, som virket noe mindre gjennomarbeidet enn det første, ville ISO ha et instituttråd, et styre med seks medlemmer i tillegg til en formann og faste utvalg. I dette forslaget skulle styret være instituttets øverste organ. Det skulle være ansvarlig for instituttets løpende virksomhet og treffe alle avgjørelser som angikk instituttet på det administrative, undervisningsmessige, forskningspolitiske og økonomiske plan. I instituttrådet skulle følgende ha møte- og stemmerett: instituttets vitenskapelige embetsmenn og tjenestemenn, instituttets ikke-vitenskapelige tjenestemenn, sosiologer ansatt i vitenskapelige stillinger ved Universitetet i Oslo utenom instituttet for sosiologi og hjelpelærere ved instituttet som minst hadde undervist ett semester tidligere. Hvilke oppgaver dette rådet skulle ha i alternativ 2 kommer lite frem i kildene. Men det skulle ha som formell oppgave å velge instituttbestyrer og seks medlemmer til styret. Instituttbestyrer skulle velges blant det vitenskapelige personale.¹⁰⁷

Solbergs to alternativer var helt forskjellige. I hans første forslag var det demokratiske prinsipp selve fundamentet. Instituttordningen skulle sørge for at ISO kunne ta selvstendige avgjørelser som angikk instituttet uten innblanding fra ”klassestaten”. I det andre alternativet var dette perspektivet fraværende. Her fulgte Solberg mer tradisjonelle prinsipper, mest sannsynlig fordi han ikke ønsket en utvanning av sitt alternativ 1 som alternativ. En ordning hvor studentene kunne ha en viss formell innflytelse, men ikke reell makt, var for Solberg skinndemokratisk og derfor verre enn en ordning preget av klart autoritetshierarki.

Etter at disse utkastene til instituttordning var utarbeidet, stemte komiteen internt på de forskjellige forslagene. Ved denne avstemningen fikk Vaa og Lysgaards forslag tilslutning av

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

studentrepresentanten Bønes, Vaa og Lysgaard, Ramsøys forslag fikk tilslutning fra Astrid Nypan og Odd Ramsøy og Solberg gikk inn for sitt alternativ 1, subsidiært sitt alternativ 2. I tillegg hadde studentrepresentanten Roggen et særvotum der han påpekte at en politisk debatt om forholdet mellom instituttet, universitetet og samfunnet for øvrig var nødvendig på instituttet før et standpunkt kunne tas.

Disse forslagene ble så drøftet både i sosiologiseksjonens møte 27. januar 1969 og på allmannamøte på sosiologi den 27. januar og 13. februar 1969. Hva som kom ut av drøftingene på det første allmannamøtet har jeg ikke funnet tilgjengelig kildemateriale på, men allmannamøtet den 13. februar vedtok en resolusjon som bare ville godta en ordning der alle prinsippavgjørelser skulle treffes av et flertall på instituttmøter, eller en løsning der studenter ikke skulle velges til ombud med administrativt samarbeid med staben.¹⁰⁸ I praksis var dette et ultimatum fra studentene til de ansatte, og det viste at Solberg hadde flertallet av studentene ved ISO i ryggen ved fremleggingen av sine to alternativer til administrasjonsordning. På møtet stemte 55 for Solbergs alternativ 1, 15 mot og 5 var avholdende.¹⁰⁹ Allmannamøtet krevde at seksjonen skulle legge disse to forslagene til grunn for den videre behandling av den nye instituttordningen. Allmannamøtet vedtok også at: ”Hvis seksjonen i sin behandling ikke tar utgangspunkt i disse to forslag, vil allmannamøtet gi sin tilslutning til Solbergs alternativ 2, som da gir best uttrykk for de reelle maktforhold ved Instituttet for sosiologi.”¹¹⁰ Dette enten - eller vedtaket fra allmannamøtet, førte til at Odd Ramsøy trakk sitt forslag til ny administrasjonsordning. I et brev til sosiologiseksjonen datert 14. februar 1969 skrev Ramsøy at:

Jeg finner for min del at det ikke er tilfredsstillende avgjørelsesform at et flertall på et instituttmøte skal kunne gi bindende pålegg til instituttets stab. Jeg vil heller ikke bidra til å fremme organisasjonsformer som synes å være uakseptable for et flertall av studentene ved instituttet. Mitt forslag til ny organisasjonsform trekkes herved tilbake. Siden jeg heller ikke ønsker å stemme for forslag som allmannamøtet har forkastet, og fordi ingen etter mitt syn er tjent med at slike forslag eventuelt vedtas, henstiller jeg til Lysgaard og Vaa at de trekker sitt forslag tilbake.¹¹¹

Dette var en oppsiktsvekkende uttalelse av Ramsøy. Samtidig som han var motstander av en ordning der et flertall av studentene kunne gi bindende pålegg til de ansatte ved instituttet, ønsket han heller ikke å fremme sine egne meninger om organisasjonsformer ved ISO da det hadde vist seg at et flertall av instituttets studenter var uenige i hans standpunkt. Samtidig ba

¹⁰⁸ ISSs arkiv. Forslag til vedtak på allmannamøte 13. februar 1969.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ ISSs arkiv. Instituttmøter. Forslag til vedtak på allmannamøtet 13. februar 1969.

¹¹¹ ISSs arkiv. Instituttmøter.

Ramsøy Lysgaard trekke sitt forslag til instituttordning. Ramsøy anså det for uheldig at forslag som hadde blitt forkastet på allmannamøtet ble vedtatt i sosiologiseksjonen, og oppfordret derfor også professor Lysgaard og vit.ass. Mariken Vaa til å forkaste sitt forslag til ny organisasjonsform, i og med at heller ikke dette forslaget innebar bindende flertallsavgjørelser fra instituttmøtet. Hans oppfordring til Lysgaard førte ikke frem. Lysgaard beholdt sitt forslag til instituttordning. At Ramsøy gjorde avbikt for studentene ved instituttet, illustrerer den innflytelsen studentene hadde, og hvordan posisjonene ble forsøkt polarisert. Ramsøys avgjørelse førte til at seksjonsmøtet som ble holdt 17. februar 1969 nedsatte en ny komité, som skulle komme opp med et nytt forslag til administrasjonsordning. I denne komiteen satt Harald Arnljot, Ingrid Eide, Yngvar Løchen, Terje Schultz og Ståle Seierstad. Denne komiteen avsluttet sitt arbeid 25. februar 1969. Komiteen foreslo at man skulle opprette et instituttmøte som høyeste organ ved instituttet. Stemmerett ved dette møtet skulle innehas av alle ansatte ved ISO, hjelpelærere og vitenskapelige tjenestemenn med til ISO, studenter som var registrert som hovedfagsstudenter og hadde avlagt grunnfagseksamen i sosiologi. Møte - og talerett ved instituttet skulle innehas av studenter som forberedte seg til lavere eksamener ved ISO, og ferdig utdannede sosiologer. Det spesielle med instituttmøtet var dets hyperdemokratiske karakter, og den innflytelsen studentene dermed fikk i dette organet. Forslaget innebar også at instituttmøtet hvert semester skulle velge et styre som skulle bestå av en formann fra de vitenskapelig ansatte, tre lærere/hjelpelærere eller vitenskapelige tjenestemenn og tre studenter. Formannen i dette styret skulle også virke som instituttbestyrer for det følgende året. Styret skulle ha ansvaret for den daglige ledelse av instituttet, men skulle arbeide etter retningslinjer gitt av instituttmøtet. Instituttmøtet skulle i følge dette forslaget ha ansvaret for saker som pensum, undervisningsområder ISO skulle tilby, forskningsprogrammene ved ISO, kriterier for kompetansevurderinger, eksamensformer og ønsket bemanning og rutine i administrasjonen. I følge instituttordningens reglement skulle det på instituttet være tre faste utvalg, som hadde ansvaret for henholdsvis undervisning, forskning og administrasjon. Utvalgenes medlemmer ble valgt på instituttmøtet. Felles for utvalgene var at de fulgte ordningens demokratiske karakter da det satt like mange ansatte som studenter i utvalgene. Alle utvalgene hadde fire medlemmer, og to studenter skulle alltid være representert, i tillegg til to ansatte ved instituttet. Utvalgene arbeidet med relevante oppgaver innenfor henholdsvis undervisning, forskning og administrasjon.¹¹²

¹¹² Ibid.

Instituttmøtet skulle være instituttets øverste organ, og ville gi studentene et klart flertall til å avgjøre saker av stor betydning for instituttet både når det gjaldt forskning, undervisning, eksamen og administrasjon. Dette forslaget ble støttet av allmannamøtet i sosiologi 27. februar 1969. I forslag til vedtak het det: ”Allmannamøtet aksepterer hovedlinjene i det framsatte kompromissforslaget og oppfordrer seksjonen til å vedta dette som en prøveordning for to år.”¹¹³

Spørsmålet ble endelig behandlet ved sosiologiseksjonens møte 24. mars 1969. I dette møtet ble to reglementsforslag fremlagt for seksjonen. Det ene var forslaget som komiteen nedsatt 17. februar 1969 hadde kommet frem til (alternativ 1), og det andre var Lysgaards forslag (alternativ 2). Seksjonen møtte ga et klart flertall til alternativ 1. Dette forslaget fikk 21 stemmer, mens Lysgaards forslag vant tilsutning fra 5 representanter på møtet.¹¹⁴ For dette mindretallsforslaget stemte professorene Aubert, Holm og Lysgaard, lektor Stavdal og kanskje noe overraskende universitetsstipendiat Mathiesen. For flertallsforslaget stemte blant andre professor Nils Christie, amanuensene Yngvar Løchen, Ingrid Eide og Odd Ramsøy.

Med denne avgjørelsen ble det formelle akademiske autoritetshierarki forlatt på ISO, og ble erstattet av en hyperdemokratisk administrasjonsordning som ga studentene på instituttet flertall i spørsmål av avgjørende karakter for instituttets videre utvikling.

Sammenlignet med Brodalkomiteéns innstilling, var ISOs administrasjonsordning langt mer radikal og imøtekommende når det gjaldt studentenes innflytelse. Forskjellen mellom de to lå både i hvordan det øverste organet var organisert, og styrets sammensetning. ISOs instituttordning ga studentene flertall i et instituttmøte, mens Brodalkomiteéns instituttråd bare kunne ha 30 medlemmer, og hvor det vitenskapelig personale skulle utgjøre et klart flertall. Den faglige tyngde disse hadde, gjorde at de kunne fatte avgjørelser til beste for alle på universitetet. I Brodalkomiteéns innstilling skulle studentene ha representasjonsrett, men de skulle ikke ha mulighet til å overkjøre det vitenskapelige personalet. Dette hadde studentene ved ISO mulighet til. Det formelle akademiske autoritetshierarkiet ble forlatt til fordel for et system der prinsippet om ”en mann, en stemme” ble rådende. ISOs styresammensetning hadde også en høyere representasjon av studenter enn Brodalkomiteéns innstilling. Styret skulle på ISO bestå av en formann, tre lærerrepresentanter og tre studenter, mens Brodalkomiteéen foreslo at styret skulle bestå av mellom fire og sju personer, hvor minst en av disse måtte være en student. Studentenes innflytelse var dermed mye større på ISO.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ ISSs arkiv. Administrasjonsutvalget 69-74.

I sin hovedoppgave fra 1974 om instituttordningen ved ISO skriver Erik Fossåskaret at både lærere og studenter ønsket en ny administrasjonsordning ved instituttet:

I røynda var nok både lærarar og studentar misnøgde med den gamle ordninga. Konflikt om det nye systemet vart det først etter at endringsarbeidet hadde teke til. Men både i motivering og i målsetjing var det i stor mon fellesskap mellom lærarar og studentar. Gjennom lengre tid hadde ISO meir vore prega av eit samarbeid mellom desse to gruppene enn av eit oligarkisk professorvelde.¹¹⁵

I den situasjonen som ISO var i, med en meget liten administrasjon og svært mange studenter, klarte ikke den gamle ordningen å svare på de nye utfordringene som instituttet sto overfor. Samtidig påpekte Fossåskaret at det var et meget sterkt engasjement fra studentenes side for innføring av en ny instituttordning. Dette så han i sammenheng med studentradikaliseringen i perioden:

Det må være rett å sjå det slik at det sterke studentengasjementet for ei ny administrasjonsordning ved ISO i stor grad vart mobilisert i ein allmenn konfliktatmosfære på universiteta. Det var ikkje nokon særskild konfliktsituasjon ved ISO som skulle tilseie eit slikt sterkt engasjement.¹¹⁶

Studentenes ønske om demokratisering ved universitetene fikk flere uttrykk. Ved Filosofisk institutt opplevde man vinteren 1969 filosofistudentenes aksjonsuke, der studentene okkuperte instituttet, hindret undervisning og holdt seminarer hvor de tok opp spørsmål om universitetets rolle i samfunnet. Denne aksjonen satte filosofistudentene i gang fordi deres krav om mer medbestemmelse ved filosofisk institutt ble avvist av ledelsen ved instituttet. Ved sosiologi ble utfallet et annet. Fossåskaret påpekte i sin avhandling at dette skjedde samtidig som faget ble politisert: ”Institutt og fag vart interessante politiske storleikar. Radikale studentar ønskte styring over institusjonen - både administrativt og fagleg - utfrå politiske motiveringar.”¹¹⁷ Radikale studenter ønsket å bruke instituttet som en del av den politiske kampen de anså at foregikk ved universitetet. Instituttet var en av flere arenaer der den politiske kampen utspilte seg, og derfor var den også viktig for studentene, som ønsket et langt større fokus på den politiske rollen universitetet og sosiologien spilte i samfunnet. Et aktuelt spørsmål i denne sammenheng, er hvorvidt studentene møtte noen form for skepsis fra de ansatte mot det demokratiske instituttordningsforslaget som ble framlagt av Leif Kåre

¹¹⁵ Fossåskaret, Erik, *Lærarar og studentar hand i hand. Ein studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo*. Hovedoppgave 1974. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo. s. 15-16.

¹¹⁶ Ibid. s. 17.

¹¹⁷ Ibid. s. 17.

Solberg og vedtatt på sosiologisk allmannamøte.¹¹⁸ Som vist ovenfor var både Odd Ramsøy og Sverre Lysgaard skeptiske til et instituttmøte som øverste organ hvor studentene ville sitte med flertall. For Ramsøy, viste det seg, var dog det viktigste at sosiologiseksjonen ikke vedtok en ordning som studentene var motstandere av. Han ytret sågar ønske om at Lysgaard skulle trekke sitt forslag for å sikre at et slikt forslag ikke ble vedtatt, i og med at Lysgaards forslag heller ikke hadde instituttmøte som øverste organ ved instituttet. Lysgaard tok ikke oppfordringen fra Ramsøy. Tvert i mot opprettholdt han sitt forslag, som fikk fem stemmer i sosiologiseksjonens møte den 24. mars 1969, da møtet gikk inn for forslaget som ble den endelige instituttordningen med 21 stemmer. Aubert var en av de fem som stemte for Lysgaards forslag, og delte bekymringen Lysgaard uttrykte når det gjaldt instituttmøte med bindende vedtak hvor studentene hadde flertall. Etter sosiologiseksjonens møte 24. mars 1969 forfattet Lysgaard og Aubert et notat som gjorde rede for deres skepsis og syn på den nye instituttordningen. I notatets innledning understreket Aubert og Lysgaard at:

Vi kan stort sett slutte oss til flertallets målsetting. Vi vil også foreslå en meget sterk økning i studentenes deltakelse og myndighet ved Instituttet for sosiologi. Imidlertid har vi ikke funnet det riktig å gi instituttmøtet, hvor studentene vil utgjøre et stort flertall, myndighet til å treffe bindende vedtak om instituttets virksomhet. Vårt standpunkt er at instituttmøtet bare skal kunne fatte rådgivende vedtak.¹¹⁹

Aubert og Lysgaard mente at det ikke var rimelig å la en hovedfagsstudents og en lærers stemme telle likt i et slikt møte. For professorene var den faglige kompetansen lærene satt inne med avgjørende i dette spørsmålet. Denne kompetansen var i følge Lysgaard og Aubert relevant for mange av de spørsmålene et instituttmøte skulle ta stilling til. I tillegg var det også slik at instituttets ansatte var i en annen arbeidssituasjon enn studentene da de ansatte var lønsmottakere med daglige plikter på en arbeidsplass hvor mange kom til å bli resten av sitt liv. Studentene hadde bare tilhold på instituttet for en kort periode, og trengte dermed ikke tenke like langsiktig. Lysgaard og Aubert uttrykte sterk bekymring for at en administrasjonsordning med instituttmøte som høyeste organ kunne føre til en reduksjon av stabens autonomi og kontroll med sin egen arbeidssituasjon. I tillegg fryktet Aubert og Lysgaard at ordningen under uheldige omstendigheter kunne innby til en form for diskusjoner preget av symbolikk og demonstrasjoner, mer enn av arbeidet med å gjennomføre konkrete reformer.¹²⁰ I notatet uttrykte professorene også bekymring for hvordan ordningen ville bli mottatt av universitetsfellesskapet: "Den nye administrasjonsordningen ved Instituttet for

¹¹⁸ ISS arkiv. Forslag til vedtak på allmannamøte 13. februar 1969.

¹¹⁹ ISSs arkiv. "Om målsettingen for en ny administrasjonsordning."

¹²⁰ Ibid.

Sosiologi kan ikke utelukkende ta hensyn til studentenes og stabens interesser. Den skal innpasses i Universitetet, og den skal ta hensyn til samfunnet utenfor Universitetet.”¹²¹ I tillegg hevdet de at når flertallet foreslo en prøveperiode for den nye ordningen, ville det ha vært en fordel å gi instituttmøtet begrensede fullmakter, for å finne ut om instituttmøtet i det hele tatt fungerte etter hensikten.¹²² En relativt sterk skepsis fantes altså innad på instituttet til den nye ordningen, og skepsisen ble delt av den tredje professoren ved instituttet, Sverre Holm, som også hadde stemt for Lysgaards forslag på det nevnte møtet i sosiologiseksjonen. Sentrale personer, med sterk faglig kompetanse og med lang tilknytning til instituttet var altså skeptiske til innføringen av en instituttordning med et instituttmøte hvor studentene ville ha flertall. Allikevel ble ordningen innført ved ISO. Presset fra interne aktører var såpass sterkt at selv ledende professorer ved instituttet ikke klarte å stå i mot, fordi dette ville føre til et trykk fra studentene som de ikke ønsket å utsette seg for.

Fossåskarets beskrivelse av situasjonen ved ISO i perioden rett før innføringen av ordningen, beskriver dermed et litt for harmonisk bilde. Både studenter og ansatte ønsket en ny instituttordning, men hvilken form denne skulle ha, var det ikke enighet om. Sentrale professorer som Aubert, Holm og Lysgaard ønsket en stor studentrepresentasjon, men ønsket ikke at studentene skulle ha flertall i instituttets øverste organ. Førsteamanuensis Ramsøy, som i sitt forslag heller ikke ønsket et instituttmøtet med studentflertall, trakk dette forslaget etter allmannamøtet fordi han ikke ønsket en ordning innført som gikk mot studentenes syn. Dette var i 1969 en kamp om instituttets fremtid og videre utvikling. Denne kampen gikk studentene seirende ut av, på tross av sentrale ansattes motstand mot innføringen av ordningen.

Lysgaard: Fortsatt sterk skepsis

Sverre Lysgaards skepsis fortsatte også etter at ordningen var på plass. Etter innføringen eksisterte det tre utvalg som instituttmøtet valgte medlemmer til. Disse utvalgene skulle ta seg av henholdsvis forskning, undervisning og administrasjon, og besto av to studenter og to fast ansatte lærere. Lysgaard ble av instituttmøtet valgt inn i forskningsutvalget, sammen med Leif Kåre Solberg, Bjørn Tagseth og Ståle Seierstad. Utvalget la fram et forslag datert 31. oktober 1969 til vedtak på instituttmøtet om forsknings - og stillingsutbygging ved instituttet. I forslaget anbefalte utvalget at instituttet burde prioritere to felter i sin forskningsfinansierings-

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

og stillingspolitikk. Disse to var makrososiologisk forskning om samfunnsstruktur og utviklingslinjer i moderne kapitalisme, med spesiell vekt på norske forhold, og forskning på feltet organisasjonssosiologi og sosiologi som tok opp mikro - og makroemner innen sosialektoren. Det oppsiktsvekkende i forslaget var at det ble understreket at Lysgaard tok forbehold mot formuleringen innenfor feltet som skulle ta for seg samfunnsstruktur og utviklingslinjer i moderne kapitalisme, med spesiell vekt på forhold i Norge.¹²³ I et tillegg til saksdokumentene redegjorde Lysgaard for sitt forbehold, og hvordan hans arbeid i utvalget hadde fortont seg: ”Mine innlegg i møtediskusjonene har vesentlig bestått i å uttrykke en bekymring over en bestemt politiseringstendens i andre utvalgsmedlemmers tankegang. Jeg har også vært bekymret over en tendens til å konsentrere seg om interesser som representerer utvalgets mer eller mindre tilfeldige sammensetning.”¹²⁴ Skepsisen til utvalgets arbeid var sterk. Samtidig ønsket Lysgaard å understreke at han i forslaget til vedtak på instituttmøtet ville reservere seg på flere punkter. Spesielt understreket han behovet for en langt mer omhyggelig formulering av sosiologers profesjonelt begrunnede autonomikrav i forhold til oppdrags- og arbeidsgivere. Dette hang sammen med en bekymring Lysgaard hadde for sosiologiens utvikling både når det gjaldt nyutdannede sosiologers muligheter i et trangt arbeidsmarked, og for et ønske om å disiplinere sosiologien både som vitenskap og profesjon.¹²⁵ Sosiologiens eksplosive vekst på slutten av 60-tallet førte til et behov for i større grad å definere sosiologiens muligheter på arbeidsmarkedet. Tidligere hadde uteksaminerte kandidater fra instituttet blitt absorbert inn i forskningsstillinger i den voksende universitets-, institutts- og høyskolesektoren. Denne situasjonen forandret seg tidlig på 1970-tallet, da kandidatene som hadde begynt på sosiologi i den sterkeste vekstperioden, skulle ut på arbeidsmarkedet.

Lysgaards avstandtagen fra uttalelser formulert av det forskningsutvalget han selv satt i, viser hvor stor makt studentene ved ISO hadde i både faglige og administrative spørsmål ved instituttet. Selv om Lysgaard var professor i sosiologi, og dermed burde ha vært en naturlig autoritet i et slikt forskningsutvalg, fikk han ikke gjennom sitt syn i utvalget. Han reserverte seg mot formuleringer i forslag til vedtak, men han klarte ikke å skjære i gjennom og forandre fokus til det han mente var det sentrale for instituttet. Dette indikerer den styrken studentene hadde som normsettere ved instituttet, og viser hvilken mulighet studentene hadde når det gjaldt å påvirke fagets lærere. Fokus på sosiologiens politiske grunnlag og

¹²³ ISSs arkiv. Administrasjonsutvalget 1969-1974.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 589.

vitenskapens funksjon i det kapitalistiske samfunnet var studentenes naturlige utgangspunkt på slutten av 60-tallet. Samtidig forandret de politiske perspektivene seg fra semester til semester. Dette førte til at det ikke ble kontinuitet i det faglige perspektivet på instituttet. Skillet mellom fag og politikk ble uklart, og gjennom det særegne press de utøvde, ble studentene premissleverandører og normsettere ved instituttet.

Forholdet til Universitetet

Studentenes sterke posisjon, og ønsket om en oppsiktsvekkende radikal administrasjonsordning på ISO, førte i en periode til et anspent forhold til universitetsledelsen. ISOs alternative ordning skapte hodebry for både fakultetsledelsen ved det samfunnsvitenskapelige fakultet, og for kollegiet ved universitetet.

Etter vedtaket i sosiologiseksjonen den 24.mars 1969, oversendte Ramsøy seksjonens avgjørelse til fakultetsrådet ved det samfunnsvitenskapelige fakultet. Vedlagt var reglementsforslagene seksjonen hadde stemt over, og hvem som hadde stemt på hvilke forslag. Ramsøy uttrykte ønske om at fakultetsrådet skulle behandle saken, å oversende den til kollegiet, slik at prøveordningen kunne tre i kraft 1.september 1969.¹²⁶ Ved behandlingen av denne saken i fakultetsrådets møte 24. april 1969 stemte et flertall av rådets medlemmer ned forslaget til ny instituttordning som flertallet av sosiologiseksjonens medlemmer hadde gått inn for. Fakultetsrådsmøtet gikk i stedet inn for Lysgaards forslag, og overprøvde dermed vedtaket gjort i sosiologiseksjonens møte. Dette førte til kraftige reaksjoner både fra studentene og ansatte ved instituttet. Samme dag ble det avholdt allmannamøte på instituttet der den nye utviklingen var hovedsak. Studentenes syn var i ferd med å bli overkjørt av de universitetsorganene de anså for å være autoritære representanter for statsadministrasjonen på universitetet.¹²⁷ Allmannamøtet tok avstand fra det forslaget til administrasjonsordning som fakultetsrådet hadde oversendt kollegiet. Det tok avstand fra at et mindretall som ikke var representativt verken for studenter eller lærere kunne fremme sitt eget forslag i instituttets navn, og oppfordret alle studenter og lærere til ”å stå solidariske og å yte motstand mot statsadministrasjonens forsøk på å umyndiggjøre instituttets medlemmer.”¹²⁸ Tonen mellom studentene ved instituttet og fakultetsrådet var preget av sterk uenighet.

¹²⁶ ISSs arkiv. Administrasjonsutvalget 1969-1974.

¹²⁷ ISSs arkiv. ”Forslag til vedtak på sosiologisk allmannamøte 24/4-1969.

¹²⁸ ISSs arkiv. Administrasjonsutvalget. ”Instituttmøte”.

Lærerne reagerte på det de anså for å være overstyring fra fakultets side. Dagen etter møtet i fakultetsrådet sendte representanter for flertallet i sosiologiseksjonen ut et brev til samtlige vitenskapelige tjenestemenn ved det samfunnsvitenskapelige fakultet, hvor de inviterte til et orienterende møte om saken 29. april 1969. Det ble uttrykt at flertallet i sosiologiseksjonen ønsket at kollegiet skulle følge seksjonens krav, selv om fakultetsrådet hadde overprøvd deres avgjørelse. I tillegg henviste de til en uttalelse fra det akademiske kollegium, hvor det blant annet sto at ”kollegiet [er] innstilt på å støtte eller godta midlertidige ordninger på forsøksbasis ved de enkelte institutter og fakulteter innenfor den någjeldende lov om Universitetet i Oslo.”¹²⁹ Lærerne oppfordret kollegiet til å stå ved dette offentlige tilsagnet, og hevdet at ”saken aktualiserer det misforhold at små mindretall av de kompetente innen de enkelte fag, samlet utgjør et overveldende flertall i de avgjørende organer. På lang sikt må etter vårt skjønn denne saken bidra til endringer i fakultetsrådenes sammensetning og stilling.”¹³⁰ Denne uttalelsen indikerte en frustrasjon blant ansatte i mellomstillinger, og var et forsøk på å aktualisere at universitetets høyeste organer besto av et flertall professorer som dermed satt med uforholdsmessig stor makt i forhold til andre grupper ved universitetet. En forandring i sammensetningen av de høyere organer ved universitetet, til de ansatte i mellomstillingers fordel, var sterkt ønskelig. Slik kunne denne gruppen få en større innflytelse over sin egen arbeidsplass, og avmakten overfor professorenes bli mindre. På møtet 29. april 1969 la man frem en uttalelse til underskrift fra de andre ansatte ved fakultetet. Her sto det at:

Uavhengig av hvilket syn den enkelte tjenestemann eller embetsmann i andre fag har på organisasjonsspørsmålet ved Instituttet for sosiologi, finner de vitenskapelige tjenestemenn ved Det Samfunnsvitenskapelige fakultet det urimelig at en prøveordning som ønskes satt ut i livet av et klart flertall i sosiologiseksjonen skal hindres realisert. Vi henstiller til det akademiske kollegium å slutte seg til sosiologiseksjonens flertall.¹³¹

Brevet var undertegnet førsteamanuensis Odd Ramsøy, amanuensisene Ingrid Eide og Ståle Seierstad, universitetslektorene Astrid Nypan, Dagfinn Sivertsen, Erik Grønseth og vit.ass. Mariken Vaa.

I uttalelsen fra akademiske kollegium viste man til studentenes krav om større representasjon, men også til krav som hadde blitt reist fra studenter om møteoffentlighet i instituttråd, fakultetsråd og kollegium. Rektor Vogt og universitetsdirektør Trovik understreket at universitetsloven og den gjeldende forvaltningslov som universitetet var underlagt, forutsatte

¹²⁹ ISS arkiv. Administrasjonsutvalget. ”Fra det akademiske kollegium. Uttalelse til studenter og ansatte ved Universitetet i Oslo. 19. mars 1969.

¹³⁰ ISSs arkiv. ”Til de vitenskapelige tjenestemenn ved SV-fakultetet”. 25.april 1969.

¹³¹ ISS arkiv. ”Til de vitenskapelige tjenestemenn ved SV-fakultetet”. 25. april 1969.

lukkede møter i disse organene. På ISO ønsket man et instituttmøte med øverste myndighet, mens kollegiet og fakultetsrådet mente dette var et brudd på den gjeldende universitetslov. Konflikten mellom instituttet og sentrale universitetsorganer var tydelig.

Som en reaksjon på fakultetsrådets avgjørelse valgte sosiologiseksjonens formann Odd Ramsøy å legge ned sitt verv. I en erklæring til resten av sosiologiseksjonen hvor han redegjorde for sitt valg, stilte Ramsøy spørsmål ved om hovedansvaret for forholdene ved de enkelte fagenhetene skulle ligge hos flertallet i fakultetsrådet, eller om det skulle ligge hos flertallet av de som sto for det daglige arbeidet i fagene. Ramsøy så saksbehandlingen, argumenteringen og avstemningsresultatet i saken som et uttrykk for synet om at fakultetsrådet skulle være den rette autoriteten når det gjaldt organisasjonsformen til sosiologiseksjonen, og at dette ga ekstra grobunn for synet på universitetet som autoritært ledet.¹³² Ramsøy plasserte seg med dette helt på studentopprørernes side i synet på universitetet som en autoritær og udemokratisk institusjon.

Kollegiet vedtok deretter et prinsipputsagn hvor det ble understreket at man bare kunne godta et instituttmøte som et rådgivende organ, og at den enkelte måtte få stemmerett etter kompetanse. Det påpekte også at en av hovedgrunnene til avvisningen av sosiologiseksjonens flertallsforslag var at bindende vedtak bare måtte gjøres av organer der ingen gruppe alene hadde helt dominerende stilling. Som et svar på dette uttalte sosiologiseksjonen i møte 11.juni at deres forslag til ny organisasjonsform var blitt avvist av fakultetsrådet og kollegiet som hadde et forholdstall mellom studenter, vitenskapelige tjenestemenn og professor/dosent - gruppa på 1:1:10.¹³³ Kollegiet oppfordret instituttet til å komme frem til en løsning som tok hensyn til de innvendingene universitetsledelsen hadde. Dette anså både studenter og lærerne ved instituttet som en umulighet, i og med at innvendingene sto såpass langt fra grunnsynet til flertallet ved instituttet. På seksjonsmøte 11. juni 1969 vedtok dermed seksjonen å prøve ut det vedtatte flertallsforslaget fra 24. mars, på tross av at dette forslaget var vraket både av fakultetsrådet og kollegiet. Ordningen ble innført etter et allmøte på instituttet 12. september 1969. Ordningen ble aldri formelt godkjent verken av fakultetsrådet eller kollegiet, men ble stilltiende godtatt av de nevnte organene. Dette var situasjonen på ISO helt til det ble innført ny universitetslov i 1976.

¹³² Fossåskaret, Erik, *Lærarar og studentar hand i hand. Ein studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo*. Hovedoppgave 1974. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo. s. 24.

¹³³ Ibid. s. 24.

Årsaker til instituttordningens radikale karakter

Det er flere årsaker til at instituttordningen på ISO fikk en såpass radikal utforming. Instituttet ble i 1963 for første gang en enhet på Blindern. Tidligere hadde instituttet vært lokalisert i forskjellige villaer i sentrum. Først i Løkkeveien, så i Nils Juels gate, for deretter å få sin endelige plass på det nyopprettede samfunnsvitenskapelige fakultet i 1968. At instituttet ble en enhet på Blindern, samtidig som man hadde en tilstrømning på hundre studenter pr. semester, gjorde at instituttet befant seg i en presset situasjon.¹³⁴ Radikaliseringen av studentmassen førte med seg en kritikk av institusjoner. I denne tidlige radikaliseringsfase var den anti-autoritære tankegangen sentral for studentene. Dette medførte at når studentene møtte en institusjon, så skulle denne kritiseres fordi den inneholdt autoritære elementer. De idealene radikale studenter forfektet, var ikke forenlig med et institutt som ble styrt av en bestyrer uten reell innflytelse for studentene. Instituttet ble derfor kritisert av en stadig voksende studentmasse, som mente at instituttet hadde autoritære trekk som burde lukes bort. I og med at de ansatte var liberale institusjonskritikere, møtte denne kritikken større forståelse enn de fleste andre steder på universitetet. Overraskelsen var dermed stor da de etter hvert utover 60-tallet ble anklaget for selv å være en del av det politiske og institusjonelle establishment. Dette var en rolle forskerne overhodet ikke kjente seg igjen i. Presset ble sterkere utover andre halvdel av 60-tallet, etter hvert som antallet radikale studenter ved ISO økte. Dette skapte en dynamikk der ISO i løpet av noen få år ble fylt opp av en studentmasse som under påvirkning fra studentopprøret anså instituttet og dets ansatte som hindre i utviklingen for et mer demokratisk universitet. Samtidig delte mange av de ansatte den kritikken studentene framførte mot universitets tradisjonelle og stive autoritetshierarki. Dette la grunnlaget for innføringen av en hyperdemokratisk administrasjonsordning. En annen årsak til at dette var mulig, var instituttets størrelse og relativt unge alder. Sosiologien var fortsatt et fag i støpeskjeen. Instituttet ble grunnlagt først i 1950, og hadde hatt få ansatte og studenter. At instituttet var lite, og at sosiologien hadde et usikkert grunnlag, gjorde det lettere utsatt for press. Det var usikkerhet og uenighet også blant de ansatte om pensumspørsmål og hva som var fagets egentlige avgrensning. Lars Klemsdal, som har tatt for seg studiereformer ved sosiologi og statsvitenskap i perioden 1964-1992, skriver i sin hovedoppgave at ”den relativt svake avgrensningen av fagets disiplinære grunnlag slo virkelig

¹³⁴ Andreas Hompland sier i intervju 22/5-04: ”Du er jo åpenbart i en ekstrem situasjon både fordi lokaliteten endrer seg, og man får den ekstreme tilstrømningen. Og uansett om dette hadde skjedd under den roligste perioden i verdenshistorien, hadde dette blitt en stor organisatorisk sak.”

ut i en divergent fagkultur og spørsmålet om fagets identitet og disiplinære grenser aktualiserte seg; behovet for en mer avgrenset og felles profil, meldte seg.”¹³⁵ Instituttet manglet det administrative grunnlaget som kunne sørge for stabilitet innad, noe som medførte at usikkerheten ble stor da instituttet i løpet av få år ble overfylt av studenter som hadde klare tanker om hva de selv mente var viktig for sosiologien og universitetet. De ansatte ved instituttet evnet ikke å stå i mot dette presset.

Instituttet opplevde også et slikt press fra studentene når det gjaldt forskningen ved instituttet. Dette vil være tema i neste kapittel, der aksjonsforskningen og dens betydning for ISO vil analyseres.

¹³⁵ Klemsdal, Lars, *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992*. (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001. s. 61-62.

Kapittel 3: Sosiologisk praksis

Instituttet for sosiologi sto overfor flere utfordringer tidlig på 1960-tallet. Debatten om sosiologiens rolle i samfunnet, og hvilket vitenskapelig grunnlag sosiologien skulle hvile på, var uavklart. Sosiologien var et lite forskerfag, og det hadde ikke i samme grad som mer etablerte fag muligheter til å sette dagsorden verken i det offentlige ordskiftet eller overfor politikk og forvaltning.¹³⁶ I løpet av 1960-tallet skulle dette bildet endre seg i meget stor grad. ISO var som vist blant de instituttene som hadde størst økning i antall studenter. Dette førte til store organisatoriske og administrasjonsmessige utfordringer ved instituttet. Men det var ikke bare størrelsen som forandret ISO. Forandringen foregikk på flere plan. I 1960-årene foregikk det i det sosiologiske fagmiljøet en diskusjon om hva som skulle være sosiologiens fundament. Faget var fremdeles i støpeskjeen, og diskusjonen rundt hva sosiologien kunne tilføre samfunnet var sentral i fagmiljøet. En del av denne diskusjonen handlet om det som ble kalt sosiologens dilemma. Dilemmaet oppsto for en sosiolog i en forskningssituasjon hvor forskeren måtte forholde seg til stor nød og urettferdighet uten å kunne handle konkret for å hjelpe de som opplevde denne nøden. Altså forholdet mellom rollen som objektiv, analyserende vitenskapsmann, og konkret handling for å hjelpe forskningsobjekter ut av deres sosiale nød. Denne debatten opptok sosiologien på 60-tallet. Diskusjonen ble forsterket gjennom den tilstrømningen ISO hadde av studenter i denne perioden. Med studentopprøret på slutten av tiåret eskalerte denne debatten. Ut av denne fagteoretiske diskusjonen dukket en ny forskningsstil opp i norsk sosiologi, aksjonsforskning. Aksjonsforskningen hadde i større grad enn tidligere sosiologiske forskningsmetoder et tydelig politisk preg. Selv om sosiologien i Norge hadde vært preget av forskere med et radikalt politisk engasjement, hadde aksjonsforskningen en klar politisk side. Utviklingen av denne forskningsmetoden skjedde gradvis utover på 60-tallet. Aksjonsforskningen gikk fra å være et forskningsmessig verktøy, som gjennom aksjon og konkret handling skulle skaffe kunnskap om utsatte grupper i samfunnet, til å bli overskridende politisk handling der den politiske dimensjonen ved aksjonen var det sentrale. Dette kapitlet vil konsentrere seg om hvilke konsekvenser denne utviklingen mot en politisert sosiologi fikk for instituttet. I denne sammenheng vil diskusjonen om innføringen av ny embetsstudieordning ved instituttet stå sentralt. Behovet for en ny embetsstudieordning hadde kommet som følge av den studenttilstrømningen instituttet

¹³⁶ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 535.

opplevde. Instituttet tilbød kun magistergradordningen til studenter som ønsket seg spesialisering innenfor sosiologien, og denne ordningens frie struktur fordret et intimt forhold mellom lærerstab og studentmasse for å sikre at studentene kom seg gjennom studiet på en forsvarlig måte og innenfor forsvarlige tidsrammer.¹³⁷ Dette ble betydelig vanskeligere når studentmassen økte i den grad den gjorde. Allerede i 1965 kom første innstilling fra sosiologiseksjon vedrørende embetseksamen i sosiologi ved UiO. Denne innstillingen tok for seg behovet for sosiologisk arbeidskraft, og drøftet alternative løsninger til en embetseksamen i sosiologi, i tillegg til å peke på ulemper ved magistergraden i instituttets situasjon. Innstillingen gikk inn for en cand.sociol. grad med et hovedfag i sosiologi, i tillegg til et støttefag og en praksisordning. Dette forslaget ble vedtatt av sosiologiseksjonen i desember 1966, og var frem til høsten 1968 til uttalelse og behandling i ulike universitetsorganer. Da innstillingen høsten 1968 ble oversendt kirke- og undervisningsdepartementet, satte sosiologiseksjonen ned en ny komité som skulle gjennomgå innstillingen fra 1965, og deretter trekke opp retningslinjer for det nye embetsstudiet.¹³⁸ Komiteen la i 1969 frem en ny innstilling, som bygde på innstillingen fra 1965. I denne sammenheng ønsker jeg å se på utviklingen innenfor de to innstillingene, spesielt med tanke på praksisordningens stilling og innhold. Denne utviklingen vil så bli satt i sammenheng med aksjonsforskningens utvikling i løpet av 1960-tallet, og dens sterkere fokus på politisk overskridende handling.

Sosiologien var ikke bare under press fra interne aktører, faget opplevde også at sentrale myndigheter ønsket å benytte samfunnsforskningen aktivt i planleggingen av en sosialistisk velferdspolitik. ¹³⁹ Samfunnsvitenskapen hadde i Norge etter krigen hvilt på en forestilling om at grunnforskningen og anvendt forskning sto i et asymmetrisk forhold til hverandre. Oppfatningen var at grunnforskning var et vilkår for den anvendte forskningen, og at grunnforskningen dermed måtte prioriteres. Fagets rammeverk, dets teoretiske grunnlag, måtte være på plass før man kunne starte arbeidet med den anvendte forskning. Den frie grunnforskning var den som ble dyrket på Institutt for samfunnsforskning, hvor man arbeidet med ”grunnleggende” og ”teoretisk” sosialforskning. Men i løpet av 60-årene vant et konkurrerende syn på samfunnsvitenskapen stadig mer terreng innenfor forvaltning, regjering og enkelte profesjonsgrupper. Dette synet gikk ut på at vitenskapen måtte utvikles til redskap

¹³⁷ Klemsdal, Lars, *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992*. (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001. s. 42.

¹³⁸ Innstilling fra hovedfagskomiteen om innføring av cand. sociol. Eksamen. s. 1.

¹³⁹ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 541.

for en progressiv samfunnsomforming.¹⁴⁰ For å oppnå dette målet måtte det bli et tett samarbeid mellom samfunnsvitenskapene og den sentrale forvaltning. En slik anvendt forskning der sosiologien kunne påta seg forskningsoppdrag i regi av myndighetene var ikke bare uproblematisk. Enkelte hevdet at sosiologien kunne miste sin vitenskapelige legitimitet gjennom slike oppdrag. De fryktet en situasjon der en tett kopling mellom forskning og forvaltning ville trekke forskerne for mye inn i arbeide av administrativ karakter, og at grunnforskningen skulle bli skadelidende. Vilhelm Aubert var en av de som fryktet at en anvendt samfunnsforskning i tett kontakt med forvaltningen ville føre til en intellektuell utarming av samfunnsvitenskapen, der et snevert nytteperspektiv ville ødelegge for forskerens intellektuelle frihet. ”Ønsket om å kople den anvendte samfunnsforskningen tett og ensidig til sentralforvaltningen aksentuerte faren for at forskningen skulle bli kooptert til oppdragsgiverens interesser og virkelighetsoppfatning og derved miste sitt kritiske potensial.”¹⁴¹ Man ønsket ikke å bli bundet av forvaltningen, men komme med sine forskningsresultater og analyser av samfunnet på egne premisser.

Sosiologien var altså under press fra flere hold. Internt fra studenter som ønsket større fokus på sosiologiens politiske rolle i samfunnet, et indre press fra forskere om hvordan man skulle legitimere den sosiologiske forskning og eksternt fra forvaltningen som ønsket å benytte samfunnsforskningens kunnskaper i organiseringen av velferdsstaten. I dette landskapet opererte Instituttet for sosiologi.

Aksjonsforskning: Første skritt

ISO var på begynnelsen av 1960-tallet et lite, relativt ukjent forskerfag i universitetssammenheng. Størrelsen på instituttet førte til et tett samarbeid mellom lærere og studenter, ikke bare når det gjaldt undervisning, men også ved at studenter og lærere samarbeidet om forskningsprosjekter som foregikk ved instituttet. Etter hvert som studenttallet ved ISO økte utover på 1960-tallet, tiltok diskusjonene om sosiologiens fundament, og hvilken rolle sosiologien burde inneha i samfunnet. Med studentopprøret eskalerte fagkritikken, og spesielt positivismekritikken og dens kritikk av såkalt objektiv vitenskap. En vektlegging av universitetets politiske funksjon blant studentene førte innenfor

¹⁴⁰ Ibid. s. 4.

¹⁴¹ Ibid. s. 8.

sosiologien til et dilemma mellom et objektivt vitenskapsideal og konkret politisk handling. Dette dilemmaet var av moralskpolitisk, men også av vitenskapsteoretisk karakter.

Det første aksjonsforskningsprosjektet blant sosiologer i Norge ble satt i gang av Vilhelm Aubert. Han ønsket å undersøke levekårene til samer i en bygd i Nord-Norge, og forskningsprosjektet utviklet seg til å bli det Aubert selv kalte ”en blanding av forskning og praktisk samarbeid med befolkningen om løsningen av konkrete materielle og økonomiske problemer.”¹⁴² Prosjektet ble startet i 1964 i den isolerte bygda Tysfjord, og gjennom intervjuer i de enkelte husstander om sosiale og økonomiske forhold, skulle man undersøke levekårene for befolkningen.¹⁴³ Gjennom disse intervjuene kom Aubert tett innpå innbyggerne i Tysfjord. Han opplevde at innbyggerne i bygda opplevde nød i ordets egentlige, gammeldagse forstand, og at situasjonen for enkelte var desperat.¹⁴⁴ I møtet med denne underprivilegerte gruppen som innbyggerne i Tysfjord var, ”fortonte det seg som umulig å dekke seg bak en forskeretikk og overhodet ikke gjøre noen ting.”¹⁴⁵ Denne erkjennelsen medførte at Aubert og hans magistergradsstudent Lina Homme, som bisto Aubert i dette prosjektet, påtok seg rollen som hjelpere overfor lokalbefolkningen. ”Deltakelsen spente over et spektrum fra å gi råd til om de rettigheter som befolkningen faktisk hadde i forhold til forskjellige sosiale ytelser, over til medvirkning ved planleggingen og byggingen av et beskjedent produksjonsanlegg for fisk, samt medvirkning i å arrangere vevkurs, og noe assistanse i forbindelse med boligbygging.”¹⁴⁶ Denne overgangen fra levekårsundersøkelse til aktiv handling medførte en konflikt med de lokale myndigheter. Kommunes ledelse reagerte på at Aubert og Homme ”drev politikk mot kommunen”, og i et vedtak i kommunestyret ble de oppfordret til å stanse ”den politiske virksomheten.”¹⁴⁷ Prosjektet skiftet karakter fra å være en levekårsundersøkelse til å bli en politisk aksjon hvor forskerne og innbyggerne i fellesskap forsøkte å bedre forholdene. ”Når vi har diskutert omsetningen av fisk, har det ikke vært for å kartlegge ”holdninger”, ”persepsjoner”, ”verdsettinger”, men for å finne en løsning på et praktisk problem med avsetningen av fisk.”¹⁴⁸ Aksjonsforskningen betydde en intellektuell frihet som kunne løse de konkrete problemene sosiologien møtte på i sitt møte

¹⁴² Aubert, Vilhelm. ”Aksjonsforskning og sosialpolitikk. Et eksempel”, i Thorbjørn Axelsen og Arnstein Finset (red.), *Aksjonsforskning i teori og praksis*. Trondheim 1973. s. 111.

¹⁴³ Aubert, Vilhelm. ”Aksjonsforskning”, i Gerd Rødahl (red.), *Sosialpolitikken og samfunnsforskningen*. 1970. Oslo. s. 113.

¹⁴⁴ Ibid. s. 113.

¹⁴⁵ Ibid. s. 114.

¹⁴⁶ Ibid. s. 114.

¹⁴⁷ Evjen, Bjørg, *Velferd og mangfold: Tysfjord kommune 1950-2000*, Tysfjord 2001, s. 52.

¹⁴⁸ Aubert, Vilhelm. ”Aksjonsforskning”, i Gerd Rødahl (red.), *Sosialpolitikken og samfunnsforskningen*, Oslo 1970, s. 115.

med sosiale utgrupper. Aubert fryktet ikke de politiske implikasjonene dette kunne medføre, selv om han var klar over at sosiologien lett kunne blandes med politikk.¹⁴⁹ For Aubert var det resultatene som til slutt skulle legitimere forskningen.¹⁵⁰ Men når det gjaldt prosjektet i Tysfjord, vedgikk Aubert langt på vei at det forskningsmessige utbyttet av disse aksjonene ikke hadde stått i forhold til innsatsen, og at hele begrepet aksjonsforskning var uklart.¹⁵¹

Et par år etter, i 1968, involverte Aubert seg igjen i et prosjekt som tok for seg problemer med fattigdom i Finnmark. I dette tilfellet tok to sosionomer som arbeidet med sosiale problemer i Indre Finnmark, kontakt med Aubert for å diskutere sosiale problemer i området med ham. Dette initiativet førte til et prosjekt der fokuset til slutt ble å finne løsninger på sosiale problemer i Sirma i Kautokeino, midt i det samiske kjerneområdet. Dette ble gjort ved å undersøke husstandenes økonomiske og sosiale situasjon, samtidig som man engasjerte den lokale husfliden med å starte forskjellige kurs i tradisjonell samisk husflid, slik at de som deltok på disse kursene, kunne få et økonomisk utbytte av dette gjennom salg av det man produserte.¹⁵² Man ville også beskrive og analysere effekten av dette tiltaket, i håp om at dette ville hjelpe befolkningens situasjon. Også dette prosjektet ble i følge Aubert et aksjonsforskningsprosjekt der de praktiske tiltakene ble satt i første rekke, på bekostning av de vitenskapelige hensynene.¹⁵³ Rapporten fra dette prosjektet bar preg av en analyse av samenes lite gunstige situasjon i Finnmark, og en kritikk av sentrale myndigheters håndtering av fattigdommen i Finnmark. I rapportens konklusjon var også Aubert klar på at det forskningsmessige utbyttet hadde vært svakt. Det meste av tiden hadde gått med på å løse praktiske problemer, mens registrering og analyse hadde lite omfang. Allikevel mente Aubert at forskningsmetoden hadde en funksjon. For det første var aksjonsforskningen i Auberts øyne et forsøk på å løse samfunnsforskerens dilemma. Med dette mente Aubert at samfunnsforskeren hadde et ønske om ikke bare å iakttå og å analysere de sosiale situasjonene han eller hun sto overfor, men også gå aktivt inn for å hjelpe klientene, slik som tilfellet var i Tysfjord. Aksjonsforskning innebar for Aubert ”et samarbeide om, eller deltagelse i, avgjørelser og gjennomføring av praktiske tiltak fra forskerens side.”¹⁵⁴ Dette innebar at

¹⁴⁹ Aubert, Vilhelm, *Det skjulte samfunn*, Oslo 1969, s. 196.

¹⁵⁰ Ibid. s. 224.

¹⁵¹ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 551.

¹⁵² Aubert, Vilhelm, Solbakk, Regnor, Uthaug, Turid. ”Rapport om aksjonsforskning i indre Finnmark.” ISSs arkiv. Udatert rapport. s. 7.

¹⁵³ Ibid. s. 10.

¹⁵⁴ Aubert, Vilhelm. ”Aksjonsforskning og sosialpolitikk. Et eksempel”, i Thorbjørn Axelsen og Arnstein Finset (red.), *Aksjonsforskning i teori og praksis*. Trondheim 1973. s. 104

forskeren skulle bryte ut av sin rolle som observatør og analytiker, og involvere seg konkret i praktiske tiltak for å forbedre situasjonen til den sosiale gruppen han studerte.

Aubert skilte mellom to typer aksjonsforskning. Den ene typen var prosjekter som var satt i gang, eller i hvert fall var sterkt støttet av besluttede myndigheter eller praktikere. Den andre typen var aksjonsforskning som i første rekke ble ledet av forskere og som hadde blitt til på forskerens initiativ.¹⁵⁵ Det var den andre typen Aubert var mest opptatt av og mente kunne bære flest frukter.

For Aubert handlet aksjonsforskningen om et moralsk valg. Han understreket at en samfunnsforsker til stadighet ser skjevheter i samfunnet, og at sosiologen ofte var i kontakt med grupper av mennesker som ikke fikk den hjelpen de skulle ha fått av de ansvarlige myndigheter. Aubert hevdet at dette førte til en prosess hos forskeren som: ”vil sprengre grensene for den rene vitenskapelige analyse.”¹⁵⁶ Det kunne være flere årsaker, mente Aubert, til at forskeren trådte ut av rollen som ansvarlig vitenskapsmann, opptatt av å samle inn materiale, foreta analyse og presentere dette i vitenskapelig form. En av de viktigste var at sosiologen mest sannsynlig hadde opplevd nød og sosiale skjevheter på nært hold. I tillegg kunne forskeren ha sett feilgrep og unnfallenhet fra de organers side som stelte med de problemene forskningsobjektene hadde. Aubert hevdet at opplevelsen av denne nøden kunne ha vært så sterk at det ville ha fortont seg som direkte uanstendig å ikke gjøre noe praktisk for disse.¹⁵⁷ Forskerens sosiale samvittighet ble satt på en sterk prøve, og aksjonsforskningen ble en metode for å løse dette dilemmaet. I tillegg var dette et forsøk fra Aubert på å få til en helhetlig sosialpolitisk tenkemåte. Sosiologisk forskning i Norge hadde i stor grad konsentrert seg om avvikergrupper eller underprivilegerte grupper.¹⁵⁸ Nærheten til disse gruppene, og den kompetansen sosiologene opparbeidet seg gjennom sitt arbeid, gjorde at sosiologien kunne bidra med sine kunnskaper i politikkutarbeiding på det sosialpolitiske feltet.

Aksjonsforskningen gjorde at kontakten til disse gruppene ble enda tettere, og Aubert hevdet at muligheten for å utbedre nye sosialpolitiske virkemidler var mulig gjennom et samarbeid mellom samfunnsforskerne og politiske myndigheter. Å løse samfunnets problemer gjennom en helhetlig sosialpolitikk ble det sentrale. Fredrik Thue skriver i sin doktoravhandling at: ”Som en form for kritisk ”oppdragsforskning” ble aksjonsforskningen især prøvd ut innenfor det sosialpolitiske feltet, der forskere, politikere og byråkrater møttes i

¹⁵⁵ Ibid. s. 104

¹⁵⁶ Ibid. s. 106

¹⁵⁷ Ibid. s. 107.

¹⁵⁸ Ibid. s. 105.

ønsket om å forme en ny politisk agenda.”¹⁵⁹ Vilhelm Aubert var blant en liten gruppe forskere som drev denne prosessen fremover, og ønsket at samfunnsvitenskapen skulle brukes til å nettopp utforme en ny sosialpolitikk ved hjelp av forskningsresultater fra sosiologien.¹⁶⁰

Yngvar Løchen: Aksjonsforskning som sosialpolitisk verktøy

Yngvar Løchen var ansatt ved Institutt for sosialmedisin, men var tilknyttet sosiologiseksjonen ved ISO. Han var opptatt av aksjonsforskningens muligheter, og hevdet at det mest sentrale med aksjonsforskning var at det var ”en fremgangsmåte som forsøker å sikre at svake grupper får nyttiggjort seg forskerens kunnskaper og resultater.”¹⁶¹ Forskningens mål var å hjelpe svake grupper ut av en samfunnsmessig vanskelig situasjon. Løchen mente at et klart eksempel på slik aksjonsforskning var når forskeren i mer eller mindre intimt samarbeid med nødstilte grupper, forsøkte å etablere sosiale tiltak med utgangspunkt både i observasjoner av konkret nød og i faglige kunnskaper, som han siden målte virkningene av.¹⁶² Løchen ønsket at aksjonsforskningen skulle gå gjennom flere faser. I den første fasen skulle man registrere udekkede behov og nød, gjennom en beskrivelse av for eksempel en befolkning eller et utvalg fra denne. Den andre fasen var selve aksjonen, hvor man skulle finne passende hjelpetiltak for gruppen. I den tredje fasen var hensikten å måle de virkningene av de tiltakene man hadde satt i verk.¹⁶³ Han påpekte at aksjonsforskningsprosjekter ikke alltid gikk gjennom disse tre fasene, men at de ideelt sett burde gjøre det. Det viktigste for Løchen var at de tiltakene man satte i gang for å hjelpe en gruppe faktisk bedret dens situasjon. Løchen så på aksjonsforskning som en form for sosiologisk teknologi.¹⁶⁴ Hans poeng var at aksjonsforskningen skulle redusere avstanden mellom teori og praksis i sosiologien. Løchen fikk gjennom sitt såkalte Nord-Odalprosjekt, som ble påbegynt i 1969, prøvd ut sine tanker i praksis. I den offisielle rapporten fra dette prosjektet, *Samfunnsendring og sosialpolitikk* (1973), la forskningsgruppen frem sine arbeidsmetoder og forskningsresultater. Prosjektet ble satt i gang etter initiativ fra Sosialdepartementet, som ønsket at det skulle avhjelpe ”den mangelfulle kunnskap administrasjonen har til så vel de

¹⁵⁹ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 579. Norsk manus.

¹⁶⁰ Ibid. s. 579.

¹⁶¹ Løchen, Yngvar, *Sosiologens dilemma*. Oslo. 1970. s. 101.

¹⁶² Ibid. s. 100.

¹⁶³ Ibid. s. 101

¹⁶⁴ Mjøset, Lars, *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo 1991. s. 166.

eksisterende sosiale behov som til effekten av de organiserte hjelpetiltak fra samfunnets side.”¹⁶⁵ Et av prosjektets hovedformål var således å systematisk kartlegge og analysere ulike befolkningsgruppers forskjellige sosiale behov, slik at departementet fikk kunnskap om disse gruppers behov, og at disse dermed kunne løses. Et annet mål for prosjektet var å arbeide med utprøvingen av nye sosiale hjelpetiltak og utvikle nye modeller for fremtidige og alternative sosialpolitiske virkemidler.¹⁶⁶ Denne tosidige målsettingen ga prosjektet en helt bestemt karakter, og forskningsgruppen klassifiserte selv forskningsprosjektet som et aksjonsforskningsprosjekt.¹⁶⁷ Nord-Odal kommune ble valgt som forskningsobjekt for prosjektet. Det var flere grunner til at denne skogbrukskommunen sør i Hedmark ble valgt. For det første lå den relativt nær Oslo, som var basen til de fleste involverte forskerne. For det andre hadde den et befolkningstall som var gunstig. Kommunen hadde litt over 5000 innbyggere, som var et gunstig tall med tanke på tallmessig og pålitelig databehandling. I tillegg var kommunen også en såkalt problemkommune. Nord-Odal var en typisk fraflyttingskommune. Strukturrasjonalisering og fraflytting var fremtredende trekk ved kommunen. Økonomien var dårlig og gjennomsnittsalderen høy. Kommunen var en typisk pendlerkommune, hvor 6 av 10 lønsmottakere arbeidet utenfor kommunegrensen. Det var en oppfatning blant forskerne at Nord-Odal var tidlig rammet av en utvikling som ville prege norsk bygdeliv i fremtiden.¹⁶⁸ Forskningsgruppen ønsket å skape et bilde av kommunens sosiale problematikk, for deretter å komme med løsninger på disse problemene. Samtidig ønsket gruppen å ”fylle noen av hullene i sosialforskningen.”¹⁶⁹ Man anså at tidligere sosialforskning hadde hatt store vanskeligheter med å sette ”problempanoramaet” i forbindelse med de grunnleggende klientskapende sidene av det økonomiske systemet i samfunnet.¹⁷⁰ Forskningsgruppen ønsket å rette på dette ved å se på hvordan hjelpeapparatet fungerte i kommunen, for derigjennom å betrakte en kommunes kamp mot økonomiske problemer. I tillegg ville man undersøke i hvor stor grad kommunens innbyggere var forbrukere av sosiale tjenester, for å få oversikt over omfanget av sosiale problemer på stedet. Forskergruppen ønsket å lage en så helhetlig beskrivelse som mulig av det sosialpolitiske systemet i kommunen.¹⁷¹ I rapportens første kapittel hevdet Løchen at:

¹⁶⁵ Midré, Georges (red), Samfunnsendring og sosialpolitikk. Rapport fra Nord-Odalprosjektet. Oslo 1974. s. 16.

¹⁶⁶ Ibid. s. 15.

¹⁶⁷ Ibid. s. 15.

¹⁶⁸ Ibid. s. 19.

¹⁶⁹ Ibid. s. 27.

¹⁷⁰ Ibid. s. 26.

¹⁷¹ Ibid. s. 27.

I samfunnsfagene er aksjonsforskningen oppstått som en reaksjon på den trange og mystiske forskerrollen hvor forskeren kan samle kunnskaper uten å tenke på hvordan disse praktisk kan komme til nytte. Aksjonsforskningen er et skritt bort fra den ekstremt teoretiserende og ritualistiske samfunnsvitenskap. Den er et systematisk forsøk på å produsere kunnskap med sikte på direkte anvendelse, rettet mot etableringen av alternative sosiale system og arrangementer som tar hensyn til menneskers grunnleggende behov for engasjement og medvirkning.¹⁷²

Løchen søkte å løse de sosiale problemene i Nord-Odal gjennom å skaffe informasjon via praktisk engasjement, for deretter å komme med konkrete forslag til løsning på disse problemene. Dette ville føre til at avstanden mellom teori og praksis minket. Løchen påpekte at ”aksjonsforskningen er et forsøk på å smelte sammen faglig og politisk virksomhet uten at de faglige krav svekkes.”¹⁷³

Prosjektet skulle gjennomføres ved hjelp av syv delundersøkelser av forskjellige forhold som hadde innvirkning på de sosiale problemene i Nord-Odal. Disse syv delundersøkelsene var en omfattende analyse av arbeids-, inntekts- og formuesforholdene i kommunen, konsekvensene av pendling og bortearbeid, trygdeforbruket og sosialomsorgen i kommunen, boligstandarden for befolkningen, tannhelsen og hvordan forholdene var for de eldre.

Disse delundersøkelsene og dermed analysene av de sosiale forholdene i Nord-Odal var bare den ene delen av prosjektet. Som nevnt over definerte forskerne prosjektet som et aksjonsforskningsprosjekt. Aksjonsvirksomheten i prosjektet var det som skulle gjøre at forskerne kunne engasjere seg i løsningen på de problemene de hadde kommet i kontakt med. Aksjonene skulle sørge for å opprette et gjensidig bytteforhold mellom kommunen og prosjektet. Aksjonene i prosjektet favnet bredt, og omhandlet sosial rådgivning, konsulentarbeid overfor sosialstyret, tannlegeservice, samarbeide med bortearbeidere om organisering av en forening og etablering av et sosialt tiltak i form av en håndverkssentral. I en ideell situasjon så Løchen for seg at forskningsgruppen i Nord-Odalprosjektet kunne være et bilde på fremtidens sosialkontor, et relativt frittstående organ med bred, original kompetanse som kunne utrede, planlegge å gjennomføre tiltak i nær kontakt med klienter og lokalsamfunnets representanter.¹⁷⁴ Aksjonsforskningen ble for Løchen en metode som kunne løse sosiologiens uavklarte forhold mellom teori og praksis.¹⁷⁵ Slik kunne sosiologien brukes som et politisk verktøy i utformingen av norsk sosialpolitikk.

¹⁷² Ibid. s. 27.

¹⁷³ Ibid. s. 27.

¹⁷⁴ Ibid. s. 22.

¹⁷⁵ Ibid. s. 239.

Aubert og Løchen: En sammenligning

Både Aubert og Løchen delte oppfatninger om aksjonsforskningen og hvilke muligheter den hadde som en sosiologisk metode, men det var store forskjeller i hva de ville at aksjonsforskningen skulle være. Begge var av den oppfatning at aksjonsforskningen kunne være en mulighet til å løse sosiologens dilemma. Handling var sentralt i deres oppfatning av aksjonsforskning som metode. Selv om det også innen sosiologien fantes vitenskapelige kriterier som objektivitet og distanse til studieobjektene, var ønsket om handling for å bedre situasjonen for utsatte grupper sterk blant sosiologer. For Aubert, som var den som minst la vekt på å finne en allmenn teori for aksjonsforskningen som kunne gi den legitimitet i det vitenskapelige miljø, handlet aksjonsforskningen om den intellektuelles frihet, men også det ansvaret dette medførte. Aksjonsforskningen kunne være et middel den intellektuelle kunne benytte seg av i situasjoner hvor han mente det ville være umoralsk å ikke handle. Aubert var kritisk til forestillingen om at sosiologien hadde noe avgrensbart som het teori og noe annet som het metode. Dette mente han kom av universitetsforankringen og byråkratiseringen av den sosiologiske virksomhet. Samtidig fryktet Aubert en for sterkt politisering av sosiologien, spesielt med tanke på deler av studentmassens fascinasjon for dogmatisk marxisme, men han mente også at et fokus på sentrale politiske samfunnsspørsmål var viktig for den sosiologiske nysgjerrighet. En sosiolog skulle handle for å oppnå sine vitenskapelige resultater. Tanken om sosiologien som en opposisjonell vitenskap, der den frie intellektuelle skulle handle i pakt med sin overbevisning, sto sentralt for Aubert i hans omgang med aksjonsforskning.

For Yngvar Løchen handlet aksjonsforskningen om at sosiologien skulle gi noe tilbake til samfunnet gjennom sin forskning. Løchen var opptatt av sosialpolitikk, og ville bedre situasjonen for mennesker som benyttet seg av de tilbud som ble gitt dem i en vanskelig sosial situasjon. Han mente at sosialpolitikken måtte bli mer sosial, og ville utbedre sosiale tiltak gjennom bruk av aksjonsforskning. Løchen så i denne typen forskning muligheten for å utvikle den sosiologiske profesjon. Tidligere utdannede sosiologer hadde blitt rekruttert til forskningsstillinger, men denne situasjonen hadde forandret seg med de store kullene som søkte seg til sosiologien. Usikkerheten rundt sosiologenes muligheter i arbeidslivet var stor i denne perioden. Aksjonsforskning i prosjekter satt i gang av myndighetene var for Løchen en mulighet til nettopp å løse dette problemet. Løchen så på oppdragsforskning i regi av myndighetene som en gylden mulighet til å utvide den sosiologiske rolle. Nord-Odalprosjektet, som nettopp var initiert av Sosialdepartementet, ga Løchen mulighet til å

jobbe med slike problemer, og fremskaffe alternative løsninger for myndighetene. For Løchen var myndighetene en konstruktiv medspiller i aksjonsforskningen. Løchen ønsket seg flere forskningsprosjekter som det i Nord-Odal, fordi det ga økonomiske midler til sosiologisk forskning, og det ville innebære en større oppmerksomhet rundt mulighetene for samfunnsvitenskapene.

ISO: Aksjonsforskningen kommer

I 1966 ble det første aksjonsforskningsprosjekt i regi av ISO satt i gang. Prosjektet ble ledet av førsteamanuensis Odd Ramsøy, og var et prosjekt som skulle undersøke uteliggere og såkalte løsgjengeres situasjon i Oslo. Løsgjengerne hadde i en tid vært en sosial gruppe flere sosiologer hadde vært opptatt av. ISO var tidlig ute med å sette fokus på denne gruppens situasjon. Prosjektet var i utgangspunktet et klassisk norsk sosiologisk forskningsprosjekt, som tok utgangspunkt i en sosial gruppe som levde i utkanten i samfunnet, uten nevneverdige muligheter til å forbedre sin situasjon, og som tilhørte det absolutte bunnsjiktet av det norske velferdssamfunnet. Løsgjengerprosjektet, som prosjektet ble kalt, utfordret de vitenskapelige normene for sosiologisk forskning. Forskningsgruppen engasjerte seg for å bedre løsgjengernes situasjon. ”Under innflytelse av nytenkning innenfor vårt eget fag tenkte vi oss... at vår mellomkomst kunne bedre gruppens kår.”¹⁷⁶ Forskergruppen ønsket å hjelpe løsgjengerne gjennom å opprette et kontaktlokale som uteliggerne kunne oppsøke på dagtid. I utgangspunktet skulle man i dette lokalet bare ha et begrenset antall klienter som kunne benytte seg av tilbudet, men grunnet skepsis fra klientgruppen overfor prosjektet og dermed få som benyttet seg av det, satset forskerne heller på å drive et ”alminnelig kontaktlokale.”¹⁷⁷ I starten slet forskerne med å skaffe egnede lokaler, men i mai 1967 åpnet de et kontaktlokale i Norbygata på Grønland i Oslo, i en eiendom lånt ut av Oslo kommune. Prosjektet fulgte tradisjonen på ISO med tett samarbeid mellom lærere og studenter. Flere hovedfagsstudenter skrev rapporter og oppgaver basert på prosjektet. Samtidig skilte prosjektet seg ut fra tidligere forskning ved ISO. De involverte beveget seg vekk fra den tidligere definerte forskerrollen.

Staben beveget seg utover den ”rene” forskning. Forskernes ansvar for klientene omfattet mere[sic] enn objektiv analyse og taushetsplikt. Innsikt i klientenes problem skulle ikke bare - kanskje heller ikke primært – ende opp i en vitenskapelig avhandling. Umiddelbare tiltak overfor

¹⁷⁶ Ramsøy, Odd, *På Livet. Fra filleproletariatet i Oslo*. Oslo 1971, s. 14.

¹⁷⁷ Ibid. s. 15.

sosial nød var påkrevet[sic] og ønskelig. Forskeren tok sikte på både å fungere også som sosialarbeider og klientens talsmann overfor instanser i sosial- og kriminalomsorgen.¹⁷⁸

Sitatet indikerer at prosjektet ikke hadde som sin primære hensikt å produsere sosiologisk forskning om uteliggere i Oslo.¹⁷⁹ Det var vel så viktig for forskergruppen å hjelpe de nødstilte uteliggerne, som å produsere forskning som kunne sette fokus på denne gruppens situasjon. Dette innebar en helt ny rolle for forskerne. Den sosiale erfaringen prosjektet kunne gi var et viktig utbytte for de involverte. ”Kontakten med klientene utenfor kontaktlokalet, etter vår faste arbeidstid er hyppigere. Vi stikker ut sammen for å ta en kaffe og en prat, ser en fotballkamp og kranbler sport, eller vi slenger rundt i byen uten å foreta oss noe spesielt.”¹⁸⁰ Kontaktlokalet som ble opprettet våren 1967, ga forskerne mulighet for en viss nærhet til klientgruppen, men det var ikke planlagt hvordan man skulle angripe forskersituasjonen etter at denne kontakten var opprettet.

Kontaktlokalet ble åpnet uten fastlagte forskningsopplegg, og uavklarte planer for støtte og hjelp til klientene. Ikke fordi vi ikke hadde tid til å forberede oss. Vi foretrakk simpelthen å begynne slik. Nærmere kontakt med klientene var nødvendig før vi kunne systematisere forskningen, og tre inn i bildet som aktive hjelpere.¹⁸¹

På samme måte som Auberts arbeid i Tysfjord ønsket forskergruppen å finne alternative sosialpolitiske handlingsmåter. For ISO markerte dette en ny linje i forhold til tidligere vitenskapsidealer. Deltakerne, ansatte og studenter ved ISO, hevdet at det viktigste med prosjektet var den handlingen man utførte for å hjelpe den klientgruppen man hadde valgt seg ut som forskningsobjekt. I denne tilnærmingen til forskning lå det en spenning, for hva var den sosiologiske forskning hvis hovedhensikten med prosjektet var å komme nærmere klientene for å hjelpe dem konkret i deres virkelighet? Forskerne i dette prosjektet sto midt i ikke bare et moralsk dilemma, men også et dilemma av erkjennelsesteoretisk art. Sosiologene på løsgjengerprosjektet drev en form for praksis som hadde en klar subjektivistisk karakter. Forskerne ønsket ikke bare å observere objektene, men også opprette en kontakt for å forsøke å forstå deres intensjoner, og dermed gjøre sosiologiske erfaringer i møtet med de underprivilegerne. Forskerne utforsket ikke bare løsgjengerne, men også nye forskningsteoretiske muligheter innenfor sosiologien. ”Skjønt begrunnelsen for denne

¹⁷⁸ Johansen, Per Ole, *Hvite gutter og grønne forskere. Om utvikling av forskningsmetoder etter erfaringer fra ”løsgjengerprosjektet”*. Oslo 1973. s. 4.

¹⁷⁹ Forskningsresultater ble også produsert. Noen av disse finnes i Odd Ramsøys m.fl. *På Livet. Fra filleproletariatet i Oslo*. Oslo 1971. Her er bidrag av blant andre Torbjørn Kalberg og Frank Burmann.

¹⁸⁰ Ibid. s. 65.

¹⁸¹ Johansen, Per Ole, *Hvite gutter og grønne forskere. Om utvikling av forskningsmetoder etter erfaringer fra ”løsgjengerprosjektet”*. Oslo 1973. s. 5.

utvidelsen av vårt virkefelt var av etisk, moralsk karakter, så vi ikke bort fra at denne kombinasjon av forskning og sosialt arbeid var forsvarlig - til og med stimulerende - sett også fra en teoretisk, metodisk synsvinkel.”¹⁸²

Aksjonsforskningen innebar en løsning på dilemmaet mellom å være en objektiv observatør av nød, og aktivt å gjøre noe for å bedre situasjonen til klientene man arbeidet med. Gjennom et fokus på at resultatet av forskningen, og ikke de formelle metodekrav var det viktigste, utfordret en del av den sosiologiske forskningen de vitenskapelige normene om objektivitet og verdifrihet innenfor det vitenskapelige fellesskap. Men som rapportene fra løsgjengerprosjektet viser, var usikkerheten stor omkring hva aksjonsforskning egentlig innebar. Aksjonsforskningen var midt på 1960-tallet i en fase hvor metodene og deres betydning var svært usikre. En dreining mot en mer handlingsbasert sosiologi ble introdusert gjennom aksjonsforskningen, men det var usikkerhet om hvor langt denne dreiningen bar metodisk og teoretisk. Dette viste seg også i arbeidet med å innføre en ny embetseksamen i sosiologi.

65-innstillingen: Sosiologisk praksis introduseres

I det sosiologiske miljøet på 1960-tallet bredte det seg en oppfatning om et behov for en embetseksamen i sosiologi. Økningen i antallet studenter medførte at det var problematisk å bare tilby magistergrad som eneste høyeregradsordning ved instituttet.¹⁸³ Sosiologiseksjonen ved ISO vedtok derfor i juni 1964 å opprette en komité som skulle ”utrede de spørsmålene en embetseksamen i sosiologi reiser, og eventuelt å fremme forslag om en embetseksamensordning i sosiologi eller for samfunnsvitenskapene.”¹⁸⁴ I komiteen satt professor Vilhelm Aubert, dosent Nils Christie, universitetslektor Ørjar Øyen og stud.mag.art. Erling Høsteng Albrechtsen. Innstillingen komiteen utarbeidet påpekte svakheter ved den gamle magistergradsordningen i den nye situasjonen ISO stod overfor. Komiteen la særlig vekt på tre forhold. For det første ga magistergradsordningen en stor grad av studiefrihet, som gjorde at den enkelte student hadde rett til å være selektiv med tanke på både avhandling og litteratur til en avsluttende eksamen. Dette så komiteen på som et problem fordi man mente det fantes en kjerne av sosiologisk kunnskap som alle ferdigutdannede sosiologer burde

¹⁸² Ibid. s. 4.

¹⁸³ Klemsdal, Lars, *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992* (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001, s. 41.

¹⁸⁴ *Innstilling om embetseksamen i sosiologi ved Universitetet i Oslo*. 1965. s. 1.

kjenne. Magistergradsordningens store frihet harmonerte ikke med et slikt ønske. Den andre årsaken hadde direkte sammenheng med den økende studentmassen. Innstillingen hevdet at det var lite som tydet på at samtlige studenter ville ha den rent vitenskapelige interesse som magistergraden forutsatte. I tillegg var det slik at de individuelle studieopplegg og avhandlingsplanene magistergraden inneholdt, forutsatte en veilednings- og støttevirksomhet fra lærernes side som allerede med studenttallet i 1965 oversteg stabens ressurser. Videre påpekte komiteen at:

Med økende studentmasse tvinger det seg fram en standardisering i pensumlister, kurs og eksamenskrav, som gjør at den gamle magistergradseksamens frihet blir nokså mye av et bedrag. I praksis blir derfor magistergradsordningen uthulet[sic], noe som skaper forskjellige konflikter både for lærere og studenter.¹⁸⁵

At det ikke ble gitt graderte karakterer ved den avsluttende prøve, ble også sett på som problematisk. Dette gjaldt alle magisterstudenter ved hele universitetet, og grunnen til at dette ikke hadde blitt praktisert, var at det hadde blitt sett på som vanskelig å vurdere de høyt spesialiserte studentene opp mot hverandre. Innstillingen påpekte at denne mangelen på finere gradering skapte vanskeligheter når studenttallet steg, særlig når en del av studentene ikke var vitenskapelig orientert. Dette kunne i teorien føre til at man blokkerte mulighetene for de vitenskapelig sett svakere studentene ved instituttet.¹⁸⁶ Dette hadde tidligere ikke vært noe problem for det gjennomsluktige miljøet ved ISO. I et større miljø fant derimot komiteen at en formell gradering ville være ønskelig, både av hensyn til potensielle arbeidsgivere, studentene og lærerne. Disse ulempene ved magistergradsordningen var såpass tungtveiende for sosiologiseksjonen at den ikke var i tvil om at det burde opprettes et alternativ til denne ordningen i form av en embetseksamen i sosiologi.¹⁸⁷

Innføringen av en ny embetsstudieordning var i følge komiteen også nødvendig på grunn av det antatte behovet for sosiologisk arbeidskraft i samfunnet.¹⁸⁸ Innstillingen hevdet at dette hang sammen med et samfunnsmessig behov for sosiologisk arbeidskraft i og med at det både innenfor privat og offentlig sektor foregikk utredningsarbeid med utpregede sosiologiske problemstillinger.¹⁸⁹ Forslaget om ny embetsordning ved ISO

¹⁸⁵ Ibid. s. 4.

¹⁸⁶ Ibid. s. 4.

¹⁸⁷ Ibid. s. 5.

¹⁸⁸ ”Det er hevet over tvil at det foreligger klare behov for sosiologisk arbeidskraft i vårt land. At det dessuten dreier seg om et stigende behov, kan en ta for gitt.” Ibid s. 2

¹⁸⁹ Ibid. s. 2.

hang dermed sammen med både svakheter i den gamle magistergradsordningen, og med noe sosiologiseksjonen anså som et samfunnsmessig behov for sosiologisk arbeidskraft.

Innstillingen drøftet så alternative ordninger for embetseksamener. Spørsmålet dreide seg i hovedsak om hvor stor faglig konsentrasjon en embetseksamen skulle ha. Ved Universitetet i Oslo ble det praktisert to former for embetseksamener, der den ene, praktisert ved jus, sosialøkonomi og psykologi hadde en stor faglig konsentrasjon med visse muligheter for faglig differensiering mot slutten av studiet, dog uten særlig vekt på dette ved avsluttende eksamen. Den andre varianten ble praktisert ved Det historisk-filosofiske og Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Denne form for embetseksamen gjorde det mulig å få sin grad ved å kombinere flere fag fra til dels helt forskjellige fagkretser.¹⁹⁰ Sosiologiseksjonens løsning ble et kompromissforslag, der man ønsket en større grad av faglig konsentrasjon, samtidig som man beholdt fordelene ved fagkombinering. Seksjonen foreslo en ordning der studieløpet ble delt i to avdelinger etter avlagt forberedende prøve i filosofi. Det mest oppsiktsvekkende i seksjonens forslag var ønsket om å innføre en praksisordning ved ISO. Dette innebar at den enkelte student skulle hospitere i virksomhet godkjent av seksjonen. Seksjonen mente at: ”En slik anvendelsesorientert spesialisering er av betydning for studentenes faglige utvikling og vil være en nyttig yrkesforberedelse.”¹⁹¹ Hospiteringen skulle enten foregå under en ferdig utdannet sosiologs direkte veiledning, eller knyttet til et eget seminar under bredest mulig ledelse. En slik praksisordning skilte den nye embetseksamen ved ISO fra den gamle magistergradseksamen, ved at den dermed fokuserte på å forberede fremtidige sosiologer for arbeidsmarkedet. Dette hang sammen med den optimisme som ble uttrykt i innstillingen for fremtidige sosiologers muligheter på arbeidsmarkedet. Videre indikerte dette seksjonens syn på at sosiologisk kunnskap kunne og burde brukes i offentlig og privat utredningsarbeid. Samtidig kan dette også tolkes som et tidlig uttrykk for et ønske om en tilnærming mellom teori og praksis innenfor sosiologien, som også kom til uttrykk i aksjonsforskningens tidlige fase midt på 1960-tallet. I denne fasen var det fremdeles usikkert hvilket grunnlag aksjonsforskningen hvilte på, og hvordan man kunne bruke metoden som et verktøy innenfor sosiologisk forskning. Denne usikkerheten kom også frem i 65-innstillingen til sosiologiseksjonen. Man ville ha en form for praksisordning etter mønster av de mer etablerte, tunge profesjonene fordi man ønsket å etablere sosiologien som en profesjon også utenfor universitetet.

¹⁹⁰ Ibid. s. 5-6.

¹⁹¹ Ibid. s. 10.

Denne noe famlende og utforskende holdningen til både aksjonsforskning og sosiologisk praksis forandret seg på andre halvdel av 60-tallet. Den stadig sterkere politiseringen og radikaleringen av studentene ved instituttet, og også av sentrale aktører ved instituttet og i det sosiologiske miljøet, førte til et større fokus på de politiske aspektene ved både aksjonsforskningen og cand.sociol. ordningen.

69-innstillingen: Mot politisk praksis

Etter at 65-innstillingen om en egen sosiologisk embetseksamen ble vedtatt av sosiologiseksjonen i desember 1966, hadde denne vært til uttalelse i ulike universitetsorganer. Høsten 1968 ble den oversendt Kirke- og undervisningsdepartementet, og i den anledning satte instituttet ned en ny komité som skulle gå i gjennom innstillingen fra 1965, og trekke opp retningslinjer for embetsstudiet. I komiteen satt amanuensis Ingrid Eide, som var formann for komiteen, professor Vilhelm Aubert, amanuensis Ståle Seierstad, mag.art. Bjørg Aase Sørensen, stud.mag.art. Dag Gjestland og stud.mag.art. Reidar Kvadsheim. Komiteens innstilling illustrerer utviklingen innenfor faget i perioden mellom de to innstillingene. Synet på sosiologisk praksis hadde i denne perioden forandret seg fra å være en type praksis som skulle gi studentene en yrkesforberedende erfaring som praktiserende sosiologer, til å bli en praksisordning som var motivert ut fra et behov for å utvide den sosiale erfaringsverden for studentene.¹⁹² Denne forandring i synet på praksis førte til at praksisordningen i den endelige innstillingen ble delt i to forskjellige faser. Den første fasen skulle være ”en form for praksis der studenten fjerner seg, man kunne gjerne si lengst mulig vekk, fra universitetsmiljøet, for å gå inn i en rolle som ikke-student og ikke-sosiolog. Den andre fasen innebar ”en form for praksis der studenten arbeider, med forsøk på å identifiseres som sosiolog, i en eller annen institusjon.”¹⁹³ Komiteen argumenterte for at en slik form for praksis kunne hindre et for fjernt forhold mellom teori i praksis: ”mellom den teoretiske kunnskap man tilegnet seg i løpet av et studium, og den sosiale virkelighet som denne teori skulle omhandle, og skulle være relevant for.”¹⁹⁴ Fredrik Thue hevder i sin doktoravhandling at dette innebar at ”praksisordningen fremstod slik som et forsøk på å institusjonalisere den fortolkende sosiologiens formative ”dannelsesreise” innenfor et politisert masseuniversitet.”¹⁹⁵

¹⁹² Innstilling om innføring av cand.sociol. eksamen 1969. s. 18.

¹⁹³ Ibid. s. 18.

¹⁹⁴ Ibid. s. 18.

¹⁹⁵ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 578. Norsk manus.

Denne endringen i holdningen til praksis på instituttet illustrerer utviklingen mot en overskridende politisk handling som foregikk innenfor sosiologien. Dette hang sammen med sentrale sosiologers oppfatning av at det måtte være felterfaringene i møte med folks virkelige liv som måtte danne grunnlaget for utdanning av sosiologer, ikke abstrakte teorier og modeller.¹⁹⁶

Samtidig var det slik at de yngre sosiologene, og studentene, så på praksisordningen som en støtte for deres syn om at sosiologien, og universitetet for øvrig, skulle ha en praktisk funksjon i samfunnet. Dette synet var fundert på en marxistisk analyse om forholdet mellom teori og praksis, og gikk ut på at sosiologer skulle tjene folket gjennom sitt arbeide.¹⁹⁷

”Marxistiske studentaktivister tolket det sosiologiske praksiskravet nærmest som en parallell til det maoistiske kaderpartiets krav om ”sjølproletarisering”; det gjaldt å ”tjene folket” og å skape ”enhet mellom teori og praksis”.¹⁹⁸

Gjennom aksjonsforskningen fant både eldre sentrale sosiologer og radikale studenter hverandre i en spesiell syntese. Praksisordningen på ISO var et tegn på at aksjonsforskningens fokus på politisk handling fremfor teori hadde fått en sterkere stilling ved instituttet. De vitenskapelige kriterier, som tidligere hadde vært sentrale i utformingen av sosiologien, ble sett på som noe som ville hemme utviklingen, heller enn å være verktøy for avklaring av hva som var sosiologiens kjerne. Den gradvise politiseringen som hadde vist seg på ISO gjennom 60-tallet kom frem gjennom innføringen av praksisordningen. Den innebar at studentene ved ISO i løpet av sin utdanning skulle gjennomføre en praksisperiode der de skulle fjerne seg fra rollen som student, å skaffe seg sosial erfaring gjennom praktisk arbeide. Skillet mellom teori og praksis skulle fjernes, og døren sto åpen for en praksis fundert på studentenes eget politiske syn. Denne utviklingen mot en aksjonsforskning som i første rekke tok hensyn til forskningens politiske betydning, kunne skje på ISO på grunn av den politisering som foregikk av studentene, og samtidig deres rolle som normsettere ved instituttet. Gjennom instituttmøtet, der studentene hadde et flertall av stemmene, kunne studentene avgjøre de fleste stridsspørsmål om praksisordningens form og innhold i sin favør. Dette interne trykket fra studentene, både i faglig og politisk spørsmål, førte lærerne og de allerede etablerte sosiologer over på defensiven på instituttet, og førte instituttet lenger vekk fra det interne akademiske fellesskapet ved Universitetet i Oslo.

¹⁹⁶Klemsdal, Lars, *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UIO, 1964-1992* (hovedoppgaveserie 2/2001), Oslo: Forum for universitetshistorie 2001. s. 98.

¹⁹⁷ Ibid. s. 100.

¹⁹⁸ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. 578-579. Norsk manus.

Aksjonsforskning fase 2: Mot overskridende politisk aksjon

Denne ovennevnte utviklingen førte til en sterkere vektlegging av aksjonsforskningens politiske aspekt enn det tidlig aksjonsforskning hadde gjort. En representant for denne utviklingen var Thomas Mathiesen, som på slutten av 60-tallet var universitetsstipendiat ved ISO. Han var i større grad enn for eksempel Aubert teoretisk orientert i måten han definerte aksjonsforskning på. I sin bok *Det Uferdige* (1971) gjorde Mathiesen rede for hvordan han oppfattet aksjonsforskning, og for sitt syn på betydningen av ”uferdighet” både innenfor forskningen og på det politiske feltet. Han avgrenset aksjonsforskning til å være ”Informasjonsuthenting der den informasjonsstimulerende aksjon i første rekke danner forsøk på å realisere bestemte praktiske eller politiske verdier.”¹⁹⁹ Dette innebar at et forskningsprosjekt hadde som mål å få gjennom sine egne politiske preferanser, og at dette var det viktigste. I følge Mathiesen kunne aksjonsforskning ta sikte på at informasjonsuthenting og praktiske eller politiske verdier skulle være målsettinger for aksjonen, men de sistnevnte verdier skulle være de retningsgivende. Mathiesen var klar over at denne måten å tenke sosiologisk teori på tidligere hadde vært lite akseptert i fagmiljøet. Også sosiologien skulle være så objektiv og verdifri som mulig, for å oppfylle vitenskapelige kriterier. For Mathiesen var et slikt syn meningsløst i og med at han var av den oppfatning at positivismedebatten hadde vist at samfunnsvitenskap ikke kunne være verdifri. For Mathiesen var aksjonsforskning en logisk konsekvens og en videreføring av den innsikten denne debatten hadde medført.

For at forskningen kunne sies å være aksjonsforskning, måtte all nyvunnen informasjon i første rekke bringes tilbake til aksjonen. Det viktigste var i følge Mathiesen å forbedre aksjonen, ikke den sosiologiske teorien. Forskerens lojalitet skulle ligge hos aksjonen, ikke hos teorien. Aksjonen ble forutsatt forbedret, noe som igjen ville føre til en ny runde med informasjonsuthenting. Denne prinsipielle ”uferdigheten” skulle drive aksjonen fremover. På denne måten ”trer aksjonen i stedet for teorien, i en feed-back prosess med informasjonsuthenting.”²⁰⁰ Denne feed-back prosessen var det som i følge Mathiesen skilte aksjonsforskning fra tradisjonell forskning, der han hevdet feed-back prosessen gikk fra en ikke-praktisk/politisk påvirkning av systemet gjennom informasjonsuthenting tilbake til en sosiologisk teori. Mathiesen mente at et eksempel på en slik måte å drive aksjonsforskning

¹⁹⁹ Mathiesen, Thomas, *Det uferdige*. Oslo 1971, s.29.

²⁰⁰ Ibid. s. 30.

kunne være en politisk pressvirkosomhet der man tok sikte på å endre de generelle systembetingelsene for en gruppe, og der man samtidig fulgte forsøket systematisk for i neste runde å raffinere og forbedre den politiske innsats. Mathiesen påpekte også at aksjonsforskningen ofte ville komme til å være i opposisjon til det bestående og den allment aksepterte samfunnsorden. Dette kom av at samfunnsforskeren hadde innsikt i deler av samfunnet som ikke var allment kjent, og at dette ofte var miljøer som var på den såkalte skyggesiden i samfunnet. Dette var ikke et prinsipielt kjennetegn ved aksjonsforskningen, men var avhengig av forskeren og hans samfunnssyn. I motsetning til den tradisjonelle forskning, hvor moralske og samfunnsmessige valg lett ble tilslørt, trådte disse klarere frem for en aksjonsforsker. Samtidig var aksjonsforskningen en kontinuerlig moralsk virksomhet der moralske valg måtte treffes. Dette førte for Mathiesen til at ”aksjonsforskning [er] simpelthen en del av livet, og ikke annerledes enn livet.”²⁰¹ Men i tillegg var aksjonsforskningen en ny forskningsmetode som kunne tilfredsstille kravet til å opprettholde en uferdig prosess, og ikke stivne slik forskningen ville gjøre hvis den fulgte tradisjonell teori. Fredrik Thue hevder at:

for Mathiesen var ”aksjonsforskning” en arbeidsform i spenningsfeltet mellom academia og utenomparlamentariske bevegelser, som skulle stimulere en gjensidig befruktning mellom den politiske aksjonen og samfunnsforskningen. Det som forente forskning og aksjon og gjorde gjensidig befruktning mulig, var en felles sans for *det uferdige*.²⁰²

Men heller ikke aksjonsforskningen unngikk ferdiggjøringens problem. Overgangen fra teori til politisk praksis måtte ikke stivne i sin nye form. Mathiesen hevdet at:

Det som ga liv da man forlot den gamle forskning var *bevegelsen* til aksjonsforskning; når man er midt i aksjonsforskningen er overgangen over, og den innebyggede uferdighetsprosess er stanset opp(...). Men prosessen kan holdes ved like ved bevegelsen henimot den gamle forskningsform som da er *ny*.²⁰³

Hvis aksjonen var i ferd med å ferdiggjøres måtte aksjonsforskeren skape ny ”uferdighet” ved å bevege seg tilbake mot en mer teoriorientert forskning. Dette innebar at det vesentlige måtte bli en pendling mellom teori og aksjonsforskning. Denne pendelbevegelsen utgjorde kjernen i Mathiesens syn på aksjonsforskning. Dette innebar at man aldri ble ferdig med noe, men det var også hans poeng. For Mathiesen var det slik at ”bevegelsen fra teori til aksjon gir befrielse

²⁰¹ Ibid. s. 32.

²⁰² Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 572. Norsk manus.

²⁰³ Mathiesen, Thomas, *Det uferdige*. Oslo 1971, s. 35-36.

og dermed innsikt og handlefrihet opp til et visst punkt.”²⁰⁴ Fra den politiske aksjons synspunkt innebar pendelbevegelsen at handlingshorisonten ble holdt åpen. Istedenfor at det nye ble ferdiggjort, ble det del av en stadig overskridende bevegelse.²⁰⁵

Disse synspunktene kom frem i aksjonsforskningsprosjektet som Mathiesen selv var involvert i. For Norsk forening for kriminalreform (KROM), var hensikten å belyse og forbedre forholdene for fanger i norske fengsler. Foreningen ble stiftet i mai 1968, og valgte Mathiesen til formann. I invitasjonen til stiftelsesmøtet var to primære mål for den nye organisasjonen nevnt: ” (1) På lang sikt å endre tenkemåten omkring straff, og å avløse fengselssystemet med tidsmessige og adekvate tiltak. (2) På kortere sikt å rive alle ikke strengt nødvendige murer: humanisere fengselsstraffens former og dempe de lidelser samfunnet påfører sine fanger.”²⁰⁶ Foreningen besto for det meste av reformorienterte praktikere fra fengselsvesenet og av jurister og sosiologer med en mer radikal systemkritisk agenda.²⁰⁷ Mathiesen var foreningens leder, og tilhørte den sistnevnte fløyen. De reformorienterte i foreningen fokuserte på muligheten til å alternative behandlingsopplegg av psykisk syke fanger, og konkrete forhold i fengslene som kunne bedre fangenes situasjon. For Mathiesen var derimot hensikten med KROM å overvinne fangenes passive objektstatus innefor fengselsvesenet, og på lang sikt oppheve selve systemet grunnet dets uverdige karakter.²⁰⁸ Foreningen ville gjennom offentlig kritikk og synliggjøring forsøke å nå disse målene. I tillegg ville KROM ”gjennom direkte henvendelser og aksjoner virke som en kriminalpolitisk pressgruppe overfor myndigheter og politiske organer, samt gjennom opplysning av folkeopinionen skape en endring i almenhetens[sic] tenkemåte omkring straff, og formidle hvordan det oppleves å sitte i fengsel.”²⁰⁹ KROM skulle, i tillegg til å legge press på myndighetene, også drive praktiske hjelpetiltak overfor over fangene. Fangene var ressursfattige og trengende samfunnsmedlemmer, som ble behandlet stemoderlig av det offentlige.²¹⁰ Samtidig understreket Mathiesen at det viktigste arbeidet KROM skulle gjøre ikke var av det humanitære slaget. Deres hovedfokus var å fylle et kriminalpolitisk tomrom. KROM skulle presse offentlige myndigheter, gjennom kritikk, for på lang sikt å reformere

²⁰⁴ Ibid. s. 36.

²⁰⁵ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 573.

²⁰⁶ Mathiesen, Thomas, *Pressgruppe og samfunnsstruktur*, Oslo 1973, s. 18-19.

²⁰⁷ Thue, Fredrik, *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Oslo 2005. s. 569.

²⁰⁸ Ibid. s. 569.

²⁰⁹ Mathiesen, Thomas, *Pressgruppe og samfunnsstruktur*, Oslo 1973, s. 53.

²¹⁰ Ibid. s. 53.

fengselsvesenet.²¹¹ Aksjonsforskning ble derfor for Mathiesen et verktøy for politisk handling, og et middel for å forandre det han ut fra sitt politiske ståsted mente var galt.

Thomas Mathiesen var den mest radikale i sin oppfatning av aksjonsforskningens politisk funksjon. For Mathiesen var aksjonsforskningen som en frigjørende, revolusjonær bølge, som skulle gi forskningen og menneskene friheten tilbake. Hans aksjonsforskningsbegrep var en måte å møte de politiske holdningene studentopprøret uttrykte gjennom sitt fokus på nymarxistisk teori. I boken *Det Uferdige* forsøkte Mathiesen å overføre forskningens prinsipielle uferdighet over til politikken slik at man kunne skape en dynamisk motbevegelse mot det han oppfattet som systemets iboende absorberende og koopterende krefter. Mathiesen var av den oppfatning at det farligste for en aksjonsforsker var å definere seg selv som enten reformist eller revolusjonær, da en slik stillingtagen gjorde det enkelt for det etablerte samfunn å ufarliggjøre politiske motbevegelser. For en aksjonsforsker var det mest sentrale å føre all ny informasjon tilbake til aksjonen i forsøk på å forbedre denne. Lojaliteten for aksjonsforskeren lå hos aksjonen, ikke hos teorien.²¹² Dette innebar for Mathiesen en frihet innenfor forskningen som var helt ny: ”for meg vil frihet i forskning si anledning til å støtte den sak jeg mener er riktig.”²¹³ Den politiske aksjons pendelbevegelse førte til at handlingshorisonten for forskeren ble holdt åpen, og sørget for at aksjonen holdt seg uferdig. Mathiesen hadde ikke mange eksempler på systemer der denne formen for politisk tankegang ble dyrket, men nevnte Kina og Albania som mulige eksempler: ”Når man fra avstand leser om den indre kritikken under kulturrevolusjonen, om sammensmeltingen og den gjensidige læreprosessen mellom intellektuelle og andre, osv., får man følelsen av at man her aktivt søker å ”permanentgjøre motorganiseringen”, den stadige motprosess.”²¹⁴ Et slikt syn innebar at grensen mellom det politisk, aktivt handlende menneske, og den objektive kritiske samfunnsforsker ble visket ut. Denne fascinasjonen for totalitære regimer som Mathiesen uttrykte, innebar at vitenskapelige kriterier for teoribygging ikke lenger var tilstedeværende. Disse hadde i stedet blitt erstattet med aktuelle politiske og ideologiske kriterier, hvor de politiske eksperimentene i Albania og Kina stod sentralt.

Også Yngvar Løchen utviklet en fascinasjon for de sosiale eksperimentene som foregikk i Kina i perioden utover på 1970-tallet. Høsten 1975 var Løchen på en 24 dagers vennskapstur til Kina i regi av vennskapssambandet Norge - Kina. I boken *Stol på egne krefter. Samfunnsliv, Politikk og medisin i Kina*(1977) skildret Løchen sine erfaringer fra

²¹¹ Ibid. s. 54.

²¹² Mathiesen, Thomas, *Det uferdige*. Oslo 1971. s. 30.

²¹³ Ibid. s. 35.

²¹⁴ Ibid. s. 116-117.

reisen, og tilkjennega sin fascinasjon. Siktemålet for reisen var å få kjennskap til det kinesiske helsevesen, særlig den primære helsetjenesten.²¹⁵ For Løchen ble denne reisen en ”dyptgripende personlig og faglig erfaring.”²¹⁶ Løchen ble i sitt møte med Kina og kineserne slått av den begeistring, pågangsmot og samhold han oppfattet folket viste for det store sosiale prosjekt som var blitt satt i gang i landet. Denne begeistring ønsket Løchen i boken å forklare ut fra en sosiologisk synsvinkel, og han valgte ut det medisinske arbeidet som et eksempel på en samfunnssektor i Kina der de allmenne politiske målsettinger og samfunnsforhold hadde slått gjennom, og som han derfor ønsket å analysere. I tillegg påpekte Løchen at hans fremstilling var forankret i det sterke inntrykket kinesernes egen entusiasme øvet på de norske reisende, og den stemningen som preget hele deres opphold. I følge Løchen var Kina, i 1975, verdens mest spennende land. Forandringene som hadde blitt satt i gang av det kinesiske kommunistparti sto for Løchen som ”verdens viktigste sosiale eksperiment.”²¹⁷ Kina fremsto for Løchen som et land i bevegelse hvor folket samlet opplevde frigjøring og formål, noe som sto i kontrast til vestens usikkerhet og uenighet om samfunnsutviklingen. Et forsøk på helhetlig sosiologisk analyse finnes ikke i Løchens bok. Den er mer preget av en samfunnsforskers fascinasjon for det landet han reist til. Boken tar i korte trekk for seg Kina før revolusjonen for deretter å gjøre rede for den kinesiske kommunismen og dens fremganger etter revolusjonen i 1949. Påfallende i denne fremstillingen er den ukritiske holdning Løchen viser i behandlingen av disse spørsmålene. Kinas fremganger og seire blir beskrevet med en indre jubel som er slående:

I Kinas variant av verdenskommunismen stolte man på massenes evne til å løse egne problemer og på deres enorme, nærmest ubegrensede kapital og arbeidskraft. De maktet også det vesentligste: Å frigjøre sitt eget land. Det kunne neppe tenkes et bedre grunnlag å bygge på.²¹⁸

Også Maos politiske genialitet går som en rød tråd gjennom boka, da Løchen ønsket å formidle den entusiasme kineserne hadde møtt ham med:

Under frigjøringsperioden vant kommunistene ideologisk støtte også gjennom sitt moralske eksempel. Mao fikk folket til å stole på egne krefter og på sitt eget initiativ. På bakgrunn av det historiske forløpet, og de store sosiale endringer som nå er gjennomført i løpet av kort tid, er det mulig å forstå den entusiasme og begeistring som rår blant det kinesiske folket.²¹⁹

²¹⁵ Løchen, Yngvar, *Stol på egne krefter. Samfunnsliv, politikk og medisin i Kina*. Oslo. 1977. s. 9.

²¹⁶ Ibid. forord.

²¹⁷ Ibid. s. 18.

²¹⁸ Ibid. s. 40.

²¹⁹ Ibid. s. 40.

Løchen viste også en stor fascinasjon for maoismen og dens muligheter. I kapitlet om den kinesiske kommunismen beskriver Løchen på hvilket ideologisk grunnlag Kinas kommunistiske parti hvilte, og hvordan disse tankene manifesterte seg i samfunnet. Om maoismen uttrykker Løchen en overraskende beundring, som kan trekkes tilbake til den hjemlige diskusjon om forholdet mellom teori og praksis i sosiologien:

Mao Tse-tungs tanker er en oppsummering av det kinesiske folkets egne erfaringer fra revolusjonen og fra det pågående politiske arbeidet, utformet med sikte på politisk praksis. Slik danner den kinesiske kommunismen et hele som inneholder universell teori og retningslinjer for konkret, kinesisk praksis. Kineserne hadde et redskap til å mestre sin verden, og noe tilsvarende kan jeg ikke se at vi har i vår del av verden. Dette redskapet var nok noe av det mest fantastiske jeg møtte i Kina: det var en sammenheng mellom teori og praksis, og det ble lagt en sosial forpliktelse på den enkelte, som tilsammen[sic] må ha ført til store resultater for den kinesiske befolkningen.²²⁰

Denne sammenheng mellom teori og praksis var for Løchen et sentralt poeng, og Maos rolle som mentor for den faglige virksomhet som foregikk i Kina ble også understreket:

Det kan ikke være tvil om at kommunistene i høy grad er for kunnskap, og Mao har ikke et lettvint syn på faglig virksomhet. Den trengs, og Mao taler om den omhyggelighet og ærlighet en må vise i å samle viten og kunnskap. Men kunnskapen må være av den rette sorten og tjene marxismen - leninismen. Den må være nyttig og fører den ikke til praksis, er den verdiløs. Disse synspunktene hørte vi ofte, og en av de medisinske professorene vi snakket med, hadde ingen sterke innvendinger mot at legestudiet var skåret ned til 3 år, noe man kunne oppnå ved å kutte ned på den unyttige kunnskap studentene måtte tilegne seg tidligere. Teori og praksis er et udelelig hele.²²¹

Løchens syn på forholdet mellom teori og praksis i sosiologien utviklet seg dermed utover på 70-tallet til en vektlegging av et perspektiv om at ”teori uten praksis er bortkastet, og praksis uten teori er steril.”²²² Ønsket om å nyttiggjøre seg av den sosiologiske kunnskapen ble så sterkt for Løchen at overskridende politisk handling i aksjonsforskningen var nødvendig.

Løchens bok uttrykker også en drøm om det autentiske politiske fellesskap. Løchens fascinasjon for Kina kan tolkes som en drøm om et samfunn som et organisk fellesskap på vei mot et felles mål. Denne fellesskapsfølelsen og en enighet om i hvilken retning samfunnet burde gå var noe Løchen hevdet vestlige land ikke lenger hadde, og som han uttrykte et savn etter:

²²⁰ Ibid. s. 42.

²²¹ Ibid. s. 48.

²²² Midré, Georges (red), *Samfunnsendring og sosialpolitikk. Rapport fra Nord-Odalprosjektet*. Oslo 1974. s. 239.

Vi bor jo i en del av verden som ikke utmerker seg ved noen særlig sterk enighet eller fellesskapsfølelse. Også her i Norge har vi opplevet [sic] perioder med sterk fellesskapsfølelse - etter 1814 og 1945. Men har den holdt seg? I vesten strides man om hva slags samfunn man egentlig bør gå inn for. De statlige institusjoner omfattes ofte med tvil og uvilje, fordi de oppfattes som egenrådige og stående på avstand fra folkets interesser. Våre profesjonelle elitegrupper hevder sine krav og styrker sine posisjoner uten å spørre hvordan de i sin gjerning kan tjene folket. Vi har ingen sterk ideologisk overbevisning som understreker betydningen av å tjene folket, og vårt system tillater den enkelte å kaste sin fornuft inn i kampen for sine egne interesser, uten særlig hensyn til kollektive interesser.²²³

En slik fellesskapsfølelse og enighet om samfunnets mål og dets ideologiske fundament hevdet Løchen var til stede i Kina, noe som gjorde at Kina fungerte som et forbilde for Løchen:

Det overveldende arbeidet som nå drives i Kina med sikte på [å] innplante en ny ideologi i massenes bevissthet, har en enorm betydning. Dette arbeidet skjer i full forståelse av at ideologien har betydningsfulle funksjoner i samfunnslivet. Ideologien stadfester de grunnleggende verdier, den virker retningsgivende for politisk handling, og den danner en overgang og gir den politiske enighet en emosjonell forankring. Den ideologi som nå preger bildet understreker likhet, arbeid og selvaktelse: man skal tjene folket og stole på egne krefter.²²⁴

En slik analyse av det politiske prosjekt som foregikk i Kina på første halvdel av 1970-tallet delte Yngvar Løchen med mange radikale studenter på Instituttet for sosiologi. Denne kollektivistiske tankegangen sto i kontrast til Løchens anti-autoritære og institusjonskritiske tankegang som tidligere hadde preget hans arbeider. Kina representerte noe nytt, og var for Løchen en intellektuell redning som ga ham nye perspektiver og nytt engasjement:

For meg personlig hadde de stor betydning å komme til Kina etter at jeg som en middelaldrende intellektuell hadde stillet meg enkelte plagsomme spørsmål om betydningen av mitt eget arbeid. I en viss utstrekning merket jeg "før Kina" at det engasjement i problem og sak som tidligere holdt meg gående nokså trutt og energisk, ble svakere. Jeg trengte nye opplevelser som igjen kunne åpne kildene eller som kunne skape visshet for at de ikke var tørket ut. (...) Dessverre opplever jeg et intellektuelt miljø som altfor innadvendt, avsondret og virkelighetsfjernt. Kina ble en ny kilde.²²⁵

Denne fascinasjonen for Kina hadde på mange måter de radikale studentene innført i universitetsmiljøet gjennom studentopprøret på slutten av 1960-tallet og den politiske radikaliseringen som fulgte dette. For ISO fikk denne radikaliseringen betydelige konsekvenser.

²²³ Løchen, Yngvar, *Stol på egne krefter. Samfunnsliv, politikk og medisin i Kina*. Oslo. 1977. s. 20

²²⁴ Ibid. s. 26-27.

²²⁵ Ibid. s. 22.

Konklusjon

For ISO var 1960-tallet en periode i instituttets historie som var avgjørende for dets videre utvikling. Forandringene instituttet gjennomgikk både med hensyn til størrelse, innhold og administrasjon var meget store, og hadde i løpet av få år fått kastet om på den situasjonen faget befant seg i tidlig på 1960-tallet. I Norge, som i en rekke andre vestlige land, var sosiologien selve ”68er-faget”, og befant seg i konstant forandring både når det gjaldt pensum og hvilke problemstillinger som man i størst grad skulle fokusere på. Instituttet hadde i løpet av denne korte perioden opplevd en vektlegging av fagets politiske aspekt som gjorde at dets akademisk vitenskapelige fundament var i ferd med å forvitne. Instituttet brøt med universitetets tradisjoner både når det gjaldt administrasjonsordning og den demokratiseringen dette medførte, og ved å ha hovedfokus på fagets politiske elementer og problematisere sitt eget forhold til akademien.

Dette skjedde samtidig som universitetet gikk gjennom en omfattende transformasjon. I løpet av 1960-tallet forandret universitetet seg fra en eliteinstitusjon til en masseinstitusjon. I tillegg var en radikal politisk oppvåkning i emning ved universiteter ikke bare i Norge, men i hele den vestlige verden. I dette landskapet forsøkte Universitetet i Oslo å forandre sin struktur for å kunne svare på de utfordringer det sto overfor. Et resultat av dette var at universitetet ønsket å forandre sin organisasjonsmessige oppbygning og sammensetningen av de styrende organer ved universitetet. Som en del av universitetsfellesskapet opplevde også ISO denne situasjonen. Forskjellen lå i hvordan ISO løste disse utfordringene sammenlignet med universitetet som helhet. ISO brøt det formelle akademiske autoritetshierarkiet, og ga studentene langt mer innflytelse i de besluttede organer enn det som var tradisjonen ved Universitetet i Oslo. I en meget viktig fase i dets faglige utvikling brøt instituttet med de akademiske normene, samtidig som mange sosiologer mente at de var de eneste som i realiteten kunne definere universitetets rolle i samfunnet. Dette gjør ISO til et spennende studieobjekt.

Studentene som ledende normsettere

I denne oppgaven har jeg vist at studentene hadde stor betydning for utviklingen ved ISO på 1960-tallet. Deres forhold til datidens aktuelle politiske problemstillinger, og universitetets og

sosiologiens politiske betydning i samfunnet, gjorde at studentene fikk en sterk posisjon i det sosiologiske miljøet rundt ISO. Studentopprørets fokus på fagkritikk gjorde at studentene fikk avgjørende betydning i norsk sosiologisk utvikling. Studentene tok rollen som normsettere ved ISO. Denne rollen viste seg på flere områder av instituttets virksomhet, både i administrative spørsmål og i spørsmål knyttet til pensum og seminarer. Som vist ble instituttordningen ved ISO innført både fordi de ansatte var misfornøyde med hvordan instituttet var organisert, noe som var et generelt problem ved universitetet på grunn av den store studentveksten, og fordi studentene ønsket større medbestemmelsesrett i alle saker som angikk instituttet.

Instituttordningens ultrademokratiske karakter og dens brudd med universitetets tradisjoner når det gjaldt fordeling av makt og autoritet, ble gjort mulig fordi studentene la et press på instituttets ansatte. Dette presset greide de ikke å stå i mot. At ISO skilte seg ut fra resten av universitetet i denne sammenheng kom tydelig frem i diskusjonen rundt hvordan instituttet skulle organiseres etter at studenttilstrømningen for alvor eskalerte på andre halvdel av 1960-tallet.²²⁶

ISO: Epistemisk drift innenfra

Som vist brøt ISO formelle regler ved universitetet for å få i gjennom sin instituttordning. Dette var oppsiktsvekkende på universitetet selv i denne perioden. I forlengelsen av dette er et aktuelt spørsmål hvor lojaliteten lå på ISO. Lå lojaliteten hos resten av forskersamfunnet, eller hos de radikale studentene? Det samme spørsmålet kan også stilles ved forskningen som foregikk ved instituttet. Var det vitenskapelige kriterier som var de viktigste i forskningen, eller var det de aktuelle politiske spørsmål man hadde sterkest lojalitet til?

Universitetet som institusjon har historisk, både i Norge og i resten av den vestlige verden, vært et forskersamfunn med sterke interne kriterier og mekanismer som har sørget for kvalitetskontroll av den forskningen som har vært bedrevet. Den enkelte vitenskapelige ansatte har vært underlagt strenge faglige premisser både fra sitt eget fags teoretiske tradisjoner, men også fra universitetsfellesskapets tradisjoner og kultur. Slik har universitetet eksistert som intellektuelt og akademisk fellesskap der disse premissene har vært avgjørende for forskningens faglige kvalitet, og for opprettholdelsen av institusjonens egenart. Dette har i mange tilfeller vært utsatt for et sterkt press, men universitetet har på bemerkelsesverdig vis

²²⁶ Universitetet i Oslo- Organisasjon og ledelse 1969. 1. utkast til innstilling fra Organisasjonskomiteen (oppnevnt av Det Akademiske kollegium 19. mai 1967).

alltid klart å bevare sin relative autonomi. Universitetet i Oslo sto overfor et slikt press på slutten av 1960-tallet, og som en del av universitetet ble også ISO utsatt for det samme presset. Likevel skilte instituttet seg fra resten av universitetet i hvordan det valgte å løse de utfordringene det sto overfor. I denne oppgaven har jeg søkt å vise at dette kom av spesielle trekk ved instituttet og sosiologien som ble avgjørende for ISOs utvikling i perioden. ISO var i en ekstremsituasjon, med stor tilstrømning og en sterk politisering av studentene. Samtidig var instituttet og sosiologien et fag med radikale tradisjoner, som ønsket å forandre samfunnet til det bedre for dets aktører. Den radikale grunnholdning hos sentrale norske sosiologer gjorde motstanden mot den politiseringen som foregikk blant studentene på instituttet svakere.

Aant Elzinga skriver i sin artikkel "Research, Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria" (1985) om presset akademia og universitetet har blitt utsatt for etter andre verdenskrig. I denne perioden investerte de industrialiserte vestlige land langt større summer innenfor vitenskapen enn noen gang før. Denne utviklingen eskalerte i etterkrigstiden og med utviklingen av masseuniversitetet på 1960-tallet ble tendensen særlig sterk. Elzinga drøfter i sin artikkel hvilken betydning dette har hatt for universitet. Han advarer sterkt mot en utvikling der en for stor statlig innblanding kan føre til at universitetet blir en oppdragsforskningsinstitusjon, der oppdragsgivernes kriterier blir det bærende prinsipp ved universitetet. En situasjon der forskere må legitimere sitt arbeid overfor en oppdragsgiver, som for eksempel et statlig byråkrati eller andre instanser som bevilger midler til universitetet, er i følge Elzinga en situasjon som kan føre til en forvitring av universitetets legitimitet på sikt.²²⁷ En slik "epistemisk drift", hvor det er andre instanser enn selve institusjonen universitetet som sørger for å sette premissene for hva som er godt arbeid faglig og intellektuelt, ser Elzinga på som en fare for universitetet. Han advarer samtidig mot en utvikling der universitetet og forskningen blir redusert til en referanseramme for juridisk, økonomisk og politisk beslutningstagning. Konsekvensen av dette vil bli at vitenskapelige debatter vil bli redusert til politikk, og at politiske debatter vil bli inkorporert inn i den vitenskapelige sfære.²²⁸ Men Elzinga frykter ikke bare at eksternt press skal påvirke universitetet i negativ retning. Han påpeker at universitetet i perioder med stor forandring ved institusjonen også kan oppleve press innenfra som kan være en vel så stor utfordring som det eksterne presset. Dette kan være tilfelle ved for eksempel store interne forandringer på organisasjonsformen ved universitetet. I slike faser kan det åpnes for det Elzinga kaller

²²⁷ Elzinga, Aant 1985: "Research, Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria." i Wittrock & Elzinga (red) *The University Research System*. s. 206.

²²⁸ Ibid. s. 210.

”inkompetanse og mystifikasjon”.²²⁹ De rådende vitenskapelige paradigmer kan da bli utfordret av forskjellige ideer om aksjonsforskning, ivrige forkjempere for en politisk, ideologisk retning eller utilitaristiske oppfatninger om forskning og vitenskap. I en slik situasjon ser Elzinga en genuin fare for at vitenskapelig godt håndverk kan bli avfeid som elitisme, og at kravet om sosial relevans kan bli et alibi for inkompetanse og intellektuell opportunisme.²³⁰

Elzingas analyse og advarsler kan overføres til den situasjonen ISO befant seg i på 1960-tallet. Instituttet opplevde store forandringer i selve strukturen, samtidig som de vitenskapelige paradigmene som hadde vært rådende ved ISO siden dets opprettelse var under sterkt press fra politisk radikale og ideologisk bevisste studenter. For studentene var det et ideologisk hovedpoeng at sosiologien skulle være en vitenskap med en klar politisk funksjon i samfunnet. Uten en klart definert rolle som opposisjonsvitenskap med et kritisk syn på hvordan samfunnet var organisert, ville sosiologien ikke spille noen rolle politisk, og ville dermed ikke ha noen funksjon. For å få sosiologien til å fylle en slik funksjon engasjerte studentene seg i instituttets anliggender både i faglige og administrative spørsmål. Dette presset som studentene ved instituttet la på sine lærere, førte til en rystelse ved ISO som varte over lengre tid. Denne rystelsen førte til en epistemisk drift ved ISO. Ikke en epistemisk drift identisk med den Elzinga beskriver, hvor lojaliteten hos fagpersonene går fra det intellektuelle fellesskap ved universitetet over til eksterne premissleverandører med klare interesser i forskningen ved universitetet, men en epistemisk drift fra en lojalitet til forskerfellesskapet ved universitetet over til studentene ved instituttet. Studentene ble de viktigste premissleverandørene ved instituttet, og var en avgjørende faktor i ISOs utvikling i perioden. Studentene utfordret de faglige paradigmene ved instituttet gjennom deres grunnleggende kritikk og fokus på sosiologiens politiske funksjon i samfunnet. Gjennom alternative pensumforslag og studentledede seminarer, satte studentene dagsorden for sosiologiens utvikling i perioden. Denne dagsorden var preget av studentenes politiske radikalisering og ønsket om politisk utbytte av vitenskap, noe som ble reflektert i både forslagene til pensum og i temaene som ble tatt opp i de studentledede seminarene.

Lojaliteten til studentene kontra universitetsfellesskapet viste seg også ved innføringen av den nye administrasjonsordningen ved ISO, som førte til et brudd mellom instituttet og sentrale universitetsorganer som fakultetsråd og kollegium. Instituttordningen som ble innført høsten 1969 var i hovedsak bygd på sosiologistudent Leif Kåre Solbergs forslag til ny

²²⁹ Ibid. s. 197.

²³⁰ Ibid. s. 197.

instituttordning. Dette var som vist en hyperdemokratisk instituttordning som ga studentene flertall i instituttets øverste organ, instituttmøtet. På tross av uttrykt skepsis fra ledende ansatte ved instituttet, blant annet Sverre Lysgaard og Vilhelm Aubert, ble denne instituttordningen innført på ISO. Dette medførte at ISO var det mest "studentopprørsvennlige" instituttet på Universitetet i Oslo.

Studentenes politiske dagsorden fikk også stor betydning for utviklingen innenfor aksjonsforskningen, som vokste frem innenfor sosiologien på 1960-tallet. Denne forskningsmetoden sprang ut av et ønske flere sosiologer hadde om å hjelpe utsatte grupper i samfunnet konkret med sin forskning. Aksjonsforskningen utfordret objektive vitenskapsidealer, men i dens tidlige fase så sosiologene som arbeidet med denne metoden, som for eksempel Vilhelm Aubert og Yngvar Løchen, for seg at metoden kunne fungere som et verktøy til å finne alternative sosialpolitiske virkemidler. Etter hvert som studentenes politisering tiltok på andre halvdel av 1960-tallet, og deres interesse for å benytte sosiologien i sin egen politiske kamp ble sterkere, utviklet også aksjonsforskningen seg til i større grad å dreie seg om overskridende politisk handling. Thomas Mathiesen representerte denne dreiningen henimot en aksjonsforskning med klare politiske mål, der lojaliteten var knyttet til aksjonen. Også Yngvar Løchen utviklet etter hvert et syn der aksjonens praktiske betydning var det sentrale. Utviklingen innenfor aksjonsforskningen bør ses i sammenheng med studentenes sterke radikaliserings på slutten av 1960-tallet, der aksjonsforskningens politiske sider ble et svar på studentenes krav om en sosiologi som kunne benyttes praktisk for å oppnå politiske mål. De radikale studentenes politiske dagsorden, også når den utviklet seg til en ideologisk fascinasjon for Maos politiske prosjekt i Kina, ble til en viss grad retningsgivende for utviklingen innenfor forskningen på ISO.

Analysen av disse tre forholdene viser at det på ISO i perioden 1963-1971 foregikk en epistemisk drift fra en lojalitet til forskerfellesskapet ved universitetet over til studentene ved instituttet. Dette kom som følge av studentenes kritikk og press både i mot instituttets faglige paradigmer, og i mot måten instituttet var organisert. Studentene fungerte dermed som normsettere ved Instituttet for sosiologi og fikk en, i universitetssammenheng, unormalt innflytelsesrik posisjon både i faglige og administrative spørsmål. Denne situasjonen oppsto ved ISO som en følge av masseuniversitetets fremvekst på 1960-tallet, og studentenes politiske radikaliserings som følge av studentopprøret. Sosiologien tiltrakk seg også de mest radikale studentene, fordi sosiologien i Norge var tuftet på en radikal tradisjon, der flere av fagets mest sentrale aktører var del av en radikal intellektuell opposisjon. Denne iboende radikalismen gjorde instituttets ansatte spesielt utsatt for politisk press. Samtidig hersket det

også en grunnleggende usikkerhet om hva fagets kjerne besto av, en usikkerhet som ble forsterket både gjennom positivismekritikken og av kritikken fra studentene. Dette politiske, fagkritiske og organisasjonsmessige presset fra de radikale studentene, medførte at det på ISO ble en epistemisk drift over fra lojaliteten til de interne premissene som ble lagt av forskerfellesskapet ved universitetet, til premissene som ble satt av radikale studentene ved ISO.

Litteratur og kilder

Litteratur

Andresen, A. F. og Guri Hjeltnes (red.) 1997. *Universitet, samfunn og politikk. 18 innlegg om Universitets- og vitenskapshistorie*. Revidert utgave av *Universitetet og historien - Rapport fra Rosendal-konferansen 18.-20. september 1996*, Universitetet i Oslo, Forum for universitetshistorie, skriftserie 2/1997.

Arntzen, Eystein og Per Otnes 1975. *Studiereise Kina 1975*. Arbeidsnotater. Nr 21. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.

Aspelin, Kurt og Tomas Gerholm (red.) 1972. *Positivism, marxism, kritisk teori*. Stockholm. Pan/Norstedts.

Aubert, Vilhelm 1969. *Det skjulte samfunn*. Oslo. Pax.

Aubert, Vilhelm 1975. "Om positivismen i norsk sosiologi". *Samtiden* 84 (3): 167-177.

Aubert, Vilhelm 1976. *Innføringsforelesninger i sosiologi*. Skriftserie. Nr 34. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.

Aubert, Vilhelm 1976. *Sosiologen i samfunnet*. Oslo. Universitetsforlaget.

Axelsen, Thorbjørn og Arnstein Finset 1973. *Aksjonsforskning i teori og praksis*. Trondheim. Cappelen.

Brinkmann, Johannes 1975. Grunnbegreper for en marxistisk sosiologi. Arbeidsnotater. Nr. 37. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.

Brinkmann, Johannes 1975. *Empirisk forskning, sosiologi og samfunn*. Arbeidsnotater. Nr. 38. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.

- Bråten, Stein 1975. *Situasjonen ved Instituttet for sosiologi. Sammenfattet situasjonsbeskrivelse ved hjelp av en systemskisse*. Arbeidsnotater. Nr. 24. Instituttet for Sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Burman, Frank og Odd Ramsøy (red.) 1975. *Fra de hjemløses verden. Rapporter fra en forskergruppe ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo*. Skriftserie. Nr. 17. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Christiansen, Per Fredrik og Helge Vold 1969. *Kampen om universitetet. Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke*. Oslo. Pax.
- Collett, John Peter 1999. *Historien om Universitetet i Oslo*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Dahl, Ottar (red.) 1969. *Hva skjer på våre universiteter? Fire innlegg i dagens debatt om studenter, universitetet og samfunn*. Oslo. Aschehoug.
- Dalseth, Eyvind 1972. *Sosiologi og filosofi. Debatten om sosiologiens grunnlag*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Eide, Kjell 1995. "Vitenskapeliggjøring av politikk: et essay om bakgrunnen for prosjektet". Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning.
- Enerstvedt, Regi Th 1969. *Dialektikk og samfunnsvitenskap*. Oslo. Forlaget Ny dag.
- Engelstad, Fredrik 1996. "Norsk sosiologi siden 1969: Problemer og utfordringer". *Tidsskrift for samfunnsforskning* 36 (2): 224-252
- Eriksen, Tore Linné 1969. *Det politiske universitet. En bok om studenter og makt*. Oslo. Gyldendal.
- Evjen, Bjørg (red.) 2001. *Velferd og mangfold. Tysfjord kommune 1950-2000*. Tysfjord.
- Flaa, Paul 1972. *Organisatoriske kriterier på målrealisering. En studie av Videreutdanningskomiteens innstillinger og fire institutter ved Universitetet i Oslo*. Magisteravhandling i Statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Fossåskaret, Erik og Hellevik, Ottar 1971. *Rapport om instituttordninga etter prøveperioden på to år*. Skriftserie. Nr. 8. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.

- Fossåskaret, Erik 1974. *Lærarar og studentar hand i hand. Ein Studie av administrasjonsordninga ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo. Hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.*
- Furre, Berge 1992. *Norsk historie 1905-1990. Vårt hundreår.* Oslo. Det Norske Samlaget.
- Graham, Hugh Davis og Nancy Diamond 1997. *American Research Universities. Elites and Challenges in the Postwar Era.* Baltimore. The Johns Hopkins University Press.
- Habermas, Jürgen 1969. *Vitenskap som ideologi.* Oslo. Gyldendal.
- Hansen, Liv Winther 1975. *Kvinneperspektiv på grunnfagspensum i sosiologi. Semesteroppgave til sosiologi mellomfag høsten 1974.* Arbeidsnotater Nr. 14. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Hansen, Turid og Svein Sundbø 1982. *Positivismedebatten 1959-79. En bibliografi.* Hovedoppgave ved Statens bibliotekshøgskole.
- Helsvig, Kim G. 2002. *Pedagogikkens grenser. Kampen om pedagogikkfaget ved Universitetet i Oslo 1938-1980.* Avhandling for dr.art.-graden, Forum for Universitetshistorie, Historisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Hjeltnes, Guri (red.) 1998. *Universitetet og studentene. Opprør og identitet. Foredrag fra en nordisk konferanse om studenthistorie,* Universitetet i Oslo, Forum for universitetshistorie, skriftserie 4/1998.
- Holm, Sverre 1974. *Sosiologiens historie. Forelesninger til sosiologi grunnfag høsten 1973 og våren 1974.* Arbeidsnotater. Nr. 2. Instituttet for sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Holter, Harriet, Hildur Ve Henriksen, Arild Gjertsen og Haldis Hjort 1975. *Familien i klassesamfunnet.* Oslo. Pax.
- Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.) 1985. *Kvalitative metoder i samfunnsforskningen.* Oslo. Universitetsforlaget.
- Homme, Lina R 1969. *Samiske problem i dag.* Oslo. Det Norske Samlaget.
- Johansen, Per Ole 1973. *Hvite gutter og grønne forskere. Om utvikling av forskningsmetoder etter erfaring fra "løsgjengerprosjektet".* Oslo. Universitetsforlaget.

Kalleberg, Ragnvald (red.) 1970. *Kritisk teori. En antologi over Frankfurter-skolen i filosofi og sosiologi*. Oslo. Gyldendal.

Kalleberg, Ragnvald 1971. *Vitenskap og politikk*. Magisteravhandling i sosiologi. Universitetet i Oslo.

Kalleberg, Ragnvald 2000. "En knippeinstitusjon mellom tradisjon og visjon". *Tidsskrift for samfunnsforskning* 40 (4): 639-663.

Klemsdal, Lars 2001. *Visjoner og praksis. En studie av studiereformer i sosiologi og statsvitenskap ved UiO, 1964-1992*. Hovedfagsoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.

Larsen, Terje Rød 1978. "Sosiologiens profesjonalisering". *Nordisk Forum. Tidsskrift for kritisk forskning* 13 (3): 89-105.

Lipset, Seymour Martin (red.) 1967. *Student Politics*. New York. Basic Books.

Lipset, Seymour Martin 1972. *Rebellion in the University. A History of Student Activism in America*. London. Routledge & Kegan Paul.

Lorenz, Einhart 1968. *Studentenes opprør*. Oslo. Pax.

Løchen, Yngvar 1970. *Sosiologens dilemma*. Oslo. Gyldendal

Løchen, Yngvar 1977. *Stol på egne krefter. Samfunnsliv, politikk og medisin i Kina*. Tromsø. Universitetsforlaget.

Marcuse, Herbert 1968. *Det en-dimensjonale menneske*. Oslo. Pax.

Marcuse, Herbert 1968. *Det muliges utopi*. Oslo. Gyldendal.

Marcuse, Herbert 1969. *Om frigjøring*. Oslo. Pax.

Mathiesen, Thomas 1971. *Det uferdige. Bidrag til politisk aksjonsteori*. Oslo. Pax.

Mathiesen, Thomas 1973. *Pressgruppe og samfunnsstruktur*. Oslo. Pax.

Mathiesen, Thomas 1975. *Løsgjengerkrigen*. Oslo. Sosisionomen.

Mathisen, Werner Christie og Øyvind Pålshaugen 1988. "Studentopprøret i norsk sosiologis historie: et intervju med Ragnvald Kalleberg". *Sosiologi i dag* 18 (1): 29-52.

Midré, Georges (red.) 1973. *Samfunnsendring og sosialpolitikk. Rapport fra Nord-Odalprosjektet*. Oslo. Gyldendal.

Mjøset, Lars 1991. *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo. Universitetsforlaget.

Mork, Ragnhild 1996. *Kinas raude sol. Den norske ml-rørsla og kulturrevolusjonen i Kina 1966-1976*. Hovedoppgave i Historie, Universitetet i Oslo.

Mosby, Håkon 1971. *Quo vadis Universitas?* Oslo. Universitetsforlaget.

Myrdal, Jan 1969. *Rapport fra en kinesisk landsby*. Oslo. Gyldendal.

Næss, Siri 1973. *Universitetslektorer. Fordelig av fordeler og byrder*. Institutt for rettssosiologi og Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning. Oslo.

Otnes, Per 1973. *Slutten på etterkrigstida*. Trondheim. Pax.

Program for opprettelse av nye institutter ved Det historisk-filosofiske fakultet og for oppførelse av en institutt-bygning. Fakultetskomiteens forslag av 20.mai 1937. Oslo. 1937.

Pålshaugen, Øyvind 1992. "Aksjonsforskning: En nyttig vitenskap." *Tidskrift for samfunnsforskning* 33 (3): 231-251.

Rafoss, Stein 1969. "Universitet, vitenskap og samfunn". *Kontrast* 1-1969: 49-59

Rafoss, Stein (red.) 1970. *Marcuse. Innføring og kritikk*. Oslo. Tiden.

Ramsøy, Odd 1971. *På livet: Fra filleproletariatet i Oslo*. Oslo. Universitetsforlaget.

Rokseth, Peter 1945. *Universitetet på Blindern*. Oslo. Tanum.

Rødahl, Gerd 1970. *Sosialpolitikken og samfunnsforskningen*. Oslo. Universitetsforlaget.

Salomon, Kim og Gøran Blomqvist (red.) 1998. *Det röda Lund. Berättelser om 1968 och studentrevolten*. Lund. Lunds universitetshistoriska sällskap.

Schaanning, Espen 1993. *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. Oslo. Spartacus forlag.

Seip, Jens Arup 1972. *Om å skrive hovedoppgave*. Oslo. Universitetsforslaget.

Sem, Tove Thagaard 1973. *Studieorganisering og studentutvikling. En undersøkelse av holdninger til studie- og undervisningsforhold*. Oslo. Institutt for samfunnsforskning.

Sjøli, Hans Petter 2002. *Fra raddis til kader. Kineseri i tidens ånd (om ml-erne og det antiautoritære opprøret)*. Hovedoppgave i Historie, Universitetet i Oslo.

Skjervheim, Hans 1968. *Det liberale dilemma og andre essays*. Oslo. Tanum.

Skjervheim, Hans og Tufte, Leif (red.) 1969. *Pedagogikk og samfunn*. Oslo. Gyldendal.

Skjervheim, Hans 1969. "Ideologi og universitetsreform". *Kontrast* 1-1969: 41-48.

Skjervheim, Hans 1996. *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo. Aschehoug.

Slagstad, Rune (red.) 1976. *Positivism, dialektikk, materialisme. Den norske debatten om samfunnsvitenskapenes teori*. Oslo. Universitetsforlaget.

Slagstad, Rune 1976. *Det statskapitalistiske system*. Arbeidsnotat, Institutt for samfunnsforskning.

Sosiologiske perspektiver. Fire synspunkter på sosiologisk forskning. Oslo 1967. Universitetsforlaget.

Stark, Franz 1972. *Revolusjon eller reform? Herbert Marcuse og Karl Popper - en konfrontasjon*. Oslo. Dreyers forlag.

SV-fakultetet ved Universitetet i Oslo 1963-1993. ISO-rapport nr. 13 - 1994. Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo. 1994.

Thue, Fredrik 2005. *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Dissertation submitted for the degree Doctor Philosophiae. University of Oslo.

Universitetets formål. Robert Hutchins og William Zachariasen diskuterer universitetsreformer med Hans Vogt, Erling Sverdrup og andre norske universitets- og høyskolefolk. Studieselskapet samfunn og næringsliv. Oslo. 1968.

Universitetet i Oslo - Organisasjon og ledelse. 1. utkast til innstilling fra Organisasjonskomitéen. Oslo 1969. Universitetsforlaget.

Universitetets rolle. Forholdet mellom de akademiske institusjoner og arbeids- og næringslivet. Oslo 1969. Universitetsforlaget.

Wittrock, Bjørn og Aant Elzinga (red.) 1985. *The University Research System: The Public Policies of the Home of Scientists*. Stockholm. Almqvist & Wiksell.

Østby, Vegard 2004. *Universitetslektorene - En kollektiv enhet eller en gruppe individualister? En studie av lektorenes arbeidsforhold ved Universitetet i Oslo på 1960-tallet*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo.

Øyen, Else (red.) 1976. *Sosiologi og ulikhet. En innføringsbok*. Oslo. Universitetsforlaget.

Kilder

ISSs arkiv. Diverse korrespondanse. 1963-1974.

”Innstilling om embetseksamen i sosiologi ved UiO”, 2/12-1965. Materiale utlånt av Lars Klemsdal.

”Innstilling fra hovedfagskomiteen om innføring av cand. sociol. eksamen”. 1/11-1969. Materiale utlånt av Lars Klemsdal.

Studiehåndboken. UiO. 1963-1973. Materiale utlånt av Fredrik Thue.

Sosiologi i dag. Årgangene 1971-1975.

Universitas. Årgangene 1968-1970.

Oppbrudd. Årgangene 1967-1973.

Kontrast. Årgangene 1967-1973.

Intervjuer

Engelstad, Fredrik. April 2005.

Hompland, Andreas. Mai 2004.

Kalleberg, Ragnvald. Mai 2004.

Otnes, Per. Mai 2004.

Skirbekk, Sigurd. August 2004.

Solberg, Leif Kåre. Oktober 2004.